

STRESZCZENIE
realizacji projektu „PROGRAM ROZWOJU LEŚNICTWA”
oraz

LISTA REKOMENDACJI
do dalszych prac nad
NARODOWYM PROGRAMEM LEŚNYM

Opracował: prof. dr hab. Kazimierz Rykowski

Warszawa, w grudniu 2015 r.

Spis treści

1. STRESZCZENIE

2. LISTA REKOMENDACJI

LAS – CZŁOWIEK	str. 6
WARTOŚĆ, EKONOMIA, GOSPODARKA	8
ZMIANY KLIMATYCZNE	10
LEŚNICTWO WIELOFUNKCYJNE	12
PRODUKCJA, DREWNO, PRZEMYSŁ	13
UŻYTKOWANIE NIEDRZEWNE i USŁUGI	16
LASY a PLANOWANIE PRZESTRZENNE	18
ZALESIENIA i ZADRZEWIENIA	20
ROZWÓJ REGIONALNY/LOKALNY	22
LEŚNICTWO PRYWATNE, USŁUGI LEŚNE	23
OCHRONA PRZYRODY W LASACH	25
DZIEDZICTWO i KULTURA	28
NAUKA, BADANIA, EDUKACJA	30
BIOGOSPODARKA/ZIELONA EKONOMIA	33
PRAWO I ORGANIZACJA	34

STRESZCZENIE
realizacji projektu „PROGRAM ROZWOJU LEŚNICTWA”
oraz

LISTA REKOMENDACJI
do dalszych prac nad
NARODOWYM PROGRAMEM LEŚNYM

Opracował: prof. dr hab. Kazimierz Rykowski

Projekt badawczy „Program Rozwoju Leśnictwa”, będący pierwszą fazą prac nad Narodowym Programem Leśnym, zrealizowano zgodnie z harmonogramem, zakresem oraz zgodnie z przyjętą podstawą metodologiczną zarządzania przyszłością FORESIGHT. Koncepcja prac odbiegała od przyjętej struktury zarówno nauk leśnych jak i działań leśnictwa. Widząc potrzebę uwzględnienia wzajemnych zależności, zakres prac objął nie tylko gospodarkę leśną, ale cały sektor leśno-drzewny i ochronę przyrody w lasach. Jako zasadę przyjęto przekrojowe prezentowanie problematyki, według reguł koordynacji poziomej (horyzontalnej, w odróżnieniu od koordynacji pionowej, zhierarchizowanej), tzn. w poprzek granic między poszczególnymi specjalnościami czy dziedzinami leśnictwa (urządzenie, hodowla, ochrona, użytkowanie, itd.) , które mają swoje odpowiedniki zarówno w dyscyplinach naukowych jak i w strukturach administracyjnych. Przedmiotem debat stały się hasłowo wyróżnione, zintegrowane obszary problemowe: KLIMAT - Lasy i drewno a zmiany klimatyczne: zagrożenia i szanse; WARTOŚĆ - Lasy jako czynnik rozwoju cywilizacji: współczesna i przyszła wartość lasów; DZIEDZICTWO - Lasy i gospodarka leśna w kulturze i dziedzictwie narodowym; OCHRONA - Lasy i gospodarka leśna jako narzędzia kształtowania środowiska naturalnego i ochrony przyrody; ROZWÓJ - Lasy i gospodarka leśna jako instrumenty ekonomicznego i społecznego rozwoju oraz bezpieczeństwa ekologicznego kraju; ORGANIZACJA – Wizja leśnictwa w Polsce, wizja i misja organizacji gospodarczej PGLLP; WSPÓLDZIAŁANIE - Las i gospodarka leśna jako międzysektorowe instrumenty rozwoju.

Przy realizacji projektu brały udział zespoły ekspertów-panelistów w osobach wybitnych fachowców w swoich dziedzinach, znane autorytety zarówno w leśnym i poza-leśnym środowisku naukowym, jak i w praktyce gospodarczej z różnych szczebli zarządzania. Około połowa liczby uczestników paneli ekspertów pochodziła spoza kręgów zawodowych leśnictwa i reprezentowała różne grupy interesariuszy. Nad przyszłością sektora leśno-drzewnego i ochroną przyrody w lasach dyskutowali wspólnie leśnicy, przyrodnicy różnej specjalności, ekonomiści, humaniści, działacze gospodarczy, przedstawiciele przemysłów, energetycy, działacze kultury, artyści, dziennikarze, przedstawiciele organizacji pozarządowych i organizacji zawodowych, przedstawiciele samorządów i właściciele lasów oraz inni przedstawiciele życia społecznego i gospodarczego i różnych specjalności zawodowych.

Łącznie w 7 panelach wzięło udział **162** ekspertów, którzy przedstawili **132** autorskie opracowania, będące podstawą sformułowania **214** rekomendacji. Eksperci i bezpośredni uczestnicy obrad, w ogólnej liczbie **636** osób, wywodzili się z **44** instytucji i organizacji, obrady zaś śledziło *on line* łącznie ok. **1900** internautów.

Produktem realizacji projektu są rekomendacje do dalszych prac nad Narodowym Programem Leśnym. Treścią rekomendacji są główne doktryny leśnictwa, teoretyczne i praktyczne aspekty dotychczasowego dorobku i ich przydatność wobec czekających wyzwań,

propozycje programowe i sposoby ich realizacji. A szerzej – poszukiwanie odpowiedzi na pytania o miejsce i rolę lasów i gospodarki leśnej, o rolę drewna i innych surowców i produktów leśnych, o miejsce i znaczenie leśnej przyrody we współczesnym świecie w perspektywie 2030 i dalej 2080 r.

Rekomendacje zawierają, między innymi, postulaty polityczne o strategicznym znaczeniu, jak konstytucyjne gwarancje społecznej własności lasów skarbu państwa: rekomendacje paneli KLIMAT i WARTOŚĆ były przywołane w pracach Sejmowej Komisji Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa (2014) nad zapisem konstytucyjnym dotyczącym zakazu prywatyzacji lasów państwowych. Wskazują na konieczność nowego usytuowania Lasów Państwowych w strukturach państwa i stworzenie politycznie niezależnej formy zarządzania i samofinansowania. Postulują potrzebę stworzenia aksjologicznej wizji lasu, łączącej interesy wielu grup społecznych (grup interesariuszy). Zalecają wzmocnienie społecznego nadzoru nad lasami publicznymi, jak również nowe formy i treści leśnej edukacji społeczeństwa. Rekomendacje wyrażają konieczność opracowania programu dla leśnictwa prywatnego, gospodarki leśnej w rejonach zurbanizowanych (lasy podmiejskie), nowych regulacji dla zalesień i zadrzewień, znalezienia wspólnej płaszczyzny dla urządzania lasu, planowania i zagospodarowania przestrzennego oraz gospodarki wodnej. Zalecają weryfikację programów hodowli selekcyjnej, jak i potrzebę poszerzenia prac selekcyjnych nad możliwością przyspieszenia i zwiększenia produkcji drewna, zwiększenia retencji węgla w ekosystemach leśnych oraz adaptacji lasów i gospodarki leśnej do zmian klimatycznych. Mówią o potrzebie stworzenia spójnego systemu powierzchniowych form ochrony przyrody w lasach i postulują jednolity zarząd nad lasami zarówno gospodarczymi jak i chronionymi. Opracowania dokumentują możliwości i postulują potrzebę zwiększenia produkcji i rozmiaru pozyskania drewna, również poza lasem, oraz kaskadowego jego użytkowania. Zawierają dyspozycje i wskazówki do doskonalenia dokumentów techniczno-gospodarczych, regulujących główne działy leśnictwa, jak hodowla, zarządzanie, ochrona i użytkowanie lasu. Rekomendacje stwarzają perspektywę dla „zielonej ekonomii” i kreślą dla lasów i gospodarki leśnej kluczową rolę do odegrania w biogospodarce przyszłości i w ograniczaniu zmian klimatycznych. Mówią o potrzebie wspólnych z innymi branżami programów rozwoju i tworzenia „Zielonej Koalicji” na rzecz biogospodarki. Rekomendacje mówią, że równowagę rozwoju potrzebuje odpowiedniej skali przestrzeni i czasu, potrzebuje zróżnicowanego leśnictwa i rozważyć należy, obok nowej regionalizacji przyrodniczo-leśnej, regionalizację funkcji lasu lub regionalizację społeczno-gospodarczą leśnictwa. Rekomendacje dotyczą także redefinicji oraz ujednoczenia podstawowych pojęć i terminów w leśnictwie, które straciły swoje dotychczasowe znaczenie (łącznie z ustawową definicją lasu, w której minimalny obszar 0,1 ha kłóci się z koncepcją ekosystemowego podejścia w gospodarce leśnej). W trakcie prac okazało się, że istnieje pilna potrzeba, nie tyle kolejnej nowelizacji ustawy o lasach i ustaw „okołoleśnych”, co pilnych prac nad stworzeniem nowego prawa leśnego.

Rekomendacje prezentują szeroką gamę problemów, różną ich wagę, stopień szczegółowości i pilności. Wskazują zarówno na potrzebę szybkiego wprowadzenia niektórych nowych uregulowań, jak i na pożądane kierunki myślenia o przyszłości, mówią o zasadności kontynuacji pewnych działań, jak i opisują trendy toczących się zmian, którym gospodarka leśna powinna sprostać. Nie wszystkie są dostatecznie opracowane, niektóre zawierają jedynie idee, zanotowane myśli, niekiedy wykluczające się, propozycje szerzej nie konsultowane, które w przyszłości mogą okazać się przydatne. Nie na wszystkie gospodarka leśna jest przygotowana w obecnym stanie organizacyjnym i prawnym. W kilku przypadkach postulują powołanie zespołów specjalistów w celu kontynuacji prac. Razem tworzą materiał do powstania dokumentu programowego Narodowy Program Leśny, który powinien włączyć

lasy, gospodarkę leśną, cały sektor leśno-drzewny oraz ochronę przyrody w lasach w istniejące i przyszłe strategię rozwoju Polski.

Wszystkie materiały znajdują się na stronie www.npl.ibles.pl oraz są w części opublikowane w tomach I-V seryjnej publikacji Instytutu Badawczego Leśnictwa, jako materiały paneli ekspertów w ramach prac nad Narodowym Programem Leśnym (KLIMAT, 2014; WARTOŚĆ, 2014; DZIEDZICTWO, 2014; OCHRONA 2015; ROZWÓJ 2015; ORGANIZACJA 2015; ostatni tom WSPÓLDZIAŁANIE jest w opracowaniu).

LISTA REKOMENDACJI do dalszych prac nad NARODOWYM PROGRAMEM LEŚNYM

Rekomendacje zgrupowano w piętnastu obszarach problemowych, jakkolwiek trudno jest wyznaczyć między nimi wyraźną granicę. Niektóre rekomendacje w pewnym zakresie przenikają się lub powtarzają, wskazując ten sam problem lub postulując podobny kierunek zmian, sformułowany na podstawie różnych przesłanek merytorycznych lub prezentowany z odmiennych punktów widzenia. Określenie obszarów problemowych, jak i kolejność rekomendacji w wyróżnionych obszarach jest subiektywną, wstępną propozycją uporządkowania dużego zbioru propozycji, które powinny stać się przedmiotem dalszych prac zespołów ekspertów.

LAS – CZŁOWIEK

WARTOŚĆ, REKOMENDACJA 2: W poszukiwaniu ogólnych/filozoficznych podstaw, z których powinien wywodzić się Narodowy Program Leśny z perspektywą do 2030 roku i dalej – do 2080, nie należy ograniczać wyboru do jednej koncepcji przyrody i jednego typu relacji człowieka do przyrody. Skuteczne zarządzanie wymaga uwzględnienia/połączenia wielu perspektyw. Zarządzanie lasami zależy od sposobu, w jaki zarządca postrzega miejsce lasów w przyrodzie i gospodarce człowieka, oraz od miejsca w przyrodzie, w jakim zarządca sytuuje siebie. Intelktualny fundament strategii zarządzania lasami i przyszłości leśnictwa należy budować na różnorodności poglądów. Podstawą jest pluralizm antropologiczny i zróżnicowane postawy aksjologiczne. Oznacza to rozsądne korzystanie z koncepcji i nurtów, nawet jeśli pozostają ze sobą w sprzeczności (antropocentryzm - biocentryzm, romantyzm - racjonalizm, natura - kultura, itp.). Na tej drodze należy poszukiwać kompromisu między interesami ludzkimi a interesami przyrody, zwłaszcza że interesy przyrody w ostatecznym rachunku i dalszej perspektywie są w istocie interesami człowieka.

WARTOŚĆ, REKOMENDACJA 1: Ekosystemy leśne prezentują wartości, spośród których tylko nieliczne mają wartość użytkową – subiektywną. Las, jako system negentropijny, jest w części wartością obiektywną, prezentuje wartość samoistną, wewnętrzną, jako część większego systemu podtrzymującego życie w biosferze. Wartości obiektywne/samoistne ekosystemów leśnych, niezależne od użytkownika, to: samoorganizacja, samoodtwarzanie, samoregulacja, autoregeneracja, samoistna zdolność przystosowywania się do środowiska, koewolucja struktur, podsystemów, zespołów i gatunków. Obiektywne wartości lasu nie podlegają wartościowaniu i z punktu widzenia prawa należy je uznać za bezcenne.

Jednym z ważniejszych wyzwań Narodowego Programu Leśnego jest stworzenie aksjologicznej wizji lasu, w której byłby on wartością i jednocześnie normą. Oznacza to potrzebę stworzenia teoretycznych/naukowych podstaw oraz wskazanie imperatywów moralnych do uznania wartości ekosystemów leśnych jako kapitału naturalnego. Kapitał naturalny jest wartością nadrzędną i ogólnoludzkim dobrem wspólnym, którego tylko wybrane elementy podlegają regułom rynkowym i poddają się istniejącym teoriom ekonomicznym.

WARTOŚĆ, REKOMENDACJA 11: Mamy do czynienia z pluralizmem antropologicznym, koncepcjami przyrody alternatywnej, zróżnicowaniem aksjologicznym i różnicującymi się grupami interesu. Las/przyroda nie jest kategorią jednorodną. Stanowi to filozoficzną argumentację, poza argumentacją przyrodniczo-geograficzną, ekonomiczną i społeczną, za zróżnicowaniem leśnictwa, regionalizacją gospodarki leśnej, różnorodnością zasad i instrukcji oraz za przestrzennym i czasowym zróżnicowaniem stopnia użytkowania i stopnia ochrony przy zarządzaniu lasami publicznymi.

DZIEDZICTWO, REKOMENDACJA 1: Zarządzanie lasami powinno uwzględniać mnogość wizji lasów i społeczne zróżnicowanie ich postrzegania przez użytkowników. Las nie jest pojęciem uniwersalnym – jego wizja powinna odnosić się do określonego kontekstu społecznego, kulturowego, czasowego, politycznego. Narodowy Program Leśny powinien taką wielorakość lasu zarówno w sensie jego fizyczności jak i idei uwzględnić, uwypuklić i utrwalić w kształceniu, edukacji i regulacjach prawnych. „Dziedzictwo leśne” jest kształtowane przez konkretne grupy społeczne i może być postrzegane jako nieustannie definiowane i formułowane w procesie negocjacji, bez konfliktów i społecznych protestów. Istnieje potrzeba klarownego przedstawienia i utrwalenia w powszechnej świadomości niejednorodności lasu (przestrzeni leśnej) i prawa do jego różnego definiowania. Różne grupy społeczne na różne sposoby postrzegają i użytkują las i wszystkie powinny tolerować inne punkty widzenia. Szczególnej wrażliwości

należy oczekiwać od tych grup, które mają największy wpływ na zagospodarowanie lasów. Wiedza o lesie nie powinna być utożsamiana z władzą nad lasem.

WARTOŚĆ, REKOMENDACJA 10: Ekosystem leśny/las nie jest jedynie przedmiotem i narzędziem gospodarki leśnej, ale również jej celem, dlatego gospodarka leśna, oprócz dóbr i usług, tworzy również wartości obiektywne, nie podlegające wartościowaniu. Wartości te rodzą powinność ich poszanowania przez człowieka, korzystającego z dobrodziejstwa życia w różnej jego postaci. Powinność ta jest uzasadniona zarówno z antropocentrycznego, jak i biocentrycznego punktu widzenia. Tak poszerzona antropologia lasu powinna znaleźć odzwierciedlenie w usytuowaniu zarządzania lasami w strukturach państwa (status administracji PGL LP jako organów administracji publicznej), regulacjach prawnych i dokumentach gospodarczych (patrz rekomendacja WARTOŚĆ 14).

WARTOŚĆ, REKOMENDACJA 17: Gospodarowaniu lasami powinna towarzyszyć odpowiedzialność za istnienie lasu jako kategorii egzystencjalnej, nie tylko w skali biosfery, ale również w miejscu wykonywania operacji leśnych. Kategoria ta powinna znaleźć odzwierciedlenie w dokumentach normujących gospodarkę leśną, ale także w programach edukacji leśnej społeczeństwa.

WARTOŚĆ, REKOMENDACJA 14: Samoistne wartości lasu, wynikające z jego wpływu na stan środowiska i warunki życia, oraz liczne funkcje gospodarcze i społeczne sprawiają, że zarządzanie lasami nie mieści się w kompetencjach jednego resortu. Administrowanie tak różnowartościowym, wielopokoleniowym i wielofunkcyjnym zasobem naturalnym potrzebuje nowego, międzysektorowego, odpowiednio wysoko usytuowanego w hierarchii władzy i w strukturach państwa, zarządu. Rozwiązanie powinno mieć charakter apolityczny i być przyjęte przez wszystkie siły polityczne i być niezależne od wyników wyborów władzy kolejnych kadencji.

ORGANIZACJA, REKOMENDACJA 1: Lasy państwowe są własnością publiczną, wspólnym dobrem obywateli, zasobem strategicznym o charakterze narodowym. Jako żywe zasoby naturalne, lasy są z natury rzeczy apolityczne a zarządzanie nimi nie powinno być związane z wynikami wyborów władz politycznych państwa. Pożądane jest uniezależnienie Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe (PGLLP) od bieżącej koniunktury politycznej i ustanowienie niezależnego zarządu nad użytkowaniem i ochroną lasów własności Skarbu Państwa. Powinno to oznaczać neutralność polityczną służby leśnej (czynny pracownik LP nie powinien być aktywnym politykiem na żadnym szczeblu).

DZIEDZICTWO, REKOMENDACJA 2: Szczególną właściwością lasu jest jedność materialnych i duchowych wartości. Las jest nie tylko policzalnym bogactwem ale i niepoliczalną, bezcenną gwarancją egzystencji, jedynym w swoim rodzaju produktem ewolucji, o który należy dbać i który należy chronić zarówno ze względu na dostępne dobra materialne jak i niezastępowalne dobra i usługi duchowe. W toczącej się społecznej dyskusji o ochronie przyrody, las jest kluczowym punktem odniesienia. Dlatego zarządzanie lasami, niezależnie od ich aktualnych funkcji (gospodarcze, ochronne, chronione) i organów administracyjnych (Lasy Państwowe, Parki Narodowe), powinno być jednorodne, spójne i niepodzielne.

ORGANIZACJA, REKOMENDACJA 4: Mamy do czynienia z silnym oddziaływaniem bieżącej władzy politycznej na gospodarowanie wspólnym, wielopokoleniowym dobrem, jakim są lasy państwowe. Wprowadza to ryzyko dla właściwego użytkowania lasów i korzystania z efektów gospodarowania (patrz: decyzje rządu o nadzwyczajnych wpłatach PGLLP do budżetu państwa w 2014 r.). Uzależnienie od decyzji politycznych wprowadza niepokoje w środowiskach pracowniczych i budzi obawy związane ze zmianą partii rządzących w wyniku wyborów. Kluczowym dla przyszłości posunięciem, poprawiającym stan rzeczy i warunkującym skuteczność innych działań formalno-prawnych, byłoby odpolitycznienie PGLLP, tzn. uniezależnienie od zmieniającej się wraz z wynikami wyborów władzy politycznej.

ORGANIZACJA, REKOMENDACJA 18 : Wizja przyszłości polskich lasów i leśnictwa, opracowana w ramach działalności Polskiego Towarzystwa Leśnego, jest częścią dorobku polskich środowisk naukowych i zawodowych w dążeniu do poprawy i doskonalenia polskiego sektora leśno-drzewnego i ochrony ojczystej przyrody. Stanowi ważny materiał i źródło inspiracji w pracach nad Narodowym Programem Leśnym, zwłaszcza w zakresie: politycznych, prawno-organizacyjnych i finansowych warunków rozwoju leśnictwa, kształtowania zasobów i funkcji gospodarczych, ochrony klimatu i dostosowania lasów do zmian klimatycznych, zagospodarowania lasów, gospodarki wodnej i ochrony gleb w ekosystemach leśnych, łowiectwa, wypoczynku i turystyki w lasach, kształcenia leśników i badań naukowych, promocji leśnictwa i edukacji przyrodniczo-leśnej społeczeństwa. Polskie Towarzystwo Leśne powinno być stałym uczestnikiem/częścią zespołu w dalszych pracach ekspercko-legislacyjnych nad dokumentem.

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 4: Wartość produkcyjna/gospodarcza lasów powinna służyć gospodarstwu rozwojowi kraju i być głównym źródłem finansowania działalności zarządcy lasów państwowych. Wartość społeczno-użytkowa i wartość samoistna nie mogą być natomiast odnoszone wprost do wzrostu gospodarczego, ale do szeroko rozumianego rozwoju społecznego. Dlatego lasy publiczne własności Skarbu Państwa wymagają całościowego spojrzenia i jednolitego zarządzania, niezależnie od pełnionych funkcji i powinny stanowić całość jako podmiot gospodarczy.

DZIEDZICTWO, REKOMENDACJA 5: Z uwagi na rosnące znaczenie funkcji społecznych lasów i nadanie im wartości o charakterze narodowym (patrz: ustawa o narodowym charakterze zasobów naturalnych, 2001) oraz propozycja

zapisu w Konstytucji RP o wyłączeniu lasów z przekształceń własnościowych), należy rozważyć zmianę formuły lasów państwowych na „lasy narodowe”, nazwę Lasy Państwowe zaś zachować dla podmiotu gospodarczego Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe (PGL LP). Podmiot gospodarczy PGL LP zajmowałby się zarządzaniem lasami narodowymi własności Skarbu Państwa, w odróżnieniu od lasów narodowych w parkach narodowych, lasów komunalnych, lasów pod zarządem innych resortów, i innych lasów publicznych.

WARTOŚĆ, EKONOMIA, GOSPODARKA

WSPÓLDZIAŁANIE, REKOMENDACJA 15: Należy nadać lasom właściwą im rangę w gospodarczo-społecznym rozwoju i bezpieczeństwie ekologicznym państwa. Pomimo, że lasy zajmują ok. 1/3 powierzchni kraju, ich udział i rola w strategiach rozwoju Polski jest bagatelizowana, a nawet pomijana. Niezależnie od stałego wzrostu zasobów i stopnia lesistości lasom poświęca się niewiele uwagi na poziomie kraju, jak również na poziomie regionalnym i lokalnym. Dotyczy to zwłaszcza planowania rozwoju gospodarczego oraz planowania i zagospodarowania przestrzennego. Strategie powielają na ogół znane fakty o wielofunkcyjności lasów i gospodarczym, przyrodniczym i społecznym znaczeniu. Strategie nie zawierają istotnych impulsów rozwojowych, nie wyznaczają specjalnych dla gospodarki leśnej celów, nie wskazują regionalnych specjalizacji (inteligentnych specjalizacji) opartych na produkcji dóbr i usług leśnych, nawet jeśli w regionie istnieją duże leśne zasoby wewnętrzne (endogeniczne). Problematyka ta pomijana jest w procedurach/kryteriach wyznaczania obszarów funkcjonalnych.

WSPÓLDZIAŁANIE, REKOMENDACJA 4: Z analizy przepływów międzygałęziowych wynika, że z produktów i usług gospodarki leśnej korzystają wszystkie gałęzie gospodarki narodowej, a zaletą tych produktów i usług jest ich wysoki stopień „samoreprodukcji”. Korzyści te nigdy w pełni nie były ujawnione. Należy je pilnie zidentyfikować i zwaloryzować.

ROZWÓJ: REKOMENDACJA 2: Klasyczne miary rozwoju gospodarczego w odniesieniu do lasów, jak PKB, są coraz bardziej nieadekwatne, ponieważ środowiskowe i społeczne znaczenie lasów w dalszym ciągu nie ma wymiaru finansowego i nie ma odzwierciedlenia w tym rachunku. Dla koncepcji zrównoważonego rozwoju lasy stanowią kapitał, którego znaczenie nieustannie wzrasta, jako podstawa turystyki, rekreacji, edukacji środowiskowej, produkcji biopaliw, ochrony klimatu i in.

Należy dokonać analizy udziału sektora leśno-drzewnego i ochrony przyrody w lasach w systemie rachunków narodowych i oddać/przywrócić/przypisać lasom i gospodarce leśnej ich wartości zewnętrzne. Należy zweryfikować dotychczasową Polską Klasyfikację Działalności Gospodarczej (PKD) z punktu widzenia pozycji lasów i działów pokrewnych.

WARTOŚĆ: REKOMENDACJA 7: Lasy i gospodarka leśna są trwale niedowartościowane zarówno w rachunkach gospodarczych (0,5% PKB), jak i w strukturach państwa, a las jako dobro publiczne nigdy dotychczas nie został całościowo wyceniony. Jakkolwiek o ekonomicznej sile gospodarki leśnej decyduje dzisiaj sprzedaż drewna, to jednak siłą leśnictwa XXI wieku będzie umiejętność posługiwania się lasem jako narzędziem ochrony środowiska, klimatu, różnorodności biologicznej, a najogólniej – narzędziem tworzenia i ochrony warunków podtrzymujących życie.

WSPÓLDZIAŁANIE, REKOMENDACJA 1: Współdziałanie leśnictwa z innymi sektorami gospodarki odbywa się w sferze zarówno produkcji, jak i usług. Najczęściej jest to współdziałanie jednokierunkowe: korzystanie z dóbr i usług leśnych. Ścisłe związki gospodarki leśnej są jedynie z przemysłem drzewnym, z którym tworzy w istocie sektor leśno-drzewny. W sferze produkcji materialnej sektor leśno-drzewny w Polsce jest trwale niedowartościowany zarówno w rachunkach narodowych, jak i w produkcji globalnej, i nie ma właściwego przełożenia we wskaźnikach makroekonomicznych, jakkolwiek produkcja globalna tego sektora jest większa niż wielu uznanych branż gospodarki państwa. Utrzymywanie produkcji globalnej innych działów i sektorów gospodarki narodowej i jej wzrost następuje poprzez „przechwytywanie” wartości pozaekonomicznych lasów i wartości usług świadczonych przez lasy i leśnictwo. Znaczenie leśnictwa jest niedoszacowane i wyraźnie bagatelizowane zwłaszcza w takich wymiarach pozaekonomicznych, jak funkcje społeczne i środowiskowe.

Potrzebna jest zdecydowana zmiana oceny roli lasów i leśnictwa w rozwoju takich branż, jak: rolnictwo i rozwój terenów wiejskich, energetyka, budownictwo, transport, przemysł turystyczny, sport/rekreacja/ wypoczynek, zdrowie publiczne. Należałoby bardziej skutecznie rozpoznawać wartości wypracowane przez gospodarkę leśną, a „przechwytywane” przez inne działy, waloryzować je i wprowadzać do rachunków narodowych.

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 19: Należy opracować rządową strategię rozwoju sektora leśno-drzewnego i ochrony przyrody w lasach jako ważny komponent średnio- i długookresowej strategii rozwoju kraju. Zrównoważony rozwój sektora leśno-drzewnego w Polsce powinien obejmować wszystkie kategorie własności lasów oraz drzewa poza lasem i zadrzewienia, a w polityce państwa mieć rangę strategiczną, jako najważniejszy instrument bezpieczeństwa ekologicznego, rangę porównywalną z bezpieczeństwem militarnym, socjalnym i energetycznym Polski.

W tym celu należałoby powołać międzysektorowy zespół specjalistów z zadaniem opracowania zasad rozwoju „zielonej gospodarki”/„biogospodarki”, jako wiodącej ekonomiczno-społeczno-środowiskowej strategii rozwoju kraju na lata 2030 i dalej do 2080 r.

WSPÓŁDZIAŁANIE, REKOMENDACJA 5: Należy stworzyć warunki umożliwiające stały wzrost wartości produkcji dodanej wytwarzanej w całym sektorze leśnictwa. Jest to podstawowy warunek wzrostu udziału leśnictwa w rozwoju kraju. Narzędzia zapewniające realizację tego celu powinny być sformułowane w prawie leśnym i dokumentach techniczno-gospodarczych leśnictwa. Także edukacja leśna społeczeństwa i pogłębianie wiedzy o roli, jaką w życiu ludzkim pełnią lasy, mogą zwiększyć wartość ekonomiczną lasów, mierzoną gotowością ludzi do poświęcenia innych dóbr na rzecz zachowania i użytkowania lasów.

WARTOŚĆ, REKOMENDACJA 25: Realnym przedmiotem planowania leśnego jest w dalszym ciągu drzewostan a cały system planowania nastawiony jest na produkcję drewna. Tradycyjnie ogranicza się do przestrzeni leśnej, wyznaczonej granicami polno-leśnymi, wodno-leśnymi, granicami własności, administracyjnymi itp. Przyjmując nowe cele planowania i nowe wartości lasu, w tym wartości zewnętrzne, planowanie leśne powinno przyjąć szerszy punkt widzenia i inne skale czasoprzestrzenne, w których wartości te powstają, są użytkowane i społecznie pożądane. Ekosystem leśny jest zintegrowany według bardziej ogólnej koncepcji niż drzewostan. Takiej, jak krajobraz czy zlewnia, w których funkcjonuje jako partner z innymi elementami strukturalnymi i w których ujawniają się wszystkie jego użyteczności i następuje ich realizacja bez względu na istniejące granice, ale zgodnie z czasoprzestrzennym kontinuum. Nieadekwatność dotychczasowych metod planowania leśnego ilustruje rozdźwięk między praktyką a potrzebami społecznymi i gospodarczymi. Kryzys jest szczególnie ostry w zderzeniu stref wpływów oraz prawnych i organizacyjnych kompetencji i odpowiedzialności między gospodarką leśną a ochroną przyrody, gospodarką leśną a łowiectwem, gospodarką leśną a turystyką i rekreacją, gospodarką leśną a gospodarką wodną czy planowaniem przestrzennym. Planowanie leśne, mimo wprowadzanych rozwiązań, jak leśne kompleksy promocyjne, systemy certyfikacji, programy ochrony przyrody nadleśnictw, lasy referencyjne, jest bezradne wobec konfliktów prawnych, organizacyjnych, politycznych. Nastąpiło zwielokrotnienie poziomów decyzji. Sformalizowane i posługujące się schematami planowanie leśne nie jest przystosowane do zaistniałej sytuacji. Potrzebne są inne modele planowania leśnego.

WARTOŚĆ, REKOMENDACJA 20: Wynik ekonomiczny Lasów Państwowych nie jest miernikiem efektywności ani poprawności gospodarki leśnej. Nie jest również w żadnym stopniu miarą wartości lasów. Wartość lasu należy oceniać analizując zaspokajanie życiowych potrzeb grupowych i indywidualnych i w różnych warunkach ekonomicznych, przyrodniczych i społecznych. Potrzebą społeczną artykułowaną na najwyższym, globalnym poziomie jest zapewnienie udziału lasów w utrzymaniu biosfery zdolnej do zamieszkania oraz zachowanie globalnej różnorodności biologicznej. Narodowy Program Leśny powinien identyfikować potrzeby społeczne na poziomie kraju, regionów i gmin i uzgadniać/wskazywać sposoby zaspokajania tych potrzeb.

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 23: Wprowadzenie do praktyki średniookresowego planowania w Lasach Państwowych ekspertyzy ekonomicznej nadleśnictwa (EEN), jako integralnej części planu urządzenia lasu (PUL), jest potrzebne i niezwykle pilne. Prowadzić będzie do optymalizowania struktury funkcji lasu, w szczególności poprzez kompleksową ocenę skutków przyrodniczych, ekonomicznych oraz społecznych gospodarowania w lasach danego obszaru/nadleśnictwa. EEN przyczyni się do podniesienia efektywności ekonomicznej poszczególnych nadleśnictw oraz całej organizacji gospodarczej Lasów Państwowych, jak również do obiektywizacji i optymalizacji rozdziału środków funduszu leśnego oraz środków inwestycyjnych pomiędzy jednostki Lasów Państwowych. Pozwoli na uczestniczenie i wykazanie udziału gospodarki leśnej w rozwoju regionalnym i lokalnym. Dostarczać będzie danych do różnicowania sposobów zagospodarowania stosownie do potencjałów przyrodniczo-produkcyjnych oraz oczekiwań społecznych. Budować będzie pozytywny obraz gospodarki leśnej w lokalnych społecznościach. Ekspertyza ekonomiczna nadleśnictwa (EEN) powinna stać się podstawowym narzędziem zarządzania i stanowić podstawę oraz motywację do decentralizacji władzy w strukturach administracyjnych PGLLP oraz optymalizacji decyzji gospodarczych.

WSPÓŁDZIAŁANIE, REKOMENDACJA 6: Wartość majątku, którym dysponuje leśnictwo w Polsce, wynosi ponad 300 mld zł, bez należytej wyceny gruntów leśnych oraz majątku ludzkiego. Według oficjalnych statystyk wartość majątku trwałego i obrotowego leśnictwa nie przekracza jednak 15 mln zł, co stanowi nikły ułamek całkowitego majątku leśnictwa (0,005%) i jest wynikiem błędnych interpretacji. Pilnie zatem potrzeba rzetelnej wyceny całego majątku leśnictwa w Polsce, ponieważ efektywne wykorzystanie wszystkich zasobów, tj. naturalnych, ludzkich, energetycznych i ekonomicznych, jest fundamentalną zasadą zrównoważonego rozwoju leśnictwa.

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 3: Istnieje potrzeba stworzenia narzędzia analitycznego, które integrowałoby dane gospodarcze i środowiskowe na temat lasów. W statystyce europejskiej podejmowane są próby tworzenia takiego narzędzia w postaci rachunków satelitarnych do rachunków narodowych, które w szerokim kontekście obrazują dany sektor (*Integrated Environmental and Economic Accounting for Forests*). Rachunek satelitarny leśnictwa z założenia obejmować ma zarówno dane w ujęciu fizycznym, jak i monetarnym. W rachunku uwzględnione będą dane o produkcji i pracujących w leśnictwie, podaży i wykorzystaniu produktów opartych na leśnictwie, retencji węgla w ekosystemie leśnym, a także przemysłach związanych z gruntami leśnymi. Działania te umożliwią skorygowanie produkcji globalnej leśnictwa o wartość przyrostu drzewostanu, która to dotychczas nie była ujmowana w systemie rachunków narodowych.

WSPÓLDZIAŁANIE, REKOMENDACJA 2: Zwiększanie się zapasu drzewnego na pniu powinno być wliczane do produkcji globalnej leśnictwa. Niezbędne jest skorygowanie produkcji globalnej leśnictwa o wartość przyrostu drzewostanów, istotną ze względu na rachunki narodowe, oraz objęcie tymi rachunkami lasów wszystkich form własności.

Konieczne jest poznanie pełnego obrazu i struktury długookresowych zjawisk ekonomicznych zachodzących w leśnictwie. W tym celu w Polsce, podobnie jak w całej Europie, prowadzone są prace nad zintegrowanymi rachunkami środowiskowymi i ekonomicznymi dla lasów. Wpisują się one w ideę tworzenia sektorowych rachunków satelitarnych do rachunków narodowych, które wypełniają lukę w wartościowaniu i poszerzaniu znaczenia leśnictwa w gospodarce narodowej. Chodzi tu głównie o wpływ leśnictwa na inne działy gospodarki (m.in. o wartość pozaprodukcyjnych funkcji lasów). Należy zapewnić udział w tych pracach ekspertów z zakresu gospodarki leśnej.

OCHRONA, REKOMENDACJA 4: Jednym z najpilniejszych zadań środowisk naukowych jest opracowanie metod wartościowania środowiska leśnego/przyrodniczego, określenie ekonomicznej wartości różnorodności biologicznej oraz usług ekosystemowych jako pozytywnych efektów zewnętrznych.

Zadaniem środowisk politycznych jest natomiast nadanie tym wartościom znaczenia normy ekonomicznej przy planowaniu rozwoju gospodarczego kraju i włączenie tych wartości do rachunków narodowych. W konsekwencji powinna nastąpić stosowna alokacja środków i zwiększenie inwestycji w kapitał naturalny, zwiększenie biologicznej produktywności, zwiększenie udziału energii odnawialnej, harmonizowanie użytkowania i ochrony przyrody poprzez planowanie przestrzenne oraz wzmocnienie uspołecznienia zarządzania przyrodą.

Niezbędnym jest wypracowanie nowego mechanizmu finansowego gospodarki rynkowej tak, aby rozpoznawała zasoby środowiska i usługi ekosystemów jako wartości warunkujące wszelką działalność gospodarczą.

Równie pilnym posunięciem politycznym jest wyłonienie/znalezienie odpowiedniej reprezentacji takiego kierunku myślenia w organach władzy ustawodawczej i wykonawczej oraz wprowadzenie konstytucyjnego zapisu o zakazie prywatyzacji lasów własności skarbu państwa, co gwarantowałoby ochronę bogactwa rodzimej przyrody.

ORGANIZACJA, REKOMENDACJA 26: Istnieje w gospodarce leśno-drzewnej potrzeba tworzenia nowoczesnych, efektywnych form współpracy leśnictwa państwowego (PGLLP) ze sprywatyzowanym przemysłem opartym na drewnie oraz doskonalenia istniejących i budowa nowych instrumentów i instytucji wspierających współdziałanie i współpracę poszczególnych partnerów w sektorze leśno-drzewnym.

Materialem wyjściowym do opracowania zasad współdziałania państwowego leśnictwa z prywatnymi firmami przemysłu drzewnego mogłyby być istniejące (opracowane w 1990 roku), wytyczne¹. Zasady te, po ich aktualizacji, powinny stanowić materiał wyjściowy do dyskusji o niezbędnych zmianach w zakresie relacji „Lasy Państwowe – przemysły oparte na drewnie”. Rozważyć należy utworzenie Izby Leśno-Drzewnej oraz form partnerstwa publiczno-prywatnego w sektorze leśno-drzewnym.

Niezbędne jest powołanie stałej komisji współpracy w tym obszarze przy jednym z leśnych ośrodków naukowych.

WSPÓLDZIAŁANIE, REKOMENDACJA 7. Lasy państwowe stanowią rezerwę powierzchni/przestrzeni niezbędnej dla rozwoju kraju. Powodem ponad połowy wyłączeń gruntów z produkcji leśnej są potrzeby związane z wydobywaniem kopalin. W dalszej kolejności, grunty leśne przeznaczane są na ważne cele społeczne, jak inwestycje przemysłowe, osiedlowe i budowę dróg. Stwarza to możliwości szerokiego współdziałania leśnictwa z innymi sektorami gospodarczymi i zwiększa udział w dochodzie narodowym. Ponieważ powierzchnia zalesień jest wielokrotnie (ok. 10 razy) większa od powierzchni wylesień/wyłączeń, powierzchnia lasów w Polsce systematycznie zwiększa się. Inwestycje na terenach leśnych, przeznaczanych na ważne cele społeczne, są korzystne z punktu widzenia dobra wspólnego: wzbogacają kraj, tworzą miejsca pracy, podnoszą standard życia i bezpieczeństwo ludzi. Regulacje dotyczące zakazów prywatyzacji lasów państwowych nie mogą blokować rozwoju i powinny uwzględnić gospodarcze i społeczne potrzeby kraju.

ZMIANY KLIMATYCZNE

OCHRONA, REKOMENDACJA 26: Zmiany klimatyczne w najbliższym dziesięcioleciu mogą być przesłanką istotnych zmian w koncepcji gospodarczego rozwoju kraju oraz radykalnych zmian strategii sektora leśno-drzewnego i ochrony przyrody w lasach. Chodzi tu przede wszystkim o źródła energii, a w przypadku leśnictwa o główne działy: o zasady hodowli, ochrony, użytkowania i urządzania lasu. Chodzi o planowanie leśne i strategię produkcji, wykorzystania i przerobu drewna. Jeśli utrzymają się obserwowane tendencje zmian, to pilnie należy zweryfikować takie pojęcia jak: gatunki obce, gatunki rodzime, „najlepsze” populacje, potencjalna roślinność naturalna, zgodność składu gatunkowego z siedliskiem. Zweryfikować należałoby także postępowanie i plany przebudowy drzewostanów. Zmiany, jakie zachodzą w przyrodzie, skłaniają do refleksji nad zasadnością długotrwałego utrzymywania chronionych siedlisk przyrodniczych i ochrony gatunkowej.

¹Strykowski W., Zajac S. 1990. Współdziałanie leśnictwa z przemysłem przerobu drewna w warunkach gospodarki rynkowej. Warszawa, IBL, Maszynopis.

KLIMAT, REKOMENDACJA 1: Na bazie istniejącego monitoringu stanu lasów należy stworzyć system monitorowania wpływu zmian klimatycznych na lasy, wprowadzając nowe kryteria i wskaźniki, dotyczące: pojawu nowych dla naszego środowiska geograficznych gatunków, stanu fizjologicznego drzew, fenologii roślin/zwierząt/grzybów, faz i tempa wydzielania się posuszu, gromadzenia martwego drewna. W sieci stałych powierzchni monitoringowych należy wyznaczyć transekty, uwzględniające zróżnicowanie gatunkowe drzewostanów oraz przewidywany kierunek zmian klimatu (z południowego zachodu na północny wschód).

KLIMAT, REKOMENDACJA 10: Największymi „zbiornikami” węgla w ekosystemach leśnych jest drewno i gleba. Są to miejsca względnie trwałej retencji węgla asymilowanego z powietrza. Nie wielkość pochłaniania, która jest równoważona emisją CO₂ w procesach oddychania i rozkładu materii organicznej, lecz względnie trwałe gromadzenie węgla powinno być przedmiotem szczególnego zainteresowania w ochronie klimatu. Z tego względu najbardziej efektywną i bezpieczną strategią gospodarki leśnej w ochronie klimatu jest dążenie do produkcji jak największej ilości drewna i do jego jak najszerzego wykorzystania jako surowca oraz jako odnawialnego źródła energii. W tym kontekście leśnictwo plantacyjne jak i inne formy skracania cyklu produkcji drewna, stanowią uzupełnienie i odciążenie dla leśnictwa ekosystemowego, którego głównym zadaniem będzie ochrona procesów ekologicznych i otwieranie możliwości zwiększania obszarów chronionych. Potrzebna jest wielokierunkowa, kompleksowa analiza skutków klimatycznych, przyrodniczych, ekonomicznych i społecznych obydwu opcji.

KLIMAT, REKOMENDACJA 2: Należy powołać zespół ds. weryfikacji regionalizacji przyrodniczo-leśnej lasów w Polsce, która uwzględni kierunki i nasilenie zmian klimatycznych.

KLIMAT, REKOMENDACJA 8: Należy określić działania o charakterze ochronnym, które leżą w zakresie hodowli lasu i powinny być ujęte w planie urzędzenia lasu. W stosunku do zagrożeń biotycznych i abiotycznych należy rozwijać metody hodowlane (poszerzyć stosowanie metody ogniskowo-kompleksowej w ochronie lasu). W ramach corocznej oceny występowania szkodników i chorób należy monitorować pojawianie się gatunków inwazyjnych, w tym inwazyjnych gatunków roślin. Występowanie posuszu należy traktować jako bioindykację zmian klimatycznych i odnieść do regionalnego różnicowania się warunków klimatycznych i występowania ekstremalnych zjawisk pogodowych.

KLIMAT, REKOMENDACJA 6: W interesie gospodarki leśnej, ze względu na rozpraszanie ryzyka hodowlanego, należy przywrócić odpowiednią rangę gatunkom marginalizowanym, w tym brzozie, olszy, grabowi, jaworowi, trześni, których potencjał produkcyjny nie jest dostatecznie wykorzystany. Należy wdrożyć strategię adaptacji lasów i gospodarki leśnej do zmian klimatycznych (m.in. poprzez poszerzenie opcji hodowlanych, zróżnicowanie sposobów odnowienia, większe różnicowanie składów gatunkowych, rozbudowanie struktury upraw; ograniczenie interwencji w trakcie wzrostu i rozwoju drzewostanów jedynie do niezbędnych zabiegów hodowlano-ochronnych stosownie do zaistniałej sytuacji, tzn. przystosowanie postępowania do stanu lasu i rysujących się trendów zmian obserwowanych na powierzchniach referencyjnych).

KLIMAT, REKOMENDACJA 18: Wzrost zagrożeń z tytułu zmian klimatycznych wymaga zweryfikowania strategii i uelastycznienia podejścia do użytkowania i tym samym do odnowienia lasu. Użytkowanie lasu w przypadku przewidywanych zmian klimatycznych powinno zmienić zasady kwalifikowania drzewostanów do wycięcia i brać pod uwagę aktualny stan drzewostanów i pilność użytkowania, kierując się następującą kolejnością:

- 1 – użytkowanie przygodne wynikające z likwidacji skutków zjawisk kłęskowych (zagospodarowanie pokłeskowe),
- 2 – użytkowanie przedrębne w starszych klasach wieku,
- 3 – użytkowanie przedrębne w młodszych klasach wieku,
- 4 – użytkowanie rębne (rębnie częściowe, przebudowa),
- 5 – użytkowanie rębne pozostałych drzewostanów.

KLIMAT, REKOMENDACJA 4: Konieczne jest stworzenie aneksów do istniejących dokumentów techniczno-gospodarczych („Instrukcja urzędzenia lasu”, „Zasady hodowli lasu”, „Instrukcja ochrony lasu”), określających sposoby postępowania w przypadku „kłęsk klimatycznych”. Nie chodzi o postępowanie ukierunkowane na „likwidację szkód”, ale o postępowanie w zakresie zagospodarowania lasu zmierzające do regeneracji i adaptacji ekosystemu po zaburzeniu rozwoju, który będzie lepiej przystosowany do przyszłych warunków i uodporniony na przyszłe zagrożenia. Chodzi o stworzenie „kodeksu zarządzania skutkami kłęsk żywiołowych” w lasach w warunkach zagrożeń klimatycznych.

KLIMAT, REKOMENDACJA 5: Należy zweryfikować „Program Zachowania Leśnych Zasobów Genowych i Hodowli Selekcyjnej do 2035 r.” pod kątem modyfikacji celów strategicznych tego programu, stosownie do zagrożeń i szans wynikających ze zmian klimatycznych, tzn. ukierunkować na zachowanie jak najpełniejszej puli genowej gatunków drzew leśnych. Efekty hodowli selekcyjnej w działaniach gospodarczych należy ograniczyć a ukierunkować na

eksperymenty naukowe w kierunku selekcji ekotypów lub genetycznych modyfikacji populacji (GMT), zwiększających tolerancję na suszę, odporność na nowe zagrożenia abiotyczne i biotyczne oraz wzmagających zdolności adaptacyjne i przyrostowe w zmieniających się warunkach środowiska.

OCHRONA, REKOMENDACJA 25: Należy zwiększyć obszar odnowień naturalnych w lasach gospodarczych do ok. 30% oraz tworzyć warunki leśnej sukcesji ekologicznej na terenach nieleśnych.

KLIMAT, REKOMENDACJA 7: Wobec dużej ekologicznej plastyczności sosny pospolitej i dużej wartości komercyjnej drewna sosny potrzebna jest krytyczna analiza zwiększania udziału gatunków liściastych i ograniczania udziału tego gatunku, jako postępowania pro-ekologicznego; rozważyć należy regionalizację postępowania hodowlano-ochronnego stosownie do wyników monitoringu zmian klimatu oraz możliwość stosowania rozwiązań lokalnych.

KLIMAT, REKOMENDACJA 20: Trzeba uruchomić działania polityczne, poparte opiniami ekspertów krajowych i międzynarodowych, zmierzające do uznania drewna pozyskiwanego z ekosystemów leśnych zagospodarowanych zgodnie z zasadami trwałego rozwoju (*sustainable forest management – SFM*) za pulę węgla zakumulowanego, a nie za emisję, oraz zweryfikować okresy, po których następuje uruchamianie węgla z surowców i produktów drzewnych. Należy podjąć systematyczne badania nad cyklem życiowym (LCA) drewna w różnych postaciach użytkowych. Pozwoli to na obiektywizację efektów działania gospodarki leśnej w ochronie klimatu.

KLIMAT, REKOMENDACJA 15: W świetle zmian klimatycznych należy docenić wysiłki Lasów Państwowych zmierzające do zatrzymania wody w ekosystemach leśnych. Konieczne jest zintensyfikowanie prac i rozszerzenie programów małej retencji w lasach, a także uczynienie z nich strategii przeciwdziałania zmianom klimatycznym i adaptacji do nowych warunków gospodarki leśnej i innych resortów (np. rolnictwa i rozwoju wsi, gospodarki, rozwoju regionalnego).

KLIMAT, REKOMENDACJA 12: Przyjęte sposoby zagospodarowania i użytkowania lasu powinny unikać niszczenia powierzchniowych warstw i zachowywać glebę w stanie niezmiennym. Konieczne jest rozpoznanie stopnia odżywienia drzew leśnych głównych gatunków w różnych warunkach siedliskowo-glebowych przy różnym zaopatrzeniu w wodę (wskaźniki stanu odżywienia).

LEŚNICTWO WIELOFUNKCYJNE

WARTOŚĆ: REKOMENDACJA 21: Kluczowym dla Narodowego Programu Leśnego i dla bieżącej polityki leśnej jest rozróżnienie między wielofunkcyjnością lasu i wielofunkcyjnością gospodarki leśnej. „Las wielofunkcyjny” jest strukturą przyrodniczą służącą zaspokajaniu różnorodnych potrzeb i pełniącą różnorakie usługi środowiskowe: „Każdy las, niezależnie od intencji gospodarza, jest z natury rzeczy wielofunkcyjny” (patrz: *Zasady hodowli lasu*, 2011). Oznacza to wielofunkcyjność potencjalną lasu, która może być realizowana poprzez bierne korzystanie z tych funkcji, na które w danym miejscu i w danym czasie znalazł się odbiorca lub zaistniało na nie zapotrzebowanie. „Wielofunkcyjna gospodarka leśna” natomiast jest celowym, aktywnym działaniem gospodarza, zmierzającym do zaspokojenia potrzeb i udostępnienia usług, stosownie do zapotrzebowania i na poziomie społecznie pożądanym, w danym miejscu i czasie. Dlatego kwestią zasadniczą jest decyzja gospodarza, na jakim poziomie i w jakiej skali powinna być realizowana wielofunkcyjność lasu i wielofunkcyjność gospodarki leśnej. Postulat wielofunkcyjności gospodarki leśnej może być spełniony poprzez przyjęcie celów cząstkowych w różnym miejscu i czasie i realizowanie wszystkich funkcji „lasu wielofunkcyjnego”, odpowiednio zrównoważonych w określonej skali czasoprzestrzeni.

WSPÓŁDZIAŁANIE, REKOMENDACJA 9: W obowiązujących dokumentach, zarówno prawnych, jak i techniczno-gospodarczych (zasady, instrukcje, zarządzenia) możliwości kreowania wielofunkcyjnej gospodarki leśnej są niedostateczne i przyjmują postać pasywnego modelu relacji między różnymi sektorami gospodarki a podmiotami zarządzającymi lasami, bez uwzględnienia różnicowań przyrodniczych, gospodarczych i społecznych. Brak jest wizji, która traktowałaby miejsce lasów i gospodarki leśnej w gospodarce kraju w sposób całościowy i spójny. Dynamiczny rozwój kraju oraz coraz częstsze konflikty przestrzenne wymagają bardziej precyzyjnego określenia roli wielofunkcyjnej gospodarki leśnej w zagospodarowaniu przestrzennym. Nie powinna ona działać pod presją i na postawie programów sektorowych ani też ograniczać się tylko do tworzenia warunków do optymalizacji udziału lasów w strukturze użytkowania ziemi.

DZIEDZICTWO: REKOMENDACJA 16: Potrzebna jest definicja wielofunkcyjnego leśnictwa i jego kodyfikacja w regulacji prawnych. Do zasad i instrukcji należy wprowadzić ideę i zasady zróżnicowanego zagospodarowania oraz kryteria wprowadzania specjalizacji obszarowej/terytorialnej/geograficznej gospodarki leśnej. Doktryna

wielofunkcyjności lasu nie zawsze może być realizowana w ramach tych samych obszarów leśnych, wielofunkcyjna, zrównoważona gospodarka leśna zaś, może być realizowana na odpowiednio dużym obszarze.

KLIMAT: REKOMENDACJA 11: Potrzebna jest weryfikacja statycznej wizji przyrody w hodowli lasu opartej na odnowieniu sztucznym oraz rozbudowanej selekcji i szkółkarstwie. Potrzebna jest hodowla lasu, w której jest miejsce na uzyskiwanie zarówno wielkowymiarowego, wysokowartościowego surowca liściastego, produkowanego w długiej kolei rębu, jak i średniowymiarowego (cienkiego), o niskiej jakości technicznej, jak również surowca iglastego i liściastego, produkowanego w skróconym cyklu. O takiej potrzebie świadczą możliwości nowych technologii przerobu i uszlachetniania produktów z drewna (konstrukcyjne drewno klejone), jak również wzrost popytu na biomasę drzewną na cele energetyczne oraz wzrost cen drewna gorszej jakości. Między tymi opcjami możliwe są różnorakie rozwiązania stosownie do lokalnych warunków zapotrzebowania oraz przerobu i użytkowania drewna. Zależy to także od przyjętych kierunków rozwoju regionalnego, lokalnego, od polityki leśnej i polityki klimatycznej państwa.

KLIMAT: REKOMENDACJA 17: Potrzeba zmiany metodologii planowania hodowlanego i metodologii planowania rozmiaru użytkowania oraz dotychczasowej praktyki i metod prognozowania rozwoju zasobów. W tym kontekście należy podjąć prace nad tablicami węglowymi, opartymi na modelach ekologicznych drzewostanów i nad wprowadzeniem ich do praktyki zamiast nieadekwatnych do rzeczywistości przyrodniczej XXI wieku tablic zasobności z przełomu wieków poprzednich, na których opiera się do dzisiaj zarówno planowanie hodowlane, jak i prognozowanie rozwoju i użytkowania zasobów.

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 24: Potrzebna jest jasna kodyfikacja wszystkich dóbr i korzyści z lasu i nadanie im charakteru jednorodnej gałęzi gospodarki. Przede wszystkim należy uruchomić i włączyć do rachunku ekonomicznego tzw. użytkowanie uboczne/niedrzewne, które nie jest przez gospodarkę leśną postrzegane jako źródło dochodu i współcześnie w Polsce nie jest gałęzią gospodarki leśnej. Należałoby zweryfikować utrwaloną koncepcję/filozofię użytkowania lasu. Anachroniczny jest podział na użytkowanie główne i uboczne. Teza o użytkowaniu/pozyskaniu drewna „według potrzeb hodowlanych” wynika z zachowawczej, pasywnej postawy utrzymania a nie rozwoju zasobów. Jest antyrozwojowa, hamuje funkcje produkcyjne i gospodarcze. Nie sprzyja także funkcjom społecznym i przyrodniczym (w tym sensie w jakim drewno chroni klimat i przyrodę). Doktryną użytkowania lasu w XXI wieku powinno być wszechstronne użytkowanie według celów gospodarczych, społecznych i środowiskowo-przyrodniczych (w celach środowiskowo-przyrodniczych mieszczą się cele klimatyczne). Wypracowanie takiej doktryny powinno się powierzyć zespołowi ekspertów leśnictwa, drzewnictwa i ochrony przyrody.

WARTOŚĆ, REKOMENDACJA 4: Nowelizacje *Zasad hodowli lasu*, *Instrukcji urządzania lasu* i *Instrukcji ochrony lasu* powinny mieć, oprócz wersji technicznej, również formę powszechnie dostępną, czytelną społecznie i być szeroko konsultowane poza wąskim kręgiem zawodowym. Opiniowanie dokumentów techniczno-gospodarczych leśnictwa przez grupy społeczne/grupy interesu powinno być rutynową procedurą przed zatwierdzeniem ich do użytku i przekazaniem praktyce. Należy podjąć próbę opracowania zasad społecznego udziału w tworzeniu dokumentów programowych gospodarki leśnej.

WSPÓLDZIAŁANIE: REKOMENDACJA 3: Niezbędna jest kontynuacja wykonywania wielkoobszarowej inwentaryzacji w trzecim i dalszych cyklach. Bardzo ważne jest przy tym uwzględnienie w nowym okresie WISL, rozpoczynającym się w 2015 r., powierzchni gruntów nieleśnych spełniających ustawowe kryteria lasu. W celu określenia pełnej roli społeczno-gospodarczej lasów i leśnictwa wskazane jest również kontynuowanie prac metodologicznych nad identyfikacją i wyceną pozaprodukcyjnych funkcji lasów.

PRODUKCJA, DREWNO, PRZEMYSŁ

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 34: Drewno stanowi jeden z motorów polskiej gospodarki. Poprawa stosunków wewnątrz sektora leśno-drzewnego wymaga, w pierwszej kolejności, zwiększenia sukcesywnie corocznych dostaw drewna okrągłego przez LP o co najmniej 1,5 mln m³, czyli o wielkość uznaną za rozsądną i przyzręczoną przez kierownictwo LP jeszcze przed 2007 rokiem. Sytuację na krajowym rynku drzewnym pogarsza rosnący eksport do Niemiec. Obecnie nie cena drewna okrągłego, a jego dostępność na rynku wyznacza tempo rozwoju sektora drzewnego. Ta znacząco mniejsza od potrzeb, w obecnej fazie rozwoju gospodarczego, dostępność surowca dla przedsiębiorców z przemysłu drzewnego, powoduje gwałtowny wzrost cen drewna również w wolnym obrocie. Przeznaczenie więcej drewna do produkcji takich wyrobów, które przynoszą dużą wartość dodaną polskim firmom, czyli do wytwarzania produktów o wysokim stopniu przetworzenia i o długim okresie użytkowania (np. przemysł meblarski), zapewni zarazem efekty ekonomiczne w rachunku ciągłym i efekty ekologiczne, czyli będzie efektywne

nie tylko dla przemysłu drzewnego i leśnictwa, ale dla całej polskiej gospodarki. Zdecydowanie zmniejszy też podatność sektora leśno-drzewnego na koniunkturę i dekoniunkturę gospodarczą.

ORGANIZACJA, REKOMENDACJA 14: Pomimo wzrostu możliwości pozyskania drewna w lasach państwowych w perspektywie najbliższych dekad na krajowym rynku drzewnym będzie występował stały, pogłębiający się deficyt drewna. Presja na Lasy Państwowe, jako aktualnie prawie wyłącznego dostawcę drewna na rynek, będzie się pogłębiać, powodując napięcia. Należy pilnie tworzyć instrumenty umożliwiające wzrost podaży na rynek drewna z lasów innych form własności. Należy podjąć pilne działania w kierunku uzupełnienia bazy surowcowej z obszaru wielofunkcyjnej gospodarki leśnej poprzez zwiększenie powierzchni plantacji szybkorosnących rodzimych gatunków drzew i sprawdzonych odmian topoli oraz zainicjowanie i szeroki rozwój programu zadrzewień.

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 5: Dostępne prognozy rozmiaru użytkowania lasów w Polsce w perspektywie 2050-2080 r., wychodząc z różnych podstaw metodologicznych i przyjmując różne założenia wstępne, są rozbieżne. Wskazywane wielkości zależą od przyjętej koncepcji rozwoju lasu/drzewostanu (koncepcja techniczna – koncepcja przyrodnicza) oraz od przyjętego, na ogół arbitralnie, wskaźnika intensywności użytkowania. Użytkowanie lasów poniżej połowy przyrostu bieżącego w sytuacji braku drewna nie jest racjonalne z punktu widzenia rozwoju gospodarczego, użytkowanie natomiast całego przyrostu destabilizuje procesy odtwarzania zasobów. Decyzje w tym obszarze mają charakter strategiczny i są kluczowe dla rozwoju sektora leśno-drzewnego i rzutują na ochronę przyrody w lasach. Wskaźnik intensywności użytkowania powinien mieć dla strategii rozwoju sektora charakter normatywny, ale jednocześnie zróżnicowany i elastyczny, ustanawiany na okresy obowiązywania planu urządzenia lasu, odzwierciedlający warunki lokalne, stan lasu oraz potrzeby gospodarcze i społeczne w planowaniu średniookresowym. Opowiedzenie się za którąkolwiek opcją byłoby błędem: należałoby stosować obydwie konwencje (techniczną i przyrodniczą) w zależności od warunków przyrodniczych, celów ekonomicznych i społecznych. Istnieje pilna potrzeba opracowania bliższych rzeczywistości normatywnych wzorców/modeli (np. ekologicznych modeli lasu), do których należałoby porównywać wyniki gospodarowania, planować działania gospodarcze i prognozować rozwój lasów.

ORGANIZACJA, REKOMENDACJA 21: Kluczowym zadaniem dla gospodarki leśnej jest pilne opracowanie takiej metody regulacji zasobów drzewnych i systemów ich dystrybucji, która zapewni stabilność gospodarki leśnej i zaspokoi rosnące potrzeby przemysłu przerobu drewna i ludności na drewno, z jednoczesnym utrzymaniem funkcji środowiskowych. Konieczna jest weryfikacja zasad ustalania rocznych etatów użytkowania lasu. Wobec zmian zachodzących na krajowych i zagranicznych rynkach wyrobów drzewnych i drewnopochodnych ustalanie rocznych etatów użytkowania jako 1/10 etatu dziesięcioletniego jest wygodne ale błędne. Należy zachować elastyczność w zakresie podaży drewna w danym roku nie tylko na etapie planowania, ale również w ciągu roku, dopuszczając możliwości zmiany rozmiaru pozyskania drewna w zależności od zaplanowanych cięć, faktycznych potrzeb drzewostanowych i innych, zaistniałych, lecz trudnych do przewidzenia zdarzeń oraz w zależności od sytuacji na rynku drzewnym. System pozyskania i sprzedaży surowca drzewnego powinien opierać się na zmianach, jakie zachodzą na pierwotnym i wtórnym rynku drzewnym w dłuższym okresie czasu. Dlatego w długoterminowej strategii leśnej należy uwzględnić utworzenie monitoringu zmian wtórnych rynków drewna.

Wielkość pozyskania drewna powinna być ustalana nie tylko na podstawie przesłanek biologicznych (tzw. potrzeby hodowlane, co w wielofunkcyjnej gospodarce leśnej jest postawą bierną), ale również z uwzględnieniem potrzeb społecznych (tzn. aktywne poszukiwanie sposobów zaspokajania potrzeb). Na tym polega równoważenie gospodarki. W tym kontekście, za słuszne należy uznać postulaty przedstawicieli przemysłu drzewnego dotyczące długookresowych umów na dostawy surowca drzewnego, zwłaszcza, że w najbliższym dziesięcioleciu możliwości użytkowania lasu w Polsce znacznie wzrosną (patrz panel ROZWÓJ).

W perspektywie Narodowego Programu Leśnego należy rekomendować poszukiwanie możliwości bardziej intensywnego użytkowania lasów, mobilizacji zasobów drzewnych, wdrożenia zasad kaskadowego schematu użytkowania drewna, tworzenia nowych baz surowcowych oraz zintensyfikowania zalesień i zadrzewień.

Powyższymi determinantami rozwoju „zielonej” ekonomii powinny być podporządkowane formy organizacji gospodarki leśnej w Polsce.

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 14: Uzasadnione staje się utworzenie/wyodrębnienie w ramach kategorii wielofunkcyjnych lasów gospodarczych subkategorii lasów o dominującej funkcji produkcyjnej (lasów produkcyjnych), których wiodącym celem będzie produkcja drewna, przy zachowaniu przez nie, w jak największym możliwym stopniu, funkcji ekologicznych i społecznych (intensywna produkcja drewna nie wyklucza funkcji środowiskowych, jak: pochłanianie CO₂, produkcja tlenu, ochrona przed erozją, wzbogacanie krajobrazu, tworzenie refugium, tworzenie miejsc pracy, zwiększenie intercepcji, itp.). Lasy takie byłyby odpowiednikiem plantacji, definiowanych przez FAO jako plantacje produkcyjne (*productive plantation*). Opracowanie koncepcji *lasów produkcyjnych*, przede wszystkim określenie ich lokalizacji, sposobów i zasad zagospodarowania, ochrony produktu, tzn. drzewostanu/drzew/drewna, wymaga przeprowadzenia odpowiednich badań.

KLIMAT, REKOMENDACJA 16: Należy opracować krajowy bilans oraz strategię kształtowania i wykorzystania zasobów leśno-drzewnych Lasów Państwowych, lasów niepaństwowych, gospodarstw agro-leśnych, lasów/plantacyjnych i plantacji przemysłowych oraz zadrzewień.

WSPÓŁDZIAŁANIE, REKOMENDACJA 29: Biomasa była i w najbliższym okresie będzie najistotniejszym źródłem energii odnawialnej w Polsce. Potrzebny jest nowy mechanizm wsparcia, który zapewni dalszy rozwój instalacji wykorzystujących paliwo biomasowe. Tym samym zapotrzebowanie na dendromasę powinno systematycznie rosnąć. Niezbędny jest czynny udział strony polskiej w tworzeniu regulacji UE dotyczących zrównoważonego użytkowania dendromasy na cele energetyczne, tak aby nie miały one negatywnych skutków dla krajowych zasobów drewna energetycznego. Rekomenduje się monitoring prac prowadzonych przez Komisję Europejską oraz podległe jej jednostki (w tym Joint Research Center - JRC), a dotyczących kwestii zrównoważonego wykorzystania biomasy na cele energetyczne, przede wszystkim biomasy leśnej.

WSPÓŁDZIAŁANIE, REKOMENDACJA 25: Mimo niedostatecznego zaopatrzenia gospodarki w drewno i przewidywanego wzrostu deficytu tego surowca w przyszłości żadna branża w Polsce nie jest zainteresowana produkcją drewna poza lasem i rozwojem upraw drzew szybko rosnących. Produkcja dendromasy na plantacjach SRWC (*shortrotationwoodcrops*) jest w Polsce ciągle zaniedbana (Polska zajmuje jedno z ostatnich miejsc w Europie pod względem produkcji dendromasy w plantacjach SRWC wierzby i topoli). Nie ma wystarczającego postępu technologicznego w zakresie selekcji, nawożenia i ochrony, brak też wyraźnego postępu w procesie zbioru, suszenia i uszlachetniania surowca. Wszystkie te procesy oczekują na pilny postęp i inwestycje w badania i wdrożenia. W tej sytuacji pilne jest uruchomienie zapowiadanych w „Strategii PGLLP” dwóch strategicznych projektów dotyczących rozwoju plantacji drzew na gruntach nieleśnych LP oraz projektu dotyczącego OZE na gruntach Lasów Państwowych. Niejasne pozostaje stanowisko PGLLP w sprawie wspierania produkcji dendromasy poza gruntami zarządzanymi przez Lasy Państwowe, co byłoby rzeczywistym otwarciem PGLLP na potrzeby otoczenia gospodarczego i społecznego.

WSPÓŁDZIAŁANIE, REKOMENDACJA 27: Możliwie szybko usunąć należy bariery ograniczające rozwój produkcji dendromasy w Polsce, w tym:

- bariery i uwarunkowania polityczne w zakresie niespójnej i nie dającej się przewidzieć polityki i ustalania priorytetów rozwoju OZE;
- bariery ekonomiczne - brak dopłat na zakładanie plantacji lub wyższe dopłaty do innych upraw rolniczych, choć w przypadku plantacji wysokie są nakłady na ich założenie i likwidację, stosunkowo długi okres oczekiwania (3-4 lata) na pierwsze przychody oraz wysokie koszty zakupu maszyn do sadzenia i zbioru;
- bariery rynkowe - brak stabilnego rynku biomasy, wyższe ceny biomasy w elektrowniach niż w ciepłowniach, wymaganie dostaw biomasy dużymi partiami, brak regulacji standaryzujących i certyfikujących biomasę;
- bariery edukacyjne - brak systemu szkoleń dla rolników, którzy obecnie popełniają błędy przy zakładaniu i prowadzeniu plantacji, są przywiązani do tradycyjnej produkcji roślin jednorocznych, nie chcą podejmować ryzyka wieloletniego, nie doceniają znaczenia produkcji biomasy na cele energetyczne.

Bez współdziałania i finansowego zaangażowania się Lasów Państwowych w rozwój prywatnych baz surowca drzewnego, w tym w produkcję dendromasy poza obszarami leśnymi, trudno będzie o istotny postęp w tym obszarze i odciążenie Lasów Państwowych od obowiązku dostaw drewna. Należy pamiętać, że produkcja drewna poza ekosystemami leśnymi może umożliwić poszerzenie i powoływanie nowych obszarów chronionych w lasach.

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 22: Drogą do osiągnięcia jak najlepszych wyników przez wszystkie podmioty zajmujące się drewnem, od momentu jego pozyskania do wytworzenia produktu finalnego, jest bez wątpienia dialog i wspólne poszukiwanie nowoczesnych rozwiązań technologicznych i organizacyjnych. Należy pamiętać, że bez rozwoju drzewnictwa, rozwój leśnictwa będzie zagrożony. Są to naczynia połączone, które potrzebują stabilnych reguł w dostawach surowca i systemach sprzedaży. Należy zaprzestać zmian zasad udostępniania i sprzedaży surowca. Stabilność w tym obszarze przyciąga kapitał i umożliwia rozwój przemysłu drzewnego. Dla racjonalnej gospodarki drewnem niezbędne jest opracowanie wieloletniej krajowej strategii zapotrzebowania na ten surowiec (patrz rekomendacja KLIMAT 16), łagodzenia niestabilności rynku drzewnego i usprawniania systemu sprzedaży, a także dostosowywanie technologii w branżach drzewnych do możliwości i cech krajowej bazy surowcowej oraz wprowadzenie zachęt do szerokiego stosowania drewna (zwłaszcza w budownictwie).

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 20: Nie został w Polsce rozwiązany w sposób kompleksowy i skuteczny problem wykorzystywania drewna z przemysłowych odpadów i zużytych wyrobów drzewnych, a makulatura, zamiast przyczyniać się do bardziej racjonalnego wykorzystywania własnych zasobów celulozy, jest przedmiotem eksportu. Przy ogólnym wzroście zapotrzebowania na drewno, odnotować jednocześnie należy zjawiska negatywne, jak wzrost substytucji drewna w stolarce budowlanej czy zmniejszenie się zużycia drewna na produkcję celulozy. Osiągnięcie równowagi na rynku drzewnym w skali ogólnokrajowej będzie wymagało śledzenia rynków lokalnych i rozwoju alternatywnych źródeł surowca oraz mobilizacji źródeł dodatkowych (odpady przemysłowe i poużytkowe, zadrzewienia, plantacje).

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 35: Wykorzystanie drewna jako opału na skalę przemysłową, powinno być realizowane na końcu łańcucha dostaw, po zaspokojeniu innych potrzeb związanych z wykorzystaniem drewna (wytwarzanie produktów z drewna i celulozy, a także wytwarzanie energii w gospodarstwach domowych). W łańcuchu drzewnym właściwy kierunek zaspokajania potrzeb to: od drewna okleinowego i luszczarskiego, poprzez surowiec wielkowiarymowy o szczególnych cechach użytkowych, dalej wyselekcjonowane drewno tartaczne, surowiec do budowy domów drewnianych i elementów budynków wznoszonych w innych technologiach (więźba dachowa,

elementy konstrukcyjne, elewacje, ale też wyposażenie - podłogi, stolarka otworowa, wykładziny ścienne), drewno tartaczne ogólnego przeznaczenia, drewno na opakowania (w tym na palety) i do produkcji elementów architektury ogrodowej, po drewno do produkcji płyt, dla przemysłu celulozowo – papierniczego, a dalej do wytwarzania brykietów i pelletów oraz dla gospodarstw domowych. Dopiero na końcu łańcucha dostaw powinny być cele energetyki zawodowej.

ORGANIZACJA, REKOMENDACJA 22: W związku z okresowym występowaniem dekonjunkury na rynkach drzewnych oraz kryzysami gospodarczymi o zasięgu globalnym należy rozważyć stworzenie wspólnotowego (UE) rynku drewna okrągłego, działającego na zasadach giełdy towarowej, zarówno na skalę kraju, jak i międzynarodową. Założenia polskiej leśnej giełdy towarowej powinny opierać się na doświadczeniach rolniczych giełd towarowych.

ORGANIZACJA, REKOMENDACJA 12: Scentralizowany system sprzedaży drewna będzie w przyszłości trudny do utrzymania. Należałoby dążyć do tworzenia regionalnych systemów, które likwidowałyby nieuzasadnione odległości transportowe, uwzględniały powiązania kooperacyjne w sektorze leśno-drzewnym, likwidowały duże różnice cenowe, sprzyjały rozwojowi regionalnemu i zaspokajały potrzeby lokalne.

KLIMAT, REKOMENDACJA 24: Uściślenia wymagają zasady certyfikacji FSC i PEFC drewna energetycznego z plantacji leśnych (zasady FSC nie przewidują drewna z upraw agro-leśnych; certyfikaty są wymagane na drewno przeznaczone na papierówkę). Nowych regulacji wymaga także zalesianie oraz zakładanie plantacji na terenach Natura 2000.

UŻYTKOWANIE NIEDRZEWNE i USŁUGI

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 27: Potrzebne jest w polityce leśnej rozstrzygnięcie co do przyszłości nieдрzewnego użytkowania lasów w Polsce. Dotyczy to zarówno lasów państwowych w zarządzie PGLLP, jak i lasów prywatnych (użytkowanie rekreacyjne i powszechny dostęp do lasów prywatnych; uregulowanie problemu „polujących” w lesie prywatnym). Powinna zostać opracowana forma organizacyjna łącząca doktrynę dobra wspólnego i swobodnego dostępu do lasów państwowych i prywatnych z potrzebą wprowadzenia limitów i ograniczeń w niekontrolowanej eksploatacji (spontanicznego nieдрzewnego użytkowania lasów) przez ludność i tym samym przejście do racjonalnego użytkowania.

Istnieje potrzeba przywrócenia nieдрzewnego użytkowania lasu i włączenia tej działalności do strategicznych planów i do rachunku ekonomicznego LP. Powinno nastąpić uporządkowanie pojęć, powołanie struktur i organizacja działalności w zakresie leśnych pożytków/surowców nieдрzewnych i ich użytkowania. Do czasu systemowego uporządkowania tej dziedziny gospodarki leśnej należy wdrożyć opracowane już „Zasady użytkowania lasu” oraz wprowadzić zasady „Certyfikacji gospodarki leśnej w użytkowaniu lasu w Polsce”.

WSPÓŁDZIAŁANIE, REKOMENDACJA 13: Utrzymuje się ciągle duże znaczenie lasów i pożytków z lasu (grzyby, owoce, rośliny lecznicze), zwłaszcza dla ludzi mieszkających w pobliżu lasów. Wiele rodzin przez dużą część roku praktycznie żyje z dóbr i usług leśnych. Jest to szczególnie istotne w sytuacji dużego bezrobocia, którego doświadczają nieurbanizowane rejony Polski północnej, wschodniej i południowo-wschodniej, gdyż prowadzi do ekonomicznego równoważenia rozwoju obszarów wiejskich.

Presja lokalnych społeczności na lasy jest bardzo duża, oczekiwania ludności rosną. Konflikty między właścicielami i administratorami lasów a lokalną społecznością mogą nabrać znaczenia w najbliższych latach. Konieczne jest właściwe kształtowanie polityki leśnej w stosunku do społeczności lokalnych, jak również włączanie ich przedstawicieli do zarządzania lasami dla dobra ogółu. W podejmowaniu decyzji dotyczących ewentualnego wprowadzenia odpłatności za korzystanie z lasów konieczne jest uwzględnienie bardzo szerokiego grona uczestników/interesariuszy.

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 26: Zbiór runa leśnego jest ważnym źródłem dochodów dla ludności mieszkającej w gminach leśnych. Problemem są bardzo niskie dochody z tytułu zbioru runa i owoców leśnych. Największy dochód osiągają pośrednicy organizujący skup. Jedyną możliwością zwiększenia dochodowości jest zorganizowanie przetwórstwa runa leśnego i owoców leśnych w miejscu, gdzie jest ono pozyskiwane. Wspólnym działaniem administracji leśnej i gmin powinna być pomoc lokalnym społecznościom w tworzeniu spółdzielni socjalnych, których działalnością byłby zbiór i przetwarzanie runa i owoców leśnych. Potrzebne są również zmiany przepisów dotyczących opodatkowania oraz systemów kontroli związanych z taką produkcją. Wyroby wytwarzane w spółdzielniach socjalnych powinny mieć cechy wyrobu lokalnego i jako takie w dużej mierze zwolnione z obciążeń przewidzianych dla zakładów przetwórczych produkujących wyroby z runa leśnego i owoców lasów.

WSPÓŁDZIAŁANIE, REKOMENDACJA 12: Las daje możliwość realizacji różnych form turystyki, rekreacji, w tym dla osób niepełnosprawnych (ok. 15% populacji) oraz osób starszych, których liczba będzie w przyszłości wzrastać. Każda z tych grup napotyka odrębne bariery w swej aktywności. Rozpoznanie rodzaju i rozległości barier i ich

usuwanie oraz dostosowanie szlaków turystycznych i ścieżek leśnych jest ważnym zadaniem w zakresie udostępniania lasów, wymagającym niezbędnej ingerencji w infrastrukturę turystyczno-wypoczynkową w lasach.

WSPÓŁDZIAŁANIE, REKOMENDACJA 14: Ochrona zdrowia i bezpieczeństwo potencjalnego użytkownika lasu wymagają szczególnej uwagi skierowanej na właściwą organizację przestrzeni turystyczno-rekreacyjnej. Nowym, istotnym wyzwaniem dla zarządców lasów jest kształtowanie przestrzeni w lasach pod kątem potrzeb bardzo różnych odbiorców, w tym osób stale lub czasowo niepełnosprawnych, dzieci oraz osób starszych. Polityka leśna i zarządzający lasami powinni brać pod uwagę zmiany zachodzące w społeczeństwie: rosnącą liczbę ludzi mieszkających w miastach, ludzi w podeszłym wieku i zwiększającą się ich zamożność oraz rosnące oczekiwania lepszego dostępu i wyższych standardów związanych z pobytem w lesie.

WSPÓŁDZIAŁANIE, REKOMENDACJA 34: Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe (PGLLP), poprzez udostępnienie lasów do aktywnego wypoczynku oraz organizację bądź współorganizację imprez rekreacyjno/treningowo/sportowych, wpływa na kształtowanie i promocję zdrowia publicznego. W tym obszarze potrzebna jest bardziej aktywna polityka LP i współpraca z resortem zdrowia. Lasy oraz leśna infrastruktura rekreacyjna są postrzegane przez osoby niepełnosprawne oraz ich najbliższe otoczenie jako tereny niedostępne i nieprzystosowane. Nieznane są opinie osób starszych na temat aktywnego spędzania czasu w lesie ani ich preferencje czy możliwości psychofizyczne. Lasy Państwowe powinny szybko reagować na nowe (modne) formy aktywności fizycznej, dostosowując odpowiednio las i infrastrukturę rekreacyjną do potrzeb społecznych. Lasy Państwowe powinny prowadzić kampanie w celu zmiany postrzegania lasów przez osoby niepełnosprawne i starsze jako tereny nieprzystosowane.

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 25: Programy turystyczne i rekreacyjne należałoby włączyć w proces planowania urzędowego, a w ich tworzenie powinny zostać zaangażowane organizacje turystyczne, władze lokalne, właściciele kwater agroturystycznych oraz oferujący usługi z zakresu turystyki kwalifikowanej. Silne związki z funkcjami rekreacyjnymi lasu wykazuje użytkowanie nieдрzewne (grzyby, jagody). Byłoby racjonalne stworzenie dla nadleśnictwa spójnego programu rozwoju, udostępniania i przystosowania lasów do spełniania funkcji społecznych, który łączyłby i wykorzystał walory rekreacyjne, krajobrazowe, dostępność płodów runa leśnego, agroturystykę, foto-safari, wartości edukacyjne. Do rozwoju agroturystyki niezbędne jest szersze otwarcie lasów dla odwiedzających, wyznaczenie większej liczby szlaków turystycznych i dróg rowerowych. Należy również rozważyć zmiany w zasadach wstępu do miejsc mających znaczenie dla ochrony przyrody – rezerwatów znajdujących się na terenach w zarządzie LP. Ich udostępnienie zwiększy atrakcyjność turystyczną tych miejsc. Powyższe programy powinny być integralnym elementem planu urzędzenia lasu (PUL).

WSPÓŁDZIAŁANIE, REKOMENDACJA 31: Udostępnienie lasów społeczeństwu, będące jednym z celów strategicznych LP wymaga racjonalnego rozwoju infrastruktury leśnej. Zgodnie z przyjętą strategią Lasy Państwowe zakładają niewielkie zwiększenie liczby obiektów infrastruktury edukacyjno-turystycznej przy jednoczesnej poprawie stopnia wykorzystania i zrjonalizowania kosztów utrzymania obecnej infrastruktury. Wobec rosnącego ruchu turystyczno-rekreacyjnego w lasach oraz pojawiania się nowych, nielegalnych form rekreacji (rajdy enduro, quady) istnieje potrzeba zweryfikować zamierzenia PGLLP w tym względzie.

WSPÓŁDZIAŁANIE, REKOMENDACJA 30: Konieczne jest podjęcie długookresowych działań minimalizujących zagrożenia lasu wynikające z rozwoju turystyki i rekreacji. Chodzi przede wszystkim o uwzględnianie pojemności rekreacyjnej przestrzeni (liczby użytkowników w przeliczeniu na jednostkę powierzchni) oraz zakresu i charakteru realizowanych przez las funkcji społecznych i ekonomicznych, a także o monitorowanie skutków zmian w środowisku leśnym wywołanych przez turystykę. Przestrzeń turystyczna na poziomie gmin musi być kształtowana na podstawie szczegółowych analiz potencjału turystycznego i w ścisłym związku z pojemnością rekreacyjną miejsc docelowych. Analizy pojemności rekreacyjnej muszą być wykonywane na poziomie lokalnym i odnoszone do lokalnych uwarunkowań. Powinny zostać przygotowane zmiany w systemie prawa umożliwiające rozpoznanie zasobów krajobrazowych, ich ochronę i gospodarowanie nimi.

WSPÓŁDZIAŁANIE, REKOMENDACJA 32: Należy przywrócić definicje, zasady i kryteria zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego lasu, które były zapisane w „Zasadach hodowli lasu” z 2003 r. Nowe regulacje pomijają „naturalną odporność środowiska leśnego mierzoną chłonnością i pojemnością rekreacyjną” - najważniejsze kryterium uzasadniające zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne lasów.

W przyszłych planach zagospodarowania rekreacyjnego lasu, stanowiących część planu urzędzenia lasu, konieczne jest sformułowanie merytorycznych przesłanek umożliwiających strefowy rozwój rekreacji w lasach. Konieczne jest też poszukiwanie takiego modelu kształtowania leśnej przestrzeni rekreacyjnej, który w większym stopniu, aniżeli obecnie, uwzględni interakcje pomiędzy lasem a jego otoczeniem. W tym kontekście rozważyć należy tworzenie map informujących o warunkach bioklimatycznych poszczególnych zbiorowisk leśnych, które z kolei mogłyby stanowić wskazówkę do wytyczania nowych obiektów infrastruktury rekreacyjnej.

WSPÓŁDZIAŁANIE, REKOMENDACJA 33: Obowiązujące obecnie wytyczne postępowania hodowlano-urzędniowego w kontekście zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego lasu nie gwarantują skutecznej, kompleksowej ochrony środowiska leśnego przed nadmierną presją ruchu turystycznego. Trzeba zatem je znowelizować. Konieczne jest zintensyfikowanie działań związanych ze strefowaniem zagospodarowania rekreacyjnego lasu, opartym na identyfikacji zasobów krajobrazowych i pomiarze pojemności turystyczno-rekreacyjnej, oraz określenie zasad i warunków sytuowania urządzeń rekreacyjnych w lasach, a także zwiększenie udziału społeczeństwa w procesie zagospodarowania lasu dla celów turystyczno-rekreacyjnych.

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 13: Jakkolwiek większość dóbr będących pochodną wartości społeczno-użytkowej lasu publicznego nie powinna być komercjalizowana, to jednak należałoby rozważyć, czy niektóre z nich nie mogłyby być udostępniane odpłatnie. Odpłatność powinna szczególnie dotyczyć korzystania z usług rekreacyjno-turystycznych. Są to dobra ograniczone i powinny podlegać częściowej reglamentacji, choć jako dobra wspólne nie powinny nikogo wykluczać.

WARTOŚĆ, REKOMENDACJA 9: Należy rozważyć wprowadzenie regulacji okresowo ograniczających dostępność usług (świadczeń) pozamaterialnych środowiska leśnego poprzez takie instrumenty, jak ograniczenia prawne (limity, zakazy, nakazy) oraz umowy na korzystanie z usług leśnych. Podstawowym jednak narzędziem regulacji powinna być edukacja budująca świadomość ekologiczną, czyli umiejętność postrzegania roli lasu w kontekście zarówno potrzeb materialnych, jak i usług środowiskowych, tak na poziomie globalnym, regionalnym, jak i lokalnym.

LASY a PLANOWANIE PRZESTRZENNE

WSPÓŁDZIAŁANIE, REKOMENDACJA 8: Na trwale i zrównoważone, zintegrowane z całą gospodarką zarządzanie obszarami leśnymi w Polsce, powinny składać się regionalne strategie zrównoważonej gospodarki leśnej, harmonizujące działalność leśną z inną działalnością gospodarczą i aktywnością społeczną. Kluczowym rozstrzygnięciem w planowaniu długookresowym w leśnictwie powinna być identyfikacja funkcji priorytetowych w obszarach funkcjonalnych, uwzględniająca przyrodnicze, ekonomiczne i społeczne zróżnicowanie przestrzeni leśnej, oraz właściwa alokacja celów strategicznych leśnictwa. Zarówno w ustawie o lasach, jak i w ustawodawstwie z zakresu planowania i zagospodarowania przestrzennego, brak jest szerszych odniesień do strefowego/zonalnego różnicowania gospodarki leśnej.

W obowiązującym systemie planistycznym brak jest uregulowań o charakterze strategicznym, a ich potrzebę dostrzega się głównie na poziomie regionalnym, na którym - z mocy prawa - długookresowe planowanie leśne powinno być zintegrowane z wojewódzkimi planami zagospodarowania przestrzennego.

WSPÓŁDZIAŁANIE, REKOMENDACJA 16: Podstawą planowania przestrzennego w gminie jest miejscowy plan zagospodarowania oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. Gminy nie mają obowiązku sporządzania planów miejscowych dla terenów zarządzanych przez PGL Lasy Państwowe. Lasy Państwowe zaś kierują się w swojej gospodarce planem urządzenia lasu, który dla lasów ma charakter planowania przestrzennego, ale nie wychodzi poza granice lasu. Stan ten jest wysoce niekorzystny, bo ogranicza przestrzenną i tematyczną ciągłość planowania i pozbawia LP narzędzia współdziałania z innymi podmiotami gospodarczymi i z administracją samorządową.

WSPÓŁDZIAŁANIE, REKOMENDACJA 17: Sposób ujęcia problematyki leśnej w dokumentach kształtujących planowanie i zagospodarowanie przestrzenne nie odzwierciedla w pełni znaczenia lasów w przestrzeni gospodarczej, przyrodniczej i społecznej. Lasy rzadko są traktowane jako element rozwiązań koncepcyjnych, nie uwzględnia się też w sposób należyty ich potencjału. Dokumenty programowe i strategiczne koncentrują się zazwyczaj na biernej diagnozie stanu gospodarki leśnej i na tradycyjnym podkreślaniu ochronnych i społecznych funkcji lasów. Pilnie potrzebna jest weryfikacja „Koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju 2030” z 2012 r., i przyjętej w tej sprawie uchwały nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r.

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 29: Obszary współpracy między PGLLP a samorządami terytorialnymi wymagają głębszej, wspólnej analizy i kodyfikacji. Plan urządzenia lasu powinien być zharmonizowany ze strategią rozwoju gminy/powiatu – strategia rozwoju gminy/powiatu powinna uwzględniać zasady gospodarki leśnej. Pierwszym krokiem w tym kierunku jest inicjatywa BULiGL uzupełnienia PUL specjalną analizą ekonomiczną EEN (patrz ROZWÓJ, REKOMENDACJA 23).

WARTOŚĆ, REKOMENDACJA 22: Narodowy Program Leśny powinien służyć zintegrowaniu planowania urzędniowego z działaniami gospodarczymi i społecznymi w układach przestrzennych opartych o naturalne granice, w nawiązaniu do ich predyspozycji przyrodniczych, we współdziałaniu z innymi podmiotami i instytucjami realizującymi koncepcję przestrzennego zagospodarowania kraju. Planowanie urzędniowe powinno wyznaczyć obszary lasów o różnym stopniu wielofunkcyjności (również lasy jednofunkcyjne), co umożliwiłoby współpracę i realizację koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju oraz ułatwiłoby prace planistyczne, zarządzanie

przestrzenią oraz ochronę i kształtowanie krajobrazu. Kluczowe znaczenie w tym działaniu ma Krajowy Program Zwiększania Lesistości oraz zadrzewienia.

KLIMAT: REKOMENDACJA 13: Potrzebna jest weryfikacja metod zarządzania lasu z punktu widzenia planowania przestrzennego i gospodarki wodnej, uwzględnienie poziomu krajobrazu oraz powiązanie planów zarządzania ze strategią i planami zagospodarowania przestrzennego.

ORGANIZACJA: REKOMENDACJA 23: Zadanie leśnych kompleksów promocyjnych (LKP), mające polegać na kreowaniu nowych zasad gospodarki leśnej, nie zostało w pełni zrealizowane. LKP miały być obszarami funkcjonalnymi o znaczeniu ekologicznym, edukacyjnym i społecznym, a jedną z głównych idei LKP było godzenie potrzeb społecznych z funkcjami ochronnymi i promowanie postępu w gospodarce leśnej. Stan realizacji tych celów należy poddać wnikliwej ocenie i przeformułować zasady funkcjonowania. Program gospodarczo-ochronny, według którego LKP miały funkcjonować, jest opracowywany przez właściwego dyrektora regionalnego Lasów Państwowych, podczas gdy taki program wymaga aktywnego włączenia się różnych grup interesów do wspólnych uzgodnień. W ten sposób między planami zarządzania lasu, planami zagospodarowania przestrzennego i strategiami rozwoju brakuje spójności i systemu powiązań. Powstaje wrażenie istnienia dwóch różnych światów, które oddziela granica lasu. Należy przywrócić leśnym kompleksom promocyjnym ich pierwotny charakter i wskazać rzeczywiste cele, jakie przyświecały powołaniu tych obszarów funkcjonalnych.

WARTOŚĆ: REKOMENDACJA 26: Konieczna jest weryfikacja koncepcji, trybu i kryteriów powoływania leśnych kompleksów promocyjnych oraz realizowanych w nich programów. W świetle nowych inicjatyw dotyczących przyrodniczych obszarów funkcjonalnych (np. w koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju), leśnych obszarów funkcjonalnych (patrz np. *Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej*, 10, 3 (19)/2008) oraz projektów zagospodarowania krajobrazu (np. wykorzystanie koncepcji lasów modelowych w projekcie *BalticLandscape*), należy dokonać analizy możliwych powiązań i ustalić spójne kryteria oraz zintegrowane programy działań. Podstawą wyboru lokalizacji obszaru funkcjonalnego, jego delimitacja oraz główne zadania programowe powinny być ustalane z udziałem wszystkich zainteresowanych grup interesu zgodnie z predyspozycjami przyrodniczymi, uwarunkowaniami ekonomicznymi oraz potrzebami społecznymi.

ORGANIZACJA: REKOMENDACJA 25: Ewolucja współczesnej cywilizacji w kierunku zajmowania coraz większych obszarów niezamieszkałych, rozprzestrzenianie się infrastruktur komunikacyjnych i przemysłowych, ekspansja ośrodków miejskich i potrzeby rekreacyjne stwarzają nowe wyzwania dla gospodarki przestrzennej i konieczność zmian w podejściu do gospodarki leśnej. W tych warunkach brak powiązań administracyjno-prawnych między planowaniem leśnym a systemem planowania przestrzennego staje się dotkliwy. Gospodarka leśna powinna być integralną i strategiczną częścią lokalnej i regionalnej gospodarki przestrzennej. Można to osiągnąć poprzez przyjęcie koncepcji planowania długookresowego gospodarki leśnej, która uwzględniając zróżnicowanie walorów przyrodniczych i oczekiwań społecznych oraz gospodarczych, umożliwiałaby wskazanie funkcji priorytetowych dla poszczególnych obszarów/płatów leśnych. Wymagałoby to budowania konkretnych modeli funkcjonowania drzewostanów, które pełniłyby funkcje społeczne bądź przyrodnicze, bądź też gospodarcze. Oznaczałoby to zróżnicowanie zasad gospodarki leśnej w przestrzeni i czasie.

ORGANIZACJA, REKOMENDACJA 24: Konieczne jest wprowadzenie zmian legislacyjnych w kierunku:

- a) nadania obszarom leśnym wokół aglomeracji miejsko-przemysłowych specjalnego statusu samodzielnych jednostek Lasów Państwowych p.n. leśnych kompleksów metropolitalnych;
- b) określenia kompetencji leśnych kompleksów metropolitalnych i źródeł ich finansowania.

W zakresie prowadzenia gospodarki leśnej na obszarze metropolitalnym konieczne jest stworzenie spójnego systemu powiązań pomiędzy planowaniem przestrzennym a planem urządzenia lasów.

Określenie priorytetowych funkcji lasu powinno podlegać analizom planistycznym na poziomie regionalnym. W konsekwencji ustanowienie obszarów o dominujących funkcjach powinno odbywać się w trybie uchwały stanowiącej akt prawa miejscowego. W ten sposób stałoby się to wiążące przy sporządzaniu planów zarządzania lasu i byłoby podstawą dla prowadzenia gospodarki leśnej.

WSPÓLDZIAŁANIE, REKOMENDACJA 18: Szczególnym przedmiotem polityki przestrzennej powinny być tereny leśne położone wokół miast - ośrodków regionalnych i subregionalnych, gdzie już rysuje się, lub nastąpi to w najbliższej przyszłości, silna presja budownictwa jednorodzinnego/rekreacyjnego i towarzyszącego jej rozwoju infrastruktury liniowej. Zjawisko to wzmacnia niespotykana gdzie indziej presja turystyczno-rekreacyjna. Dla obszarów leśnych narażonych na te zjawiska należy opracować programy zagospodarowania, które ograniczą lub zrekompensują skutki niekorzystnych zmian.

WSPÓLDZIAŁANIE, REKOMENDACJA 11: Warunkiem współpracy jest zapewnienie koordynacji działań zarządzających lasami, różnych podmiotów gospodarczych i władz samorządowych. Taka współpraca powinna być prowadzona na etapie planowania zagospodarowania przestrzennego danego obszaru. Tylko wówczas można będzie eliminować błędy w przeznaczaniu konkretnych terenów na określone cele i uwzględnić te cele w doborze sposobów

zagospodarowania lasów. Dotyczy to zarówno przedsięwzięć regulacyjnych na obszarach leśnych, jak i zarządczych, sprzyjających integracji różnych celów ujętych w planie zagospodarowania przestrzennego województw. Szczególne znaczenie dla takiego współdziałania i dla uzyskania efektu synergii planowania leśnego i planowania przestrzennego mają relacje między nadleśnictwem a gminą.

ORGANIZACJA, REKOMENDACJA 16: Istniejące regulacje współzależności planów urządzania lasu z planami zagospodarowania przestrzennego należy udoskonalić, a ich wzajemne zależności wzmocnić, podobnie jak nadzór nad ich realizacją. Konsultacje społeczne w tym zakresie nie są dostateczne i nie stanowią gwarancji unikania lub rozwiązywania konfliktów społecznych związanych z formami użytkowania obszarów leśnych, powstających w wyniku dążeń jednostek, społeczności lokalnych i innych grup interesów do lokalizacji zabudowy mieszkaniowej oraz realizacji priorytetowych inwestycji, mających duże znaczenie ekonomiczne i polityczne, na terenach atrakcyjnych przyrodniczo.

ZALESIENIA I ZADRZEWIENIA

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 9: Ważnym elementem rozwoju gospodarki leśnej w Polsce w perspektywie roku 2030 i dalej do 2080 są zalesienia, czyli tworzenie nowych lasów, oraz działania wspomagające w postaci zadrzewień. Obydwa działania są silnie związane zarówno z państwową gospodarką leśną, jak i z leśnictwem prywatnym.

Zalesienia i zadrzewienia powinny stanowić strategiczny, zintegrowany wewnętrznie i zharmonizowany w planie przestrzennego zagospodarowania, program wzmacniający gospodarkę leśną. Jednym z ważniejszych zadań jest reaktywowanie idei, uaktualnienie założeń i celów, włączenie problematyki zadrzewień i utworzenie (a właściwie przywrócenie pierwotnej idei z 1993 r.) krajowego programu zwiększania lesistości i zadrzewień (KPZLiZ). W ramach prac należy w pierwszej kolejności: przeprowadzić aktualizację powszechnej ewidencji gruntów, opracować akty wykonawcze (rozporządzenia) do istniejących regulacji oraz podjąć – w miarę potrzeb – opracowanie nowych regulacji prawno-finansowych, a także zsynchronizować program z aktualnymi planami zagospodarowania przestrzennego.

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 8: Zadrzewienia są równorzędnym z zalesieniami czynnikiem ochrony i użytkowania przestrzeni przyrodniczej i obydwie działania powinny być ze sobą skoordynowane. Problematyka zalesieniowa i zadrzewieniowa powinna być obowiązkową częścią studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz/lub miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Najpilniejsze potrzeby w tym zakresie występują na obszarze ok. 149 tys. km² (ok. 47,5% obszaru Polski) z czego 68,4 tys. km² to obszary, na których wprowadzanie zadrzewień jest bardzo pilne z uwagi na poprawę warunków przyrodniczych. Przyszły rozwój zarówno zalesień, jak i zadrzewień, będzie możliwy, jeśli zapewni się właścicielom gruntów odpowiednie rekompensaty za wyłączenie gruntów z produkcji.

WARTOŚĆ, REKOMENDACJA 24: W koncepcję przestrzennego zagospodarowania kraju, krajowy program zwiększania lesistości, strategię adaptacji do zmian klimatycznych oraz w plany urządzania lasu należy włączyć zintegrowany plan tworzenia korytarzy ekologicznych oraz program zadrzewień. Od czasu transformacji ustrojowej zadrzewienia jako działania pro-środowiskowe związane z gospodarką leśną przestały być obiektem zainteresowań jakiegokolwiek struktury państwa. Z uwagi na walory środowiskowe, klimatyczne, krajobrazowe, jak i na powiązania z produkcją drewna, zadrzewienia powinny doczekać się specjalnego programu i znaleźć w orbicie planowania i działań perspektywicznych Narodowego Programu Leśnego.

DZIEDZICTO, REKOMENDACJA 23: Szansą na tworzenie nowych lasów w miejscach i w sposób wzbogacający zarówno leśną kulturę materialną, bogactwo przyrodnicze i wielofunkcyjne leśnictwo stanowią zalesienia. Nie chodzi przy tym o bierne dążenie do zwiększania wskaźnika lesistości ale o aktywne działanie na rzecz rozwoju. Zanim osiągną wiek stosowny do gospodarczego użytkowania, zalesienia spełniają ważne funkcje społeczne, dając szansę na ekonomiczną, przyrodniczą i społeczną poprawę funkcjonowania obszarów wiejskich (nowa aktywność ekonomiczna, zatrudnienie i miejsca pracy, agroturystyka, poprawa gospodarki wodnej, klimatu, ochrona fauny). Zalesienia wraz z zapomnianymi zadrzewieniami stanowią ważny substytut ekosystemów leśnych na poziomie krajobrazu i powinny być włączone w obszar szczególnych zainteresowań zarządcy lasów państwowych również w aspekcie dziedzictwa narodowego.

KLIMAT, REKOMENDACJA 19: Należy poddać weryfikacji Krajowy Program Zwiększania Lesistości, uwzględniając: zmiany klimatyczne, potrzeby zwiększenia produkcji drewna (nowe bazy surowcowe we współpracy z przemysłem drzewnym), tworzenie korytarzy ekologicznych i zmniejszanie fragmentacji leśnych kompleksów. Do produkcji drewna, również poza ekosystemami leśnymi, należy zaangażować Lasy Państwowe (leśnictwo plantacyjne). We współpracy z samorządami, z sektorem rozwoju regionalnego, sektorem energetyki, rolnictwa i rozwoju wsi należy podjąć prace nad krajowym programem zadrzewień. Potrzebna jest wspólna polityka zalesieniowa i zadrzewieniowa resortów odpowiedzialnych za użytkowanie ziemi, planowanie przestrzenne ochronę środowiska i rozwój regionalny.

OCHRONA: REKOMENDACJA 24: Zalesienia są jednym z głównych mechanizmów poprawy stanu środowiska przyrodniczego w ogóle, a wzmocnienia ochrony przyrody w szczególności. Zalesienia wraz z zadrzewieniami spełniają wiele postulatów z tego obszaru: ochrony różnorodności biologicznej, ochrony krajobrazu, zmniejszania fragmentacji, budowy korytarzy ekologicznych, zwiększania sekwestracji węgla.

Ochronie przyrody w lasach służy wzmocniona produkcja drewna poza ekosystemami leśnymi oraz wykorzystywanie w możliwie dużym stopniu jego właściwości substytucyjnych w stosunku do kopalnych źródeł energii oraz materiałów i surowców wysokoemisyjnych. Z punktu widzenia ochrony środowiska, krajobrazu i ochrony przyrody potrzebny jest w Polsce krajowy program zadrzewień.

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 10: Krajowy programu zwiększania lesistości i zadrzewień (KPZLiZ) powinien realizować następujące cele:

- racjonalizację struktury użytkowania przestrzeni przyrodniczej,
- zwiększenie produkcji drewna, poprawę bilansu węglowego (wiązanie dwutlenku węgla) oraz lepsze zaopatrzenie przemysłów przetwarzających drewno,
- zwiększenie retencyjnych zdolności gruntu i zmniejszenie deficytu wody,
- powiększenie powierzchni i regulację kształtu istniejących dużych kompleksów leśnych,
- wzmocnienie istniejących i tworzenie nowych korytarzy ekologicznych, z zachowaniem właściwej dla nich struktury krajobrazowej, i zmniejszenie fragmentacji średnich kompleksów leśnych,
- odciążenie lasów od obowiązku dostaw drewna i przeznaczenie większych obszarów lasów przyrodniczo cennych na cele ochrony przyrody,
- aktywizację ekonomiczną terenów wiejskich, tworzenie nowych miejsc pracy i dodatkowego źródła dochodu dla gospodarstw rolnych.

Program o takim charakterze powinien powstać (lub być zainicjowany) w PGL Lasy Państwowe we współpracy z Ministerstwem Rozwoju Regionalnego, Ministerstwem Rolnictwa i Rozwoju Wsi, przemysłem drzewnym oraz samorządami i uzyskać rangę/statusu programu rządowego. Należy zweryfikować nowelizację Ustawy o lasach ze stycznia 2014 r., zobowiązującą PGLLP do wplatu z funduszu leśnego do budżetu państwa na realizację innych celów niż rozwój gospodarki leśnej i ochrona przyrody w lasach, i powstające okresowo nadwyżki finansowe PGLLP skierować na realizację programów zalesieniowych i zadrzewieniowych oraz ochronę przyrody w lasach.

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 11: W zakresie realizacji planów i potrzeb zalesieniowych rekomendować należy wdrożenie następujących działań:

- doprowadzić do pełnego sporządzenia aktualnych planów zagospodarowania przestrzennego;
- ustalić zasady określania stopnia lesistości;
- zweryfikować i uzgodnić ze stanem faktycznym zapisy odnośnie sposobu użytkowania gruntów w powszechnej ewidencji gruntów;
- zapewnić ustawowo przekwalifikowanie gruntów rolnych na leśne na koszt Skarbu Państwa;
- doprowadzić do ustawowego zdefiniowania pojęcia zadrzewień i przeprowadzić ich powszechną ewidencję w układzie rodzajowym i powierzchniowym;
- wprowadzić stałe systemy szkoleń dla chcących zalesiać oraz dla właścicieli zalesionych gruntów;
- jasno i wyraźnie określić prawa i obowiązki poszczególnych instytucji mających związek z procesem zalesiania i zadrzewiania;
- zdecydowanie ograniczyć ilość dokumentów potrzebnych do ubiegania się o przystąpienie do programów zalesieniowych;
- umożliwić prefinansowanie działań zalesieniowych;
- korzystać z możliwości finansowania ze środków unijnych sporządzania uproszczonych planów urzędzenia lasu i objęcia tym działaniem lasów poza ewidencją (700 tys. ha lasów bez dokumentacji urzędzeniowej + 500 tys. ha lasów poza ewidencją);
- doprowadzić do pełnego objęcia dokumentacją urzędzeniową wszystkich lasów prywatnych;
- wspierać działania mające na celu zrzeszanie uczestników programów zalesieniowych;
- konsultować ze społecznościami lokalnymi wszystkie zamierzenia w zakresie zalesień i zadrzewień.

Nowelizacja Ustawy o lasach (lub nowe Prawo Leśne) powinna zawierać dział regulujący gospodarkę leśną w lasach prywatnych. Powinna umożliwiać tworzenie finansowych zachęt i ulg podatkowych aktywizujących właścicieli lasów i gruntów do zalesienia w podejmowaniu decyzji korzystnych zarówno dla nich jako posiadaczy, jak również dla lokalnych społeczności.

ORGANIZACJA, REKOMENDACJA 10: Należałoby zredefiniować cele zadrzewień i przywrócić programy oraz zaangażować Lasy Państwowe w systematyczne prace w tym zakresie. Ponadto należy stworzyć odpowiednie struktury organizacyjne administracji leśnej różnych szczebli odpowiedzialne za zadrzewienia (współpracę z gminami w zakresie zalesień i zadrzewień). Do programu zadrzewień należałoby podejść w nowy sposób, formułując nowe preferencje przestrzenne, zabezpieczając go merytorycznie ze strony leśnictwa i tworząc przede wszystkim finansowe instrumenty wsparcia, bazujące na środkach UE z programu rozwoju regionalnego i na krajowych funduszach ochrony środowiska.

ROZWÓJ: REKOMENDACJA 16: Istnieje potrzeba zajęcia się w sposób systemowy w PGL Lasy Państwowe problematyką zalesień i zadrzewień. W tym celu należy rozważyć powołanie odpowiednich komórek organizacyjnych

na szczeblu DGLP i RDLP oraz określić zadania na poziomie nadleśnictw. Konieczne jest uruchomienie w okresie najbliższych 5 lat monitoringu zadrzewień, analogicznego do funkcjonującego obecnie monitoringu lasów. Metodyka monitorowania powinna być kompatybilna z zasadami prowadzenia szacunków TOF (*trees outside forest*) przez FAO (2013).

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 15: Prowadzenie zadrzewień produkcyjnych w Polsce jest utrudnione ze względu na konieczność uzyskiwania zezwoleń na wycinanie drzew. Należy podjąć działania likwidujące bariery i utrudnienia w prowadzeniu upraw plantacyjnych. Regulacje powinny gwarantować ochronę zadrzewień o ważnych funkcjach środowiskowych, ale równocześnie umożliwiać racjonalne użytkowanie zadrzewień produkcyjnych. W związku z tym należy w szczególności:

- przywrócić topole, w tym mieszańce osiki, do doboru gatunków zalecanych do uprawy w plantacjach;
- wprowadzić możliwości usuwania po zakończeniu cyklu produkcyjnego zrębem zupełnym drzew z powierzchni określonych w planie urządzania lasu jako plantacje drzewszybko rosnących, mimo że nie osiągnęły wieku rębności przewidzianego dla danego gatunku w lesie;
- prowadzić ciągle badania przydatności do plantacyjnej uprawy nowych krajowych i zagranicznych kultywarów i pochodzeń, uzyskanych w efekcie prac selekcyjnych, w tym sztucznego krzyżowania i genetycznych modyfikacji drzew.

ROZWÓJ REGIONALNY/LOKALNY

WSPÓŁDZIAŁANIE, REKOMENDACJA 19: Nie da się realizować idei trwale zrównoważonej gospodarki leśnej i innych zadań przypisanych współczesnemu leśnictwu, bez współdziałania z szeroko rozumianym otoczeniem społeczno-gospodarczo-politycznym. Wymaga to aktywnego zaangażowania PGLLP w tworzenie, udział i realizację różnych inicjatyw, mogących wspierać efektywne zarządzanie wszystkimi obszarami funkcjonowania Lasów Państwowych.

Potrzebna jest zmiana wewnątrzorganizacyjna, polegająca na rozszerzeniu uprawnień i kompetencji niższych szczebli zarządzania PGLLP (regionalnych dyrekcji i nadleśnictw). Dalsza dewolucja władzy i dekoncentracja uprawnień w strukturach PGLLP jest warunkiem pełnego uczestnictwa organizacji/firmy w kształtowaniu strategii i programów racjonalnego korzystania przez społeczeństwo z funkcji lasów na szczeblu lokalnym i regionalnym.

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 33: Lasy Państwowe powinny rozwijać współpracę z firmami leśnymi w celu osiągnięcia wysokiej jakości i terminowości wykonywanych usług. Ale jednocześnie, jako naturalny monopolista na rynku usługobiorców, PGLLP powinien zadbać o doskonalenie i kształcenie usługodawców, o poprawność ofert, oraz kształtowanie rynku usług leśnych. Potrzebne jest:

- opracowanie standardów usług leśnych,
- opracowanie zasad i procedur certyfikacji firm,
- preferowanie umów wieloletnich,
- opracowanie programów szkolenia, w tym z zakresu przygotowywania przetargów na usługi leśne (sporządzanie specyfikacji istotnych warunków zamówienia),
- opracowanie systemów kształcenia i doskonalenia zawodowego przedsiębiorców, jak również operatorów pilarek oraz maszyn wielooperacyjnych,
- uregulowanie programów i kompetencji ośrodków szkolenia drwali oraz nadawania im uprawnień.

ORGANIZACJA, REKOMENDACJA 28: Paradoxem ustroju prawno-finansowego gospodarki terenowej jest utrata dochodów w gminach o wysokiej lesistości. System jest antyrozwojowy, przeciwny dla Krajowego Programu Zwiększania Lesistości. Wysoka lesistość gminy powinna być jej atutem, nie bolączką. Oczekiwać należy zmiany systemu opodatkowania Lasów Państwowych, która polegałaby na pozostawieniu większej, niż dotychczas, części podatków w gminie. Należy dążyć do sytuacji, kiedy wartości wypracowane na terenie gmin pozostaną i będą służyć rozwojowi gminy i ludności lokalnej. Surowiec drzewny przerabiany na miejscu daje wyższy dochód. Rekompensata za utratę dochodów w przypadku dużego udziału powierzchni leśnych jest zasadniczą osią konfliktu między samorządami i Lasami Państwowymi, wymagającą systemowego rozwiązania.

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 30: Obecny system opodatkowania PGL LP jest krzywdzący dla gmin. Osiągają one tylko dochody z tytułu podatku leśnego. Nie mają one jednak udziału w dochodach, jakie osiąga PGLLP. Dochody z tytułu CIT trafiają do Skarbu Państwa, podobnie jak dywidenda. Gminy powinny mieć zrekompensowane straty w tych dochodach.

Środki finansowe pochodzące z dochodu PGLLP powinny być inwestowane w rozwój lokalny, nie zaś, jak to zdecydowano nowelizacji Ustawy o lasach w 2014 r., być odprowadzane w formie tzw. dywidendy do budżetu państwa.

KLIMAT, REKOMENDACJA 14: Należy podjąć/pogłębić współpracę w zakresie planowania i realizacji działań pomiędzy regionalnymi zarządami gospodarki wodnej a regionalnymi dyrekcjami Lasów Państwowych.

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 32: Prywatny sektor usług leśnych potrzebuje systemowego wsparcia państwowych władz lokalnych i samorządowych, lokalnej administracji leśnej (RDLP, nadleśnictwa) oraz instytucji i programów promujących przedsiębiorczość i przedsiębiorców. W sektorze tym tkwią możliwości obniżania poziomu bezrobocia, poprawy warunków życia ludności, wzrostu potencjału gospodarczego regionów oraz wyrównywania różnic poziomu gospodarczego poszczególnych obszarów. Do większej stabilizacji w sektorze usług leśnych może przyczynić się zawieranie umów wieloletnich. Nie jest to możliwe bez silnych organizacji zrzeszających i reprezentujących interesy przedsiębiorców leśnych. Brak jest takiej reprezentacji w Krajowej Izbie Gospodarczej.

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 28: Państwowe Gospodarstwo Leśne „Lasy Państwowe” jest największym pracodawcą w polskim leśnictwie. Gospodarstwo to zatrudnia aktualnie głównie mężczyzn, bowiem zawód ten jest tradycyjnie postrzegany jako zawód męski. Wyzwaniem dla PGLLP jest zwiększenie w najbliższej przyszłości zatrudnienia kobiet, w tym głównie w terenie, oraz lepsze wykorzystanie już zatrudnionych, dobrze wykształconych, które mają ambicje, by zajmować stanowiska kierownicze. Obecność kobiet zwiększa różnorodność zespołów, sprzyja ich kreatywności i innowacyjności, co może przyczynić się do lepszego zarządzania, lepszego wizerunku i budowania nowej, bardziej przyjaznej w społecznej percepcji, struktury przedsiębiorstwa PGLLP.

LEŚNICTWO PRYWATNE i USŁUGI LEŚNE

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 6: Leśnictwo prywatne pozostaje na marginesie zainteresowań zarówno państwa, jak i organizacji gospodarczej PGL Lasy Państwowe. Potrzebna jest prawna i organizacyjna poprawa nadzoru nad lasami prywatnymi, a wspierać to powinny działania utrwalające własność prywatną lasów oraz większa otwartość i życzliwość administracji państwa wobec właścicieli.

Należy oczekiwać, że w okresie do roku 2030 i dalej do 2080 r. nastąpi dynamiczny rozwój zasobów leśnych w lasach prywatnych, przy jednocześnie stabilizującym się rozwoju zasobów w Lasach Państwowych. Znajdzie to wyraz zarówno jeśli chodzi o powierzchnię leśną, zapas rosnący, jak i możliwości pozyskania drewna. Istnieje pilna potrzeba opracowania specjalnego programu rozwoju leśnictwa prywatnego w Polsce. Program, który powinien powstać we współpracy z Lasami Państwowymi i samorządami, pozwoliłby stworzyć struktury organizacyjne, podstawy systemowego wsparcia finansowego, wzmocnić instytucjonalnie środowisko właścicieli lasów, poprawić organizacyjny i prawny nadzór nad lasami prywatnymi i umożliwić systematyczną współpracę w zakresie edukacji i kształcenia zawodowego. W tym celu należałoby:

- (1) powołać zespół ds. programu rozwoju leśnictwa prywatnego w Polsce;
- (2) uznać stowarzyszenia reprezentujące prywatnych właścicieli lasów za nieodzownych partnerów w realizacji polityki leśnej państwa;
- (3) usankcjonować w Ustawie o lasach możliwość korzystania z funduszu leśnego lub równoprawnego instrumentu finansowego;
- (4) wdrożyć polityki UE, dotyczące wsparcia leśnictwa prywatnego w zakresie: zalesiania, działalności leśno-środowiskowej, przeciwdziałania skutkom klęsk żywiołowych, zwiększanie odporności ekosystemów oraz w zakresie inwestycji w nowe technologie.

ORGANIZACJA, REKOMENDACJA 30: Lasy w Polsce postrzegane są, zarówno przez władze jak i ogół społeczeństwa, głównie przez pryzmat Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe. W pierwszym przypadku przeczy to konstytucyjnej zasadzie zrównoważonego rozwoju oraz regulacji ustawowej o swobodzie działalności gospodarczej. Należy doprowadzić do zmiany pozycji leśnictwa prywatnego w Polsce. Główna społeczna wartość prywatnych lasów i prywatnej gospodarki leśnej polega na świadczeniu funkcji pozaprodukcyjnych lasu. Do takiej zmiany potrzebna jest uzupełniona definicja lasu w ustawie o lasach², w której jako przeznaczenie gruntu pokrytego roślinnością leśną należy wskazać nie tylko „produkcję leśną”, ale również - pełnienie funkcji pozaprodukcyjnych.

ORGANIZACJA, REKOMENDACJA 29: Należy zobowiązać organy państwowe do równoprawnego traktowania lasów, bez względu na formę własności. Rozwój leśnictwa prywatnego leży w interesie gospodarki leśnej w Polsce oraz lidera tej gospodarki - PGLLP. Istnieje potrzeba partnerskiej współpracy leśnictwa państwowego z prywatnym. Należy doprowadzić działaniami legislacyjnymi do wspierania właścicieli lasów prywatnych na poziomie (minimum) sugerowanym

²O potrzebie zmiany definicji lasu w ustawie o lasach mówi także rekomendacja 17 panelu „ROZWÓJ. Lasy i gospodarka leśna jako instrumenty ekonomicznego i społecznego rozwoju kraju”, w tym przypadku z uwagi na minimalną powierzchnię 0,1 ha pokrytą roślinnością leśną, postulując zwiększenie tej powierzchni do 0,5 ha z uwagi na deklarowane w ustawie ekosystemowe podejście do gospodarki leśnej. Na powierzchni 0,1 ha trudno mówić o tworzeniu się leśnego ekosystemu.

przez UE, oraz zapewnienie rekompensat za wprowadzane ograniczenia, np. z tytułu ochrony przyrody (obszary Natura 2000).

OCHRONA, REKOMENDACJA 20: Wyzwaniem dla polskiego leśnictwa prywatnego będzie zaangażowanie gospodarki leśnej w zrównoważony rozwój wsi i terenów wiejskich.

Państwo nie posiada wypracowanego systemu wzmocnienia gospodarki leśnej ani ochrony przyrody w lasach prywatnych, a przyznawane środki finansowe nie zaspokajają realnych potrzeb. Jednym z najważniejszych problemów w przypadku realizacji zadań z zakresu ochrony przyrody na gruntach prywatnych, wymagającym pilnego uregulowania, jest ustalenie rekompensat za utracone przychody. Brakuje miarodajnych kryteriów i wskaźników określających stan właściwej ochrony siedlisk przyrodniczych i gatunków, dlatego trudno jest o właściwe wyceny skutków ochrony.

Niezbędne jest stworzenie nowych instrumentów prawnych dotyczących możliwości zrzeczenia się ich właścicieli.

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 7: Droga prowadzącą do poprawy rentowności polskiego leśnictwa prywatnego powinno być dążenie do wzajemnej kooperacji właścicieli. W warunkach występującego rozdrobnienia własności leśnej jednym z najważniejszych zadań, przed którymi stoją prywatni właściciele lasów, jest tworzenie zrzeczeń lub innych organizacji wspólnotowych. Niekorzystnym jest utrzymywanie struktur pośredniczących w kontaktach gospodarczych.

Należy stworzyć warunki prawne, organizacyjne i finansowe dla właścicieli lasów, ażeby inicjowali i uczestniczyli oni w tworzeniu wspólnot lub zrzeczeń leśnych. Wzrost dochodów właścicieli może być uzyskany w następstwie odpowiednio zorganizowanej sprzedaży drewna oraz zmian organizacyjnych prowadzących do powstania grupy wyspecjalizowanych właścicieli lasów jako „producentów” drewna.

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 12: Dostosowanie lasów i leśnictwa prywatnego do pełnienia złożonych funkcji oczekiwanych przez społeczeństwo, ochrona przyrodniczych wartości, powszechne udostępnienie lasu wymagają doskonalenia rozwiązań ekonomicznych i prawnych. Obowiązujące regulacje wymagają szybkich zmian. Włączenie się państwa do finansowego wsparcia leśnictwa prywatnego w procesie tworzenia wspólnot i zrzeczeń byłoby potwierdzeniem świadomości ciężących zobowiązań. Zrzeczeni właściciele powinni korzystać z ulg podatkowych nie przysługujących właścicielom działającym indywidualnie. Konieczna jest zmiana przepisów ułatwiających gospodarkę leśną w zrzeczeniach. Sprawa lasów prywatnych wymaga rozwiązań systemowych, zapewniających racjonalne wspieranie mechanizmami ekonomicznymi i finansowymi.

OCHRONA, REKOMENDACJA 21: Konieczna jest nowelizacja ustawy o lasach i ustawy o ochronie przyrody ustanawiająca rozwiązania prawno-administracyjne w odniesieniu do ekonomicznej strony działalności lasów prywatnych. Obecnie brak procedur współpracy administracji powiatu, odpowiedzialnej za nadzór nad lasami prywatnymi, z instytucjami zajmującymi się ochroną przyrody. Na szczeblu regionalnym powinno powstać ciało doradcze złożone z przedstawicieli instytucji nadzorującej lasy prywatne, reprezentantów właścicieli lasów oraz specjalistów z zakresu ochrony przyrody.

Należy rozważyć wprowadzenie do ustawy o lasach rozdziału o lasach prywatnych, regulującego najważniejsze sprawy wynikające z prawa własności, w tym również ogólnospołeczną dostępność tych lasów w celach rekreacyjnych, z uwzględnieniem publicznego wsparcia finansowego.

OCHRONA, REKOMENDACJA 22: Nadzór nad lasami prywatnymi powinien być wolny od doktryny lasu wielofunkcyjnego i nie narzucać sposobu gospodarowania, ale dać właścicielowi wybór: las produkcyjny (gospodarstwo plantacyjne), las rekreacyjny, las chroniony/rezerwatowy, las ochronny (chroniący inne walory środowiska), inny. Dla każdego typu prywatnej gospodarki leśnej należy stworzyć narzędzia prawne i finansowe dla właścicieli, którzy dostosowując się do planów przestrzennego zagospodarowania, będą decydować o typie prowadzonej gospodarki leśnej.

Subwencje oraz ulgi podatkowe powinny pobudzać właścicieli lasów do podejmowania decyzji korzystnych z ogólnospołecznego punktu widzenia. Ochrona przyrody w lasach prywatnych będzie możliwa bez ograniczania pozostałych funkcji pod warunkiem zapewnienia czytelnych zasad rekompensat uwzględniających prawo własności.

WSPÓŁDZIAŁANIE, REKOMENDACJA 21: W wyniku restrukturyzacji PGLLP zostało pozbawione swoistych instrumentów prawno-ekonomicznych wobec prywatnego sektora usług w gospodarce leśnej. Ustawa „Prawo zamówień publicznych” zobligowała Lasy Państwowe do stosowania zamówień publicznych, firmy leśne natomiast znalazły się w obszarze działalności rynkowej. Takie rozstrzygnięcie odebrało LP możliwość bezpośredniego, ukierunkowanego wspierania sektora usług leśnych (np. zawierania umów z wolnej ręki na prace wysoce specjalistyczne). PGLLP powinno się zaangażować w tworzenie odpowiednich instrumentów prawnych i finansowych adresowanych do przedsiębiorców leśnych. Należy rozważyć także udział PGLLP w fundacjach oraz stowarzyszeniach wspierających rozwój samorządów gospodarczych, w tworzeniu rynku pracy oraz przyciąganiu młodych ludzi do pracy w lesie.

WSPÓŁDZIAŁANIE, REKOMENDACJA 23: Rozdrobnione lasy prywatne o powierzchni do 10 ha są zagospodarowywane na podstawie decyzji starosty, co sprowadza się często do tego, że brak jest jakichkolwiek zasad

zagospodarowania małych kompleksów leśnych. Należy dążyć do ujednoczenia leśno-środowiskowej dokumentacji urzędowej i wprowadzić jeden rodzaj dokumentacji urzędowej dla lasów wszystkich form własności.

OCHRONA PRZYRODY W LASACH

OCHRONA, REKOMENDACJA 3: O stanie przyrody decyduje typ gospodarki. Bazą pozwalającą na zachowanie w stanie zadowalającym zasobów przyrodniczych w długiej perspektywie czasowej, nie tylko w skali międzynarodowej, jest szeroko rozumiana polityka gospodarcza skupiona wokół koncepcji „zielonej ekonomii”. Wymaga ona: zmiany paradygmatu wzrostu gospodarczego z aspektów ilościowych na jakościowe, nowych miar oceny poziomu i jakości życia oraz inwestowania w kapitał naturalny. Oznacza to potrzebę uzupełnienia tradycyjnego kryterium oceny rozwoju, jakim jest produkt krajowy brutto (PKB), o wskaźniki rozwoju społecznego oraz stanu różnorodności biologicznej i stopnia konsumpcji zasobów naturalnych.

OCHRONA, REKOMENDACJA 1: Ochrona przyrody w swej dalekiej perspektywie, jako cel powinna przyjąć ochronę systemów podtrzymujących życie. Kluczem jest trwałość biosfery i zapewnienie bezpiecznych dla życia i efektywnych ekonomicznie odnawialnych źródeł energii. Warunki takie na lądzie spełniają przede wszystkim lasy. W lasach są największe zasoby biomasy, będące odnawialnymi źródłami energii, i jednocześnie w lasach są największe lądowe zasoby przyrody (różnorodności biologicznej), które powinny być chronione. Świadomość tego faktu powinna towarzyszyć zarówno tworzeniu gospodarczych programów rozwojowych, jak i strategiom ochrony przyrody. Niezbędna jest przy tworzeniu prawa.

OCHRONA, REKOMENDACJA 9: Brak jest spójnej koncepcji ochrony przyrody w Polsce, zwłaszcza zasad tworzenia „docelowej” sieci obszarów chronionych. Weryfikacji wymagają obecne formy ochrony, sposoby administrowania nimi, zasady tworzenia planów ochronnych, realizacji zadań i ponoszone koszty oraz źródła finansowania. Istnieje potrzeba opracowania krajowej koncepcji rozwoju ochrony przyrody, w której znaczące miejsce powinny zajmować docelowa sieć form ochrony przyrody w Polsce. Koncepcja taka powinna być systematycznie weryfikowana przy uwzględnianiu zmian środowiska przyrodniczego oraz postępu naukowego. Znaczącą rolę powinno się w niej przypisać wieloobszarowej ochronie przyrody w lasach, która jest realizowana w Lasach Państwowych poprzez prowadzenie wielofunkcyjnej gospodarki leśnej. Istnieje potrzeba nowelizacji ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko w części dotyczącej ochrony przyrody na terenach w zarządzie PGL LP.

OCHRONA, REKOMENDACJA 17: Zapis w ustawie o ochronie przyrody z 2004 roku o potrzebie zgody samorządu terytorialnego na powołanie parku narodowego jest zgodny z zaleceniami najwyższych władz międzynarodowych ochrony przyrody i nie jest rzeczywistą przeszkodą w tworzeniu nowych parków. Poprawa ochrony przyrody w Polsce może nastąpić po usunięciu następujących przeszkód:

- brak lub złe rozwiązania w zakresie współpracy administracji ochrony przyrody z lokalną ludnością i organizacjami gospodarczymi;
- obniżenie rangi i brak planów zagospodarowania przestrzennego i brak ich hierarchiczności;
- brak planowania przestrzennego na różnych poziomach ;
- brak zharmonizowanych planów ochrony obszarów cennych przyrodniczo oraz obniżenie roli analiz fizjograficznych.

- niedostateczny poziom edukacji przyrodniczej społeczeństw lokalnych.

Powyższe przyczyny powodują nadmierną eksploatację przestrzeni przyrodniczej i prowadzą do powstawania zagrożeń dla dzikiej przyrody w Polsce.

OCHRONA, REKOMENDACJA 2: Cele ochrony przyrody określone w ustawie o ochronie przyrody oraz cele współczesnej gospodarki leśnej określone w ustawie o lasach nie są sprzeczne, a w głównych punktach pokrywają się. Gospodarka leśna jest narzędziem ochrony przyrody, a ochrona przyrody służy gospodarce leśnej. Oba zdania są realne na poziomie ogólnych celów jednej i drugiej działalności w kontekście interesu publicznego, wizji przyszłości lasów, wizji ochrony przyrody i modelu cywilizacji.

OCHRONA, REKOMENDACJA 6: W Lasach Państwowych, począwszy od uchwalenia nowej ustawy o lasach w 1991 roku, nieprzerwanie podejmowane są wysiłki zmierzające do odwrócenia surowcowego kierunku rozwoju gospodarki leśnej i nadania jej cech zgodnych z zasadami ochrony środowiska i ochrony przyrody. Zasadnicze cele ustawy i jej kolejne nowelizacje pokrywają się z celami ustawy o ochronie przyrody (2004), co oznacza, że na terenie zarządzanym przez Lasy Państwowe realizowane są również przepisy tej ustawy. Integralną częścią ochrony przyrody w lasach jest jej użytkowanie. Użytkowaniem jest osiąganie korzyści materialnych (surowce i produkty) i niematerialnych (usługi środowiskowe, informacje naukowe, walory estetyczne, zdrowotne, kulturowe).

Ochrona przyrody w lasach stała się częścią wielofunkcyjnej gospodarki leśnej i w całym zakresie (wszystkie formy ochrony na terenach leśnych) powinna podlegać Lasom Państwowym (PGLLP) i z ich nadwyżek powinna być finansowana.

WSPÓŁDZIAŁANIE, REKOMENDACJA 24: Pilnego uporządkowania wymaga mnogość form ochrony przyrody oraz nakładające się na siebie kompetencje różnych administracji i opracowywanie różnych planów ochrony. Na tworzone

przepisy prawne należy patrzeć pod kątem ich wartości dla dobra ogółu, nie zaś jednej grupy społecznej czy potrzeb instytucji, zarówno w czasie teraźniejszym, jak i przyszłym. Wymóg opracowywania wielu planów ochrony dla tego samego obszaru chronionego, wynikający z różnych regulacji prawnych (np. wynikające z ustawy o lasach oraz ustawy o ochronie przyrody), prowadzi do kolizji norm prawnych. Może to sugerować, że władze publiczne nie wywiązują się w sposób należyty z konstytucyjnego obowiązku realizacji ochrony środowiska w sferze leśnej.

OCHRONA, REKOMENDACJA 7: Regulacje ustawowe w zakresie ochrony przyrody w części dotyczącej lasów są niejasne, niekompletne i sprzeczne, wprowadzają niejasności w zakresie kompetencji i odpowiedzialności, stwarzają możliwość dowolnej interpretacji i generują zbędne koszty. Jednym z głównych zadań jest uporządkowanie prawa ochrony przyrody w relacji do gospodarki leśnej: zlikwidowanie podwójnej władzy, określenie kompetencji, źródeł finansowania, odpowiedzialności.

OCHRONA, REKOMENDACJA 8: Pilnej i głębokiej analizy prawnej oraz regulacji wymaga prawodawstwo z zakresu ochrony przyrody w odniesieniu do jednostek sprawujących nadzór nad obszarami chronionymi i zarządzających nimi, planujących ochronę przyrody i realizujących plany ochrony. Chodzi o jasne sformułowanie zależności między ochroną przyrody a jej użytkowaniem, ochroną środowiska a korzystaniem ze środowiska, zwłaszcza w odniesieniu do obszarów Natura 2000 na obszarach leśnych.

OCHRONA, REKOMENDACJA 23: Stan leśnej przyrody, oceniany z wielu punktów widzenia, potwierdza kompetencje współczesnej gospodarki leśnej w zakresie ochrony przyrody w lasach. Należy utrzymać i rozwijać dotychczasowe kierunki zmian w zakresie urządzania, użytkowania, hodowli i ochrony lasu. Głównym celem strategii ochrony lasu przed nadmiernym rozwojem organizmów niepożądanych jest ekosystemowa samoregulacja liczebności populacji. Rozważyć należy potrzebę opracowania dodatkowej „Instrukcji ochrony przyrody” jako uzupełnienia do programu ochrony przyrody w nadleśnictwie, w której znalazłyby się regulacje określające sposoby zachowania i oddziaływania chronionych siedlisk i gatunków, monitorowania ich stanu oraz oceny efektów podejmowanych działań. Należy usankcjonować ustawowo przejście przez Lasy Państwowe pełnej kontroli nad użytkowaniem i ochroną przyrody w lasach.

OCHRONA, REKOMENDACJA 10: Należy uznać, że istnieją sprzeczności między funkcjami gospodarczymi a Ochronnymi (ochroną przyrody w lasach), realizowanymi w tym samym miejscu i w tym samym czasie. Niektóre elementy struktury lasu niezbędne do zachowania różnorodności biologicznej są niepożądane lub tolerowane tylko do pewnego stopnia (martwe drewno, martwe drzewa, martwe drzewostany). Różnorodność biologiczna związana z tymi elementami nie będzie w lasach gospodarczych dostatecznie chroniona. Rozstrzygnięcia w tym względzie powinny mieć charakter wyboru społecznego a znalezienie kompromisu (leśnictwo integracyjne, segregacyjne (lub w innym ujęciu – wielofunkcyjne) czy posilkujące się obydwoma opcjami) jest zadaniem polityki leśnej i nowego prawa leśnego.

OCHRONA, REKOMENDACJA 28: Zasadniczej zmiany wymaga koncepcja ochrony przyrody w Polsce, w tym ochrony gatunkowej. Strategie i metody ochrony przyrody nie mogą paraliżować rozwoju społeczno-gospodarczego kraju a w szczególności pro-rozwojowej gospodarki przestrzennej, gospodarki leśnej, rolnictwa i gospodarki wodnej.

OCHRONA, REKOMENDACJA 5: Ochrona przyrody w lasach, według ustawy o ochronie przyrody (2004), jest obowiązkiem administracji publicznej (GDOŚ), natomiast obowiązkiem PGLLP, podobnie jak obowiązkiem innych podmiotów, osób prawnych i fizycznych, jest jedynie dbałość. Dbałość o przyrodę, która jest powinnością wszystkich a ochrona przyrody, która jest obowiązkiem administracji publicznej, to dwie różne rzeczy. Ochrona przyrody w lasach jest domeną gospodarki leśnej. Rzeczywistość różni się z zapisami ustawy i pilnym zadaniem jest przywrócenie stanu sprzed 2008 roku.

OCHRONA, REKOMENDACJA 32: Preferowaną formą ochrony przyrody w lasach gospodarczych powinna być poprawna gospodarka leśna, uwzględniająca ekologiczną rolę takich elementów i działań jak: posusz czynny, martwe drewno, biogrupy, starodrzew, odnowienie naturalne, ekologiczna sukcesja zalesieniowa, przyrodnicze typy drzewostanów, oraz ochrona bierna na wybranych obszarach rezerwatów i w lasach referencyjnych. W wielofunkcyjnej gospodarce leśnej w przypadku ochrony ekosystemów leśnych głównym obiektem ochrony są procesy ekosystemowe (bioróżnorodność); w lasach produkcyjnych ochronie powinien podlegać produkt (drzewostan/drewno).

OCHRONA, REKOMENDACJA 14: Lasy Państwowe stworzyły nową formę biernej/rezerwatowej ochrony przyrody – lasy referencyjne. Wartością chronioną są tu naturalne procesy ekosystemowe, składające się na zdolności regeneracyjne oraz adaptacyjne ekosystemów leśnych, których ewolucja została zakłócona gwałtownymi zdarzeniami egzogenicznymi, jak huragan czy pożar. Niezwykle istotne są możliwości porównania wartości przyrodniczych, ekonomicznych i społecznych lasów referencyjnych i lasów zagospodarowanych metodami gospodarki leśnej. Należy rozwijać koncepcję lasów referencyjnych i tworzyć ich sieć, która docelowo powinna zajmować ok. 10% lasów gospodarczych pod zarządem LP. Należy ujednoczyć kryteria wyróżniania takich obszarów i ustanowić zasady postępowania obowiązujące we wszystkich lasach tej kategorii.

OCHRONA, REKOMENDACJA 11: Konieczne staje się opracowanie kompleksowych zasad prowadzenia ochrony przyrody w lasach zagospodarowanych przy respektowaniu zasady zrównoważonego rozwoju w gospodarce leśnej, a więc z uwzględnieniem aspektów przyrodniczych, gospodarczych i społecznych zarówno na szczeblu krajowym, jak i regionalnym oraz lokalnym (z uwzględnieniem potrzeb miejscowej ludności). Istotnym postępowaniem w tym względzie może być wprowadzenie do praktyki leśnej sporządzania ekspertyzy ekonomicznej dla nadleśnictwa (EEN) jako integralnej części planu urządzenia lasu.

OCHRONA, REKOMENDACJA 33: Jednym z najbardziej konfliktogennych i prawnie nieuregulowanych obszarów związanych z ochroną lasów i ochroną przyrody w lasach, jest styk gospodarki leśnej z gospodarką łowiecką. Potrzebne jest przede wszystkim rozstrzygnięcie ustawowe: kto gospodaruje zwierzyną w lasach? Niezależnie od rozstrzygnięć prawnych, zmniejszenie szkód w lasach i poprawa w zakresie racjonalnej ochrony zwierzyny mogą nastąpić w wyniku współpracy Lasów Państwowych z Polskim Związkiem Łowieckim, w porozumieniu z samorządami, w zakresie następujących działań: (1) koordynacji gospodarki łowieckiej na poziomie rejonów hodowlanych; (2) uwzględnieniu w planach łowieckich obecności w łowisku dużych drapieżników objętych ochroną gatunkową; (3) wspólnym opracowaniu programu regulacji liczebności jeleniowatych; (4) zaniechaniu dokarmiania zwierzyny w lasach; (5) szerszym korzystaniu z pośrednich metod ochrony lasu przed zwierzyną.

OCHRONA, REKOMENDACJA 27: Utrzymywanie martwego drewna w ekosystemach leśnych jest jednym z najważniejszych elementów ochrony przyrody (różnorodności biologicznej) w lasach. Nie może jednak być traktowane w sposób ortodoksyjny i stanowić celu samego w sobie, w oderwaniu od jego funkcji ekologicznych. Funkcje te zależą natomiast od wielu czynników, m.in. gatunku drewna (iglaste, liściaste), wymiarów jednostkowych (średnica i długość fragmentu drzewa), ilości sumarycznej (m^3/ha), stanu rozkładu/stanu fizjologicznego (stojące, leżące, zdrowe, zasiedlone, rozłożone), siedliska (borowe, lasowe, wilgotne, suche), przeznaczenia drzewostanu (gospodarcze, ochronne, chronione), rodzaju gospodarki (zrębowa, przerębowa), wieku drzewostanu i fazy rozwojowej (uprawa, młodnik, drągowina, drzewostan dojrzały, klasa odnowienia). Ustanawianie norm i progów ilościowych powinno być poprzedzone licznymi szczegółowymi badaniami, a przede wszystkim być odniesione do warunków lokalnych.

OCHRONA, REKOMENDACJA 13: Należy dokonać przeglądu rezerwatów leśnych pod kątem adekwatności sformułowanych niegdyś celów i przedmiotów ochrony. Większe znaczenie w ochronie przyrody powinny mieć lasy produkcyjne. Ich rola powinna ulec zwiększeniu, zwłaszcza w kontekście prognozowanych zmian klimatu: im to znaczenie będzie większe, tym mniejsza będzie potrzeba rozwijania systemu biocenotycznych rezerwatów leśnych.

OCHRONA, REKOMENDACJA 16: Byłoby celowe przeprowadzenie, przy zastosowaniu narzędzi proponowanych przez IUCN, szczegółowej klasyfikacji polskich obszarów prawnie chronionych, zweryfikowanie celów, ustanowienie spójnych definicji, zredukowanie form ochrony.

WARTOŚĆ, REKOMENDACJA 23: Narodowy Program leśny powinien poddać analizie istniejącą sieć obszarów chronionych w lasach, mnogość nakładających się na siebie form ochrony i istniejących programów, źródeł finansowania oraz ocenić ich skuteczność. Warunkiem prawidłowego funkcjonowania gospodarki w środowisku i przyrody w kontakcie z gospodarką człowieka jest istnienie funkcyjnych powiązań między systemami produkcyjnymi (ekosystemy leśne wykorzystywane gospodarczo, ekosystemy rolne, gospodarstwa hodowlane, gospodarstwa agroleśne) a systemami obszarów chronionych (w tym sieci Natura 2000) oraz naturalnymi i specjalnie tworzonymi korytarzami ekologicznymi.

OCHRONA, REKOMENDACJA 18: Niezbędne jest trwale wyznaczenie sieci korytarzy ekologicznych oraz ustanowienie podstaw prawnych do ich ochrony.

OCHRONA, REKOMENDACJA 29: Powoływanie nowych obiektów ochrony przyrody w lasach może nastąpić po naukowym udokumentowaniu ich wyjątkowej wartości przyrodniczej, wskazaniu istniejących zagrożeń dla tych wartości oraz ekonomicznym i społecznym uzasadnieniu potrzeb ochrony. Decyzja o powołaniu powinna być poprzedzona publiczną debatą oraz uzyskaniem konsensusu najważniejszych grup interesu.

OCHRONA, REKOMENDACJA 15: Nowe rezerваты leśne powinny mieć charakter biocenotyczny i obejmować w pierwszej kolejności reprezentatywne, najlepiej wykształcone fitocenozы lub ich fragmenty, a także te, które zajmują na ogół niewielkie arealy w strefach ekotonowych, przy ciekach, w otoczeniu bagien i na stromych zboczach, Należy przy tym wykorzystywać w stopniu maksymalnym tworzone lasy referencyjne.

OCHRONA, REKOMENDACJA 12: Należy rozważyć wdrożenie następujących reguł powoływania rezerwatów przyrody w lasach:

(1) Liczba rezerwatów powinna zwiększać się: (a) wraz ze wzrostem zróżnicowania lasów, nie tylko w związku ze zmiennością warunków klimatycznych i glebowych, ale także na ze względu na różne formy użytkowania lasów; (b) wraz ze stopniem przekształcenia lasów na skutek ich gospodarczego wykorzystania i związanej z nim niedostępności dla gatunków związanych z lasami naturalnymi;

(2) Powierzchnia rezerwatów powinna być powiązana z wielkością powierzchni, na której las osiąga stan równowagi, wyrażający się stałością układu powierzchniowego jego różnych postaci; zwrócić należy uwagę na ustalenie minimalnej powierzchni lasów objętych ochroną ścisłą/bierną, na której istniałaby możliwość zachowania wszystkich stadiów oraz faz rozwojowych, a przez to zdolność do autoreprodukcji i autoregulacji zbiorowisk leśnych; ma to również istotne znaczenie przy ustalaniu powierzchni referencyjnych.

OCHRONA, REKOMENDACJA 30: Niezbędne jest kompleksowe wypracowanie systemu waloryzacji leśnych siedlisk przyrodniczych, z uwzględnieniem funkcji, jakie mają pełnić w lasach gospodarczych. Weryfikacji należy poddać koncepcję potencjalnej roślinności naturalnej jako wzorca do oceny stanu siedlisk oraz składu gatunkowego w procesie przebudowy drzewostanów. W świetle dotychczasowej praktyki, a także wobec dynamiki zmian w środowisku, weryfikacji należy poddać ideę i program przebudowy drzewostanów według dotychczasowych zasad.

OCHRONA, REKOMENDACJA 31: Należy rozważyć możliwość przeznaczenia części kompleksów leśnych o znaczeniu przyrodniczym i społecznym w pobliżu dużych aglomeracji na otwarte dla wszystkich obszary „dzikiej przyrody” (tzw. *wilderness areas*). Takie lasy nie wchodziłyby ani w skład parków narodowych, ani rezerwatów, które ograniczają swobodę poruszania się. Główna idea stworzenia takich obszarów polega na niekrępującym przybliżeniu dzikiej przyrody do ludzi, którzy przez dużą część życia mają kontakt z rzeczywistością wirtualną. Lasy te nadal byłyby użytkowane przez leśników, zmieniłaby się jedynie forma użytkowania. Idea zachowania takich „dzikich” terenów zdobywa też coraz więcej zwolenników w Europie, o czym świadczy chociażby uchwała parlamentu europejskiego w tej sprawie z 3 lutego 2009.

DZIEDZICTWO i KULTURA

DZIEDZICTWO, REKOMENDACJA 4: W obszarze programowych działań polskiego leśnictwa powinna znaleźć się troska o zbiorową pamięć treści historycznych, patriotycznych, humanistycznych związanych z lasem. Zrównoważone zarządzanie lasami wymaga równoprawnego traktowania wartości gospodarczych, przyrodniczych, społecznych a wśród tych ostatnich – wartości kulturowych, humanistycznych, światopoglądowych. W Narodowym Programie Leśnym powinny to być wartości pełnoprawne, jak turystyka, rekreacja czy funkcje obronne. Ich równoważność może się wyrażać w formie aneksu lub suplementu do operatu urządzania lasu w nadleśnictwie (np. przewodnik po miejscach pamięci, nazewnictwo na terenie urządzanym, lokalne tradycje, zwyczaje, obrzędy, podania, legendy, kulinaria, itp. związane z lasami). Zapis o potrzebie zachowania funkcji kulturowych powinien znaleźć się w ustawie o lasach (np. art. 7 p. 1, ust. 2 pp. „e”).

DZIEDZICTWO, REKOMENDACJA 8: Bogactwo form i treści związanych z lasem oraz jego historyczne i współczesne miejsce i rola w ludowej kulturze materialnej, w zderzeniu z coraz szybszym zanikaniem tradycyjnej kultury ludowej w Polsce, powinno stanowić impuls do ochrony tej części naszego leśnego dziedzictwa. Wydaje się więc konieczne zintensyfikowanie działań istniejących instytucji podległych zakładów PGL LP (OKL, CILP), nad ochroną, dokumentowaniem i popularyzacją istniejących jeszcze relikwów kulturowych. Chodzi o to, by rolą lasu w kulturze ludowej, zarówno w aspekcie materialnym, jak i duchowym, zająć się całościowo i bardziej systematycznie. Prace powinny objąć zwłaszcza wszystkie dziedziny rzemiosła i przetwórstwa, w tym narzędzia, dziedziny i formy użytkowania lasu, w których wykorzystywane było i jest drewno, łącznie z wytwórczością z poroża/rogu, kości i piór dziko żyjących ptaków i innymi. Chodzi także o współczesne zbieractwo, zielarstwo, także badanie i dokumentowanie zwyczajów, obrzędów i wierzeń związanych z lasem, jak również związanej z lasem sztuki kulinarnej. Na nowo należy zdefiniować użytkowanie lasu.

DZIEDZICTWO, REKOMENDACJA 13: Potrzebne jest przywrócenie w programach kształcenia i programach edukacyjnych oraz w badaniach leśnych zagadnień związanych z historią lasów i leśnictwa w Polsce:

1. Stworzenie Narodowego Archiwum Dziedzictwa Leśnego w formie zdigitalizowanych zbiorów starych druków z zasobów bibliotek naukowych instytucji i stowarzyszeń leśnych oraz innych bibliotek o charakterze nieleśnym.

2. Utworzenie Zakładu Historii Lasów i Leśnictwa przy IBL oraz wprowadzenie przedmiotu „Historia lasów i leśnictwa” do programów studiów i nauki w leśnych szkołach średnich.

3. Stworzenie bazy danych o miejscach pamięci narodowej na terenie lasów państwowych.

DZIEDZICTWO, REKOMENDACJA 3: Istnieje w lasach wiele miejsc do upamiętnienia historii i dziedzictwa walk niepodległościowych. Należy stworzyć program ochrony miejsc pamięci narodowej w lasach, jako element programów edukacyjnych, ażeby systematycznie identyfikować, utrwalać i chronić miejsca, o których wiedzą coraz mniej liczni świadkowie patriotycznych wydarzeń. Nie chodzi tu o wielkie, heroiczne wydarzenia, na ogół już utrwalone, ale o rolę odległych, zapomnianych leśniczówek, ziemianek, schronów, po których ślady są coraz mniej widoczne, a pamięć odchodzi wraz z ustępującym pokoleniem leśników i tracona jest szansa na udokumentowanie o roli lasów w

tworzeniu historii państwa i narodu. Odpowiedzialnością współczesnych leśników a obowiązkiem Narodowego Programu Leśnego jest ocalenie pamięci o tamtych leśnych wydarzeniach i ludziach biorących w nich udział, dopóty jest to jeszcze możliwe.

DZIEDZICTWO, REKOMENDACJA 20: Potrzebne jest poszerzenie badań „historii naturalnej” o badania w dziedzinie ekohistorii, tzn. badań nad środowiskiem naturalnym w ujęciu historycznym ze szczególną potrzebą badań nad zmianami klimatycznymi w przeszłości i skutkami tych zmian dla lasów i ich użyteczności. Powinno nastąpić powiązanie zaawansowanej dendrochronologii z badaniami ekohistorycznymi i leśną historią gospodarczą. Postępu należy się spodziewać zwłaszcza przez zbliżenie nauk humanistycznych i nauk przyrodniczych w badaniach zmian klimatycznych zarówno w skali globalnej, jak i katastrof lokalnych, zwłaszcza gdyby były wywołane nieodpowiedzialną ingerencją człowieka. Ocena roli lasu i stosunku człowieka do lasu, również w sensie etycznym, powinna zawierać zarówno refleksję przyrodniczą, ekonomiczną, jak i humanistyczną.

DZIEDZICTWO, REKOMENDACJA 11: Istnieje potrzeba ewidencjonowania stanowisk archeologicznych oraz zabytków kultury materialnej w lasach i zapewnienia im ochrony. Potrzeba systemowego włączania w ochronę przyrody w lasach ochronę kulturowego krajobrazu i łączenia tego co cenne przyrodniczo z cennymi dziełami i wytworami ludzkimi. Wobec braku rozpoznania całości zasobu i wartości zabytkowej własnego dziedzictwa architektoniczno-budowlanego Lasów Państwowych, rekomenduję się podjęcie badań historyczno-architektonicznych, dotyczących obiektów, które zostały zrealizowane w latach 1918-1939 z funduszy i na potrzeby lasów państwowych celem objęcia ochroną prawną najcenniejszych ich przykładów. Badaniami winny zostać objęte zarówno budynki administracyjne, mieszkalne i gospodarcze oraz obiekty inżynierskie i przemysłowe, które pozostają w administracji LP, jak i te które aktualnie mają już innych właścicieli i użytkowników.

DZIEDZICTWO, REKOMENDACJA 10: Specyfika zawodu oraz zróżnicowanie oczekiwań wobec leśnika na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci wymaga archiwizowania i dokumentowania zmian tej wyjątkowej profesji. Obok zbioru aktów prawnych i dokumentów branżowych dotyczących pracy leśnika, koniecznym jest kolekcjonowanie i rejestrowanie jego wizerunku w opinii społecznej, dziełach artystycznych (np. literatura piękna, film), w badaniach socjologicznych, czego powinien podjąć się Ośrodek Kultury Leśnej w Gołuchowie.

DZIEDZICTWO, REKOMENDACJA 9: PGL LP powinno dążyć wszelkimi staraniami, aby nie dopuścić do zniknięcia wymierających już zawodów związanych z użytkowaniem lasu i drewna: promować i reklamować przedsięwzięcia mające na celu ukazanie społeczeństwu specyfiki zawodu drwala (konkursy i zawody drwali, plenery rzeźbiarskie); wesprzeć działalność osób i instytucji zajmujących się archiwizowaniem starych dokumentów i zbieraniem starych narzędzi leśnych; popierać inicjatywy mające na celu przywrócenie bartnictwa polskim lasom; przygotować się na możliwość pojawienia się nowych form użytkowania lasu (dotyczyć to może w najbliższym czasie tzw. pochówku w lesie).

DZIEDZICTWO, REKOMENDACJA 18: W obszarze wzmocnionych zainteresowań Lasów Państwowych powinny znaleźć się dotychczasowe formy promocji lasów, gospodarki leśnej i drewna (są to szczególne zadania dla Ośrodka Kultury Leśnej w Gołuchowie):

- wzmocnienie rangi „Dnia Lasu” i „Święta Drzewa”;
- inspirowanie twórczości i rozwijanie lokalnej tradycji poprzez konkursy o tematyce związanej z lasem i drewnem, organizacja plenerów malarskich i rzeźbiarskich;
- tworzenie lokalnych kolekcji/arboretów rodzimych drzew i krzewów (parki gminne, ogródki przyszkolne, kolekcje drzew w nadleśnictwach, itp.);
- kontynuacja organizacji konferencji „Las i historia” oraz wykorzystanie i upowszechnienie dorobku konferencji „Las w kulturze polskiej”;
- rozszerzenie akcji „tematycznego” sadzenia drzew, jak: dęby i świerki papieskie, dęby wolności, lipy poetyckie, las kultury (RDLP Warszawa);
- dokumentowanie i publikowanie opracowań na temat elementów kultury materialnej w lasach (kapliczki, krzyże, kurhany, mogiły, schrony, umocnienia wojskowe, obiekty architektury, itp.);
- dbałość o tworzenie i stosowanie nazw od-leśnych w powstającym nazewnictwie osiedli, ulic, placów, dróg, obiektów kultury, miejsc rekreacji, itp.

DZIEDZICTWO, REKOMENDACJA 6: Piękno lasu, jego wartości estetyczne objawiają się w naturalnym charakterze. Istotą estetyki lasu jest umiejętność dostrzegania piękna w tym co naturalne i ukształtowane przez przyrodę. Na efektywność dostrzegania walorów estetycznych środowiska leśnego wpływa wiedza, postawa i wrażliwość odbiorcy, dlatego ważnym elementem estetyki lasu powinna być edukacja przyrodniczo-leśna. Kulturotwórcza rola lasów (przyrody) powinna znaleźć odbicie w programach nauczania ogólnego i zawodowego w szkołach i uczelniach wyższych i wejść w zakres edukacji formalnej (nie tylko edukacji społecznej, jak to ma miejsce dotychczas) jako humanizacja leśnictwa. Do percepcji piękna przyrody potrzebne są też szczególne warunki, które należałoby stworzyć w ramach zagospodarowania lasu oraz kształcenia zawodowego leśników. Kształtowanie wrażliwości i postawy estetycznej użytkownika lasu i organizacja przeżycia estetycznego powinno stać się powinnością gospodarza i zarządcy lasu publicznego. Poglębianie i rozwijanie wrażliwości na piękno lasu powinno stać się narzędziem ochrony przyrody w lasach oraz stanowić barierę dla jego zaśmiecania i szkodliwych/niszczących zachowań/działań w czasie pracy i

wizyt/wypoczynku w lesie. Powinna stać się również przedmiotem pogłębionych studiów z zakresu antropologii i etnologii.

DZIEDZICTWO, REKOMENDACJA 19: Dzieła artystyczne inspirowane lasem stanowią bezcenny wkład w dziedzictwo kultury narodowej. Potrzebna jest wzmożona troska o ochronę i możliwości kontynuacji gromadzenia i promowania dorobku na tym polu w ramach działalności Lasów Państwowych. Potrzebne są stosowne opracowania np. muzykologiczne tematu leśnego, historii rzeźby drewnianej, antologii poezji o tematyce leśnej, itp. W interesie utrwalania i wzbogacania dziedzictwa kulturowego jest ocalenie od zapomnienia artystycznego dorobku pokoleń twórców, którzy z lasu czerpali inspiracje artystyczne:

- należy stworzyć komputerową bazę danych o dziełach artystycznych (dzieła sztuk wizualnych, muzycznych, literackich, innych) jako dział Banku Danych o Lasach;
- trzeba położyć większy nacisk na publikowanie i upowszechnianie dzieł artystycznych tematycznie związanych z lasem (albumy, płyty, wystawy);
- należy kontynuować konkursy i wystawy krajowe (OPTAL) i lokalne (plenery w nadleśnictwach);
- do promocji lasów i drewna należy zaangażować artystów profesjonalnych: DGLP wraz ze Stowarzyszeniem Architektów Polskich (SARP) powinna ogłaszać cykliczny konkurs na budynek mieszkalny/usługowy z drewna oraz wraz ze Związkiem Polskich Artystów Plastyków konkurs na rzeźbę w drewnie.

DZIEDZICTWO: REKOMENDACJA 7: Ważnym elementem programowym jest włączenie zagadnień estetyki lasu do programów nauczania w ramach edukacji formalnej, na przykład w ramach fakultetu na studiach wyższych i technikach leśnych, jak i edukacji nieformalnej czyli podczas „zielonych lekcji” organizowanych między innymi przez pracowników Ośrodka Kultury Leśnej w Gołuchowie, parków narodowych czy nadleśnictw. Niebagatelną rolę w tym procesie odgrywają również poplenerowe wystawy e ś n y c h prac malarskich i rzeźbiarskich oraz pokonkursowe wystawy fotograficzne. Większą uwagę w edukacji należy zwracać na czynniki obniżające walory estetyczne lasu (np. zaśmiecanie, inwestycje techniczne, nieumiejętne zabiegi).

DZIEDZICTWO, REKOMENDACJA 24: Sfera życia związaną od tysięcy lat z przyrządzaniem potraw w oparciu o surowce pochodzące z lasu należy do leśnego dziedzictwa i stanowi leśną kulturę kulinarną. Miała i ma ona ogromny wpływ na naszą ogólną kulturę materialną i duchową, stanowiąc historycznie umotywowaną ważną jej część. Usuwając ją w cień z pobudek bioetycznych, wraz z pokoleniem, które odchodzi, tracimy współcześnie prawdziwe perły leśnej kultury kulinarnej i część leśnego dziedzictwa. Zbiór i dokumentowanie oraz rejestrowanie zanikających leśnych obyczajów kulinarnych, przepisów i recept, sposobów przyrządzania i spożywania powinno stanowić część wiedzy lokalnej na szczeblu nadleśnictw lub Regionalnych Dyrekcji LP. Niezależnie od bieżących opinii na temat polowań, należy utrzymywać i rozwijać w społecznej pamięci i polskiej sztuce kulinarnej leśne dziedzictwo w tym zakresie, jako promocję leśnego dziedzictwa narodowego.

DZIEDZICTWO: REKOMENDACJA 21: Nową „przestrzenią”, która wymaga szczególnej uwagi i wykorzystania w Narodowym Programie Leśnym jest Internet. Na niespotykaną dotąd skalę możliwe jest wytworzenie i propagowanie idei lasu oraz kształtowanie sposobów jego postrzegania i wartościowania, przy czym nie jest konieczna fizyczna obecność w lesie. Chodzi tu zarówno o społeczne zachowania względem lasów na skalę globalną (patrz: ochrona Amazonii), krajową (Puszcza Białowieska, dolina Rospudy), jak i lokalną. Narodowy Program Leśny powinien wykorzystać Internet jako instrument społecznej edukacji oraz społecznego nadzoru nad lasami jako „dziedzictwem narodowym”.

NAUKA, BADANIA, EDUKACJA

ORGANIZACJA: REKOMENDACJA 15: Zadaniem Państwowego Gospodarstwa Leśnego „Lasy Państwowe” szczególnie ważnym w świetle czekających tę organizację zmian, jest ustanowienie właściwych relacji ze sferą badań naukowych i praktycznych zastosowań wyników badań. Ustawowy obowiązek inicjowania i finansowania badań naukowych nie może się sprowadzać do wykazywania kwoty przeznaczonej na badania oraz ilości sprawozdań. Trzeba przygotować długookresowy, interdyscyplinarny i międzyinstytucjonalny program badawczy, uzgodniony z potrzebami praktyki oraz z ośrodkami naukowymi, finansowany przez PGLLP. W tym celu przy dyrektorze generalnym powinien powstać stały zespół doradców naukowych, weryfikujący i wskazujący potrzeby i kierunki badań zasługujących na finansowanie.

KLIMAT, REKOMENDACJA 3: Należy stworzyć interdyscyplinarny, międzyinstytucjonalny program badawczy dotyczący wzajemnego oddziaływania klimatu i lasów; wytyczyć poligony badawcze do śledzenia kierunków adaptacji lasów do zmian klimatu oraz prowadzić monitoring klimatyczno-przyrodniczy i określić priorytety działań (wykorzystując zarówno sieć stałych powierzchni monitoringu lasów jak i powierzchnie referencyjne tworzone w ramach urządzania lasu).

WARTOŚĆ, REKOMENDACJA 18: Identyfikacja efektów zewnętrznych lasów i gospodarki leśnej oraz ich wartościowanie, zarówno na poziomie kraju, jak i poszczególnych jednostek administracyjnych, bez względu na kategorię własności, oraz regulacje finansowe z tytułu efektów zewnętrznych są jednym z najważniejszych zadań badawczych i pilnie potrzebnym rozstrzygnięciem politycznym.

Od dawna istnieje potrzeba poszerzenia naukowego rozpoznania lasu/ekosystemów leśnych, jako kategorii ekonomicznej, o nowe kierunki i narzędzia z zakresu ekonomii ekologicznej i ekonomii społecznej oraz budowania podstaw dla teorii lasu jako dobra relacyjnego.

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 21: Należy przeciwstawić się fałszywym poglądom z jednej strony o niszczeniu lasów w wyniku wycinania drzew i pozyskiwania drewna, oraz z drugiej o ochronie środowiska/przyrody w wyniku stosowania substytutów drewna w postaci tworzyw sztucznych, metali, betonu. Potrzebne są skoordynowane działania promocyjne, programy edukacyjne i długofalowe programy badawcze w zakresie środowiskowych skutków produkcji i użytkowania drewna i jego substytutów. Specjalny program edukacyjny potrzebny jest w związku z rolą lasów i drewna w ograniczaniu zmian klimatycznych. Duże znaczenie mają w tym względzie regulacje prawne i normy, zwłaszcza w zakresie ochrony środowiska, energetyki i budownictwa. Szczególną uwagę należy zwrócić na energetykę i budownictwo, jako kierunki w przyszłości priorytetowe zastosowań surowca drzewnego. Powodzenie przedsięwzięć w tych obszarach zależeć będzie w dużym stopniu od nakładów na naukę, od innowacyjności i od nowych produktów. Wymaga to długofalowej współpracy trzech partnerów: leśnictwa, sektora drzewnego i ochrony środowiska/przyrody.

WSPÓŁDZIAŁANIE, REKOMENDACJA 26: Należy kontynuować, nasilić i rozszerzać interdyscyplinarne prace badawcze nad gospodarczymi, ekonomicznymi, środowiskowymi i społecznymi aspektami produkcji biomasy w uprawach plantacyjnych. Chodzi o podjęcie badań genetyczno-hodowlanych i bioinżynierii w kierunku zwiększenia przyrostu drzew oraz sterowania składem chemicznym drewna; badań hodowlanych w kierunku doskonalenia zabiegów zwiększających produkcję dendromasy szczególnie na gruntach marginalnych oraz skażonych; badań w zakresie efektywności produkcji biomasy drzewnej oraz badań nad stresami środowiskowymi w kierunku efektywnego wykorzystania wody i składników pokarmowych przez drzewa; badań nad funkcjami ekologicznymi martwego drewna, jego formy i ilości w różnych warunkach środowiska leśnego; badań ekonomiczno-społeczno-środowiskowych w kierunku oceny efektywności ekonomiczno-energetycznej i środowiskowej produkcji dendromasy (LCA) oraz akceptowalności społecznej drzew zmienionych genetycznie (GMT); badań nad efektywnymi procesami przerobu i przetwarzania dendromasy uwzględniających jej wykorzystanie w różnorodnych procesach konwersji biologicznej, chemicznej i fizycznej w kierunku wytwarzania wielu produktów o wysokiej wartości rynkowej.

KLIMAT, REKOMENDACJA 21: Konieczne jest włączenie polskich leśnych badań genetycznych w światowy nurt nowoczesnych biotechnologii i utworzenie, przy udziale Narodowego Centrum Badań i Rozwoju, Lasów Państwowych oraz finansowym udziale prywatnego przemysłu drzewnego, platformy badań w zakresie genomiki funkcjonalnej gatunków drzewiastych. Badania powinny być ukierunkowane na doskonalenie warsztatu (stabilność transgenów, metoda transformacji, sterylność drzew) oraz uzyskanie do 2030 roku sterylnych linii modelowych gatunków drzew. Do 2080 roku powinno natomiast nastąpić udoskonalenie produktu – wyhodowanie i komercjalizacja zmodyfikowanego drzewa o pożądanym cechach hodowlanych i surowcowych.

WARTOŚĆ, REKOMENDACJA 8: Pilnie potrzebne jest podjęcie prac badawczych zmierzających do sformułowania i zaakceptowania przez środowiska gospodarcze i naukowe nowego paradygmatu wartościowania lasu, który obejmie pomijane dotychczas wartości zewnętrzne i uwzględni wartość samoistną lasu, jako tworu przyrody i części systemu podtrzymującego życie w biosferze. Do czasu opracowania nowego podejścia metodologicznego i wyceny wszystkich wartości lasu główną wartością rynkową pozostanie drewno, a głównym ekonomicznym partnerem gospodarki leśnej będą odbiorcy drewna, przede wszystkim przemysł drzewny. W praktyce leśnej rachunkowości należy zatem wykorzystywać istniejące metody wartościowania pozaprodukcyjnych/publicznych funkcji lasu. Niezależnie od uznania w dokumentach politycznych obiektywnej wartości lasu, należy zintensyfikować prace nad urynkowaniem wartości opcjonalnej (funkcji ochronnych) oraz stworzyć regulacje prawne i finansowo-rachunkowe do jej stosowania.

DZIEDZICTWO, REKOMENDACJA 12: Krytycznej analizie potrzebują programy kształcenia zawodowego leśników dla przyszłego leśnictwa również z punktu widzenia interesów ogólnonarodowych. Trzeba pamiętać, że niezależnie od szczebla i formy kształcenia leśników, leśnictwo było zawsze nastawione na powiązanie wiedzy fachowej z poczuciem misji, jaką leśnik miał do spełnienia wobec lasu i narodu. Wydaje się, że dzisiejszy model kształcenia leśnego w zbyt małym stopniu, a może wcale, nie odwołuje się do tych wartości i nie zakorzenia współczesnego absolwenta w tradycji. Wynika to m.in. ze współczesnego modelu kształcenia ogólnego dzieci i młodzieży, który ma nastawienie pragmatyczne, kształcąc głównie w kierunku osiągnięcia przez człowieka swych indywidualnych celów, nie poświęcając dostatecznej uwagi na cele ogólne, na normy etyczne, tradycję czy dziedzictwo narodowe.

WARTOŚĆ, REKOMENDACJA 6: Dotychczasowa edukacja leśna społeczeństwa, nastawiona na zdobywanie wiedzy o lesie, poszerzanie zainteresowań przyrodą i jej poszanowanie, jest dalece niewystarczająca. Do realizacji świadomego antropologicznie i aksjologicznie zarządzania przyrodą potrzebna jest edukacja, która podda krytyce współczesną ideologię konsumpcji i materialnego sukcesu oraz uzmysłowi ludziom ich ograniczenia. Stworzy to szansę rozwoju osobowości „konserwacyjnej”, której potrzeby będą kształtowane według możliwości przyrodniczych, a nie według wymagań grup społecznych i kulturowych. Wiedza w tym zakresie powinna umożliwiać zrozumienie przyrodniczego kontekstu życia. Edukacja nie może się ograniczać do zwykłego przekazywania wiedzy. Powinna zerwać z jednostronnym nastawieniem na doskonalenie instrumentalnej sprawności w wykorzystywaniu zasobów naturalnych. Brakującym elementem leśnej edukacji przyrodniczej w kształtowaniu społecznych postaw wobec lasu jest refleksja filozoficzna o relacjach między człowiekiem a przyrodą, tzn. wiedza z zakresu antropologii i związanych z nią systemów wartości. Powinna być to edukacja budująca umiejętność postrzegania roli lasu w kontekście zarówno potrzeb materialnych wskaźników, społeczności, kraju, jak i usług środowiskowych, tak na poziomie globalnym, regionalnym, jak i lokalnym. Obecnie brak działań wychowawczych akcentujących wartości wspólnotowe i narodowe. Należy stworzyć zintegrowany model leśnej edukacji społeczeństwa, wychodzący poza zakres nauk leśnych i pokazujący las i gospodarkę leśną we wszystkich ich aspektach.

KLIMAT, REKOMENDACJA 22: Potrzebne są nowe treści i formy edukacyjne, które kojarzyłyby las z drewnem, drewno z życiem codziennym (meblem i książką), a las i drewno z ochroną przyrody. Więcej wiedzy o lesie i gospodarce leśnej może dać wizyta w fabryce mebli czy papieru, niż na ścieżce dydaktycznej, gdzie na ogół eksploatowana jest wiedza przyrodnicza czy ekologiczna ze szkolnych lekcji biologii. Stworzenie takich programów ułatwia sytuacja, w której las i drewno stają się narzędziami ochrony klimatu Ziemi.

W edukacji społecznej powinny znaleźć się treści mówiące:

- o lesie i leśnictwie jako systemach przyrodniczo-gospodarczo-społecznych;
- o lesie i drewnie jako instrumentach ochrony klimatu;
- o lesie w krajobrazie i o zagospodarowaniu przestrzennym;
- o drewnie jako źródle odnawialnej energii (elektrycznej i cieplnej), substytucji węgla, gazu i ropy, którego produkcja poprawia stan środowiska i chroni przyrodę;
- o aksjologii lasu jako systemie przyrodniczym.

DZIEDZICTWO, REKOMENDACJA 17: Przedmiotem szczególnej edukacji zarówno formalnej jak i społecznej powinno być drewno jako produkt lasu/drzew i nośnik historycznych zdobyczy cywilizacyjnych, odnawialny surowiec o wielorakich zastosowaniach i „kaskadowym” wykorzystaniu we współczesnej kulturze materialnej, nośnik wartości kulturotwórczych oraz medium sztuk pięknych. Obszar ten mogłoby nadzorować specjalne stanowisko pracy w DGLP (również w RDLP?). Więcej też uwagi należałoby poświęcić zastosowaniom drewna z punktu widzenia historii sztuki (np. w nowym dziale w Ośrodku Kultury Leśnej).

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 17: Istnieje pilna potrzeba uporządkowania i ujednoczenia terminologii w obszarze sektora leśno-drzewnego, przyjmując jako kierunkowe w tym względzie dokumenty FAO (2013). Według FAO na zasoby drzewne danego kraju składają się trzy kategorie zasobów: lasy, inne tereny zadrzewione (*otherwooded land*), drzewa poza lasami (*trees outside forest*, TOF), Chodzi więc o definicje podstawowych pojęć, jak: las, lesistość, zadrzewienie i in. Należałoby rozważyć wprowadzenie ich do polskich regulacji prawnych (Ustawy o lasach) i dokumentów gospodarczo-technicznych („Zasad hodowli lasu”, „Instrukcji urządzania lasu”, „Instrukcji ochrony lasu”). Ustawowa definicja lasu powinna przyjąć jako minimalną powierzchnię lasu 0,5 ha. Jednocześnie należy opracować szczegóły rozwiązań prawnych, finansowych i organizacyjnych oraz ich skutków wprowadzenia takich zmian. Jest to niezbędne przy coraz szerszej współpracy międzynarodowej, rozwoju leśnictwa prywatnego, realizacji programów zalesieniowych i zadrzewieniowych. Przyjęcie i dostosowanie do warunków polskiego leśnictwa definicji FAO usystematyzuje i nada wszystkim przedsięwzięciom w obszarze sektora leśno-drzewnego, zwłaszcza w lasach prywatnych, w zalesieniach i zadrzewieniach, spójności, ułatwi klasyfikację obszarów w planowaniu przestrzennym, sporządzanie krajowego bilansu drewna oraz koordynację programów i sprawozdawczość. Potrzeby weryfikacji oraz sformułowania nowych definicji w gospodarce leśnej rekomendowane były przez ekspertów panelu KLIMAT i WARTOŚĆ. W tej sprawie powinien pilnie powstać interdyscyplinarny zespół ekspertów.

WSPÓŁDZIAŁANIE, REKOMENDACJA 22: Opracowanie i ujednoczenie definicji podstawowych pojęć (las, gospodarka leśna, leśnictwo, działalność leśna, i inne) staje się pilne z uwagi na poszerzające się kontakty z podmiotami gospodarczymi spoza leśnictwa. Zamienne używanie 3 różnych przepisów do tego samego pojęcia (gospodarka leśna) jest wadliwe i implikuje brak możliwości prawidłowego stosowania przepisów prawnych. Sytuacja ta stwarza jednocześnie pole do zaniechania określonych działań oraz nieracjonalnego wydatkowania publicznych środków finansowych przeznaczonych na gospodarkę leśną. Należy sformułować jednolitą definicję „gospodarki leśnej” dla wszystkich form własności lasów, biorąc przy tym pod uwagę, że czym innym powinna być gospodarka leśna prowadzona w lasach ochronnych i rezerwach, czym innym w lasach gospodarczych czy w lasach miejskich i czym innym na plantacjach leśnych.

KLIMAT, REKOMENDACJA 9: Wobec zmian warunków środowiska leśnego potrzebne jest poddanie krytycznej weryfikacji takich pojęć, jak: „gatunki obce”, „gatunki rodzime”, „szkodniki pierwotne”, „szkodniki wtórne”, „posusz jałowy”, „posusz czynny”, „drewno użytkowe”, „drewno pełnowartościowe” (...), i innych.

BIOGOSPODARKA/ZIELONA EKONOMIA

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 31: Lasy nie są traktowane w Polsce jako czynnik rozwoju kraju, zarówno przez instytucje rządowe na poziomie strategii ogólnokrajowych i sektorowych, jak i przez samorządy na poziomie regionalnym czy lokalnym. Obszary chronione są zaś postrzegane jako bariera rozwoju.

Ażeby lasy stały się istotnym źródłem rozwoju zarówno w skali całej gospodarki, jak i w skali lokalnej (gmin), potrzebna jest zmiana koncepcji/typu rozwoju gospodarczego oraz zmiana sposobu zarządzania lasami. Rozwój gospodarczy wyrażany poprzez wzrost dochodów, mierzony ilością produktu/konsumpcji, nie jest adekwatny do wielowartościowego potencjału biologicznego, oferowanego przez lasy, którego cechą istotną jest jakość i samoodtwarzalność dóbr i usług, a nie ich ilość. Lepszego dopasowania możliwości do potrzeb należy szukać w koncepcji „zielonej gospodarki” (biogospodarki). W jej ramach łatwiej jest o tworzenie mechanizmów finansowych, dzięki którym gminy posiadające obszary chronione mogłyby uzyskać środki rekompensujące ograniczenia (np. postulowana przez Związek Gmin Wiejskich RP subwencja ekologiczna). Zarządzanie lasami powinno zaś ewoluować, zmieniając scentralizowany i autorytarny charakter na koncyliacyjny i dążąc do obywatelskiego współzarządzania.

ORGANIZACJA, REKOMENDACJA 7: Należy stworzyć nowoczesną wizję leśnictwa w Polsce oraz określić jego misję w rozwoju kraju. Może to nastąpić częściowo poprzez określenie misji PGLLP na wiek XXI, misji adekwatnej do roli, jaką odgrywają lasy państwowe i państwowa gospodarka leśna. Chodzi tu o przyjęcie założenia, że lasy i leśnictwo są ważnym elementem rozwoju całego kraju, zwłaszcza obszarów wiejskich, że LP stymulują różnorodne procesy gospodarcze i społeczne, są z natury rzeczy promotorem „zielonej gospodarki”, rozwijają przyjazny dla człowieka i środowiska przemysł leśno-drzewny, energetyczny, wspierają innowacyjność, tworzą nową jakość życia dla ludzi, tworzą miejsca pracy, stymulują procesy gospodarcze i społeczne na poziomie lokalnym, pełnią istotną rolę w ochronie mikroklimatu lokalnego, jak również klimatu w skali regionu europejskiego i w skali globalnej, dysponują narzędziami ochrony środowiska i ochrony przyrody. Wizja i misja PGLLP powinna wyrażać odpowiedzialność firmy państwowej za standardy całej gospodarki leśnej w Polsce, niezależnie od własności lasów.

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 18: Sektor leśno-drzewny jest szczególnie predystynowany do odegrania w najbliższych dekadach roli modelu „zielonej gospodarki” w gospodarce kraju (zmiany typów rozwoju: z *high-tech* do *eco-tech*). Strategie rozwoju opracowywane w obrębie sektora leśno-drzewnego powinny wykazać szczególny charakter powiązań między wzrostem dóbr materialnych, stanem środowiska i zaspokajaniem pozamaterialnych potrzeb społecznych. Niezbędny jest w tym względzie program kształcenia zawodowego i społecznej edukacji oraz odpowiedni program promocji całego sektora leśno-drzewnego (nie tylko promocji drewna).

WSPÓŁDZIAŁANIE, REKOMENDACJA 28: Potrzebna jest długookresowa polityka gospodarcza państwa, wyznaczająca kierunki rozwoju i działania o charakterze „zielonej” ekonomii (biogospodarki). Bez wsparcia w postaci dotacji do zakładania plantacji drzew i krzewów szybko rosnących nie powstaną prywatne bazy surowca drzewnego, które powinny rozwijać się wraz ze zwiększaniem lesistości kraju. Ze społecznego punktu widzenia istotna jest także aktywizacja i rozwój obszarów wiejskich oraz możliwość generowania alternatywnych źródeł dochodu rolniczego.

Potrzebne są regulacje prawne uwzględniające w programach rozwojowych działania długookresowe, w tym:

- wsparcie finansowe zakładania plantacji drzew i krzewów szybko rosnących;
- stworzenie ram prawnych dla podmiotów gospodarczych skupujących dendromasę/biomasę, tak aby były one w stanie zaoferować producentom realne długookresowe umowy na jej odbiór;
- powiązanie kwestii upraw wieloletnich i sekwestracji CO₂ (niezrealizowana emisja);
- rewizję niektórych zapisów wykonawczych w programach ochrony przyrody pod kątem możliwości pozyskania dendromasy (np. w programie Natura 2000 należałoby przewidzieć możliwość zakładania plantacji na terenach zalewowych na międzywałach rzek).

KLIMAT, REKOMENDACJA 25: Uwzględniając potrzeby ochrony klimatu, w interesie wszystkich zarządców i właścicieli lasów, jako producentów drewna, oraz wszystkich użytkowników drewna i przetwarzających ten surowiec, konieczne jest włączenie się w proces tworzenia, w ramach Narodowego Programu Leśnego, uzasadnionej ekonomicznie, bezpiecznej środowiskowo i społecznie pożądanej „koalicji zielonej ekonomii” (koalicji na rzecz biogospodarki), która powinna współtworzyć polityki sektorowe, angażując następujące podmioty:

- Ministerstwo Gospodarki,
- Ministerstwo Środowiska,

- Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi,
- Ministerstwo Skarbu,
- Ministerstwo Rozwoju Regionalnego,
- Ministerstwo Nauki,
- PGL Lasy Państwowe,
- Urząd Regulacji Energetyki,
- Polska Izba Biomasy,
- Polskie Towarzystwo Biomasy,
- Towarzystwo Elektrowni i Elektrociepłowni,
- przedstawiciele nauki – w tym wydziałów leśnych i instytutów naukowych,
- firmy przetwarzające drewno,
- towarzystwa ekologiczne,
- niezależni eksperci.

WARTOŚĆ, REKOMENDACJA 16: Rozstrzygnięcia wymaga przestrzenna i czasowa skala równoważenia gospodarki leśnej w ramach koncepcji zrównoważonego rozwoju. Niezbędna jest analiza dotychczasowych narzędzi wdrażania tej idei w sektorze leśno-drzewnym i ich konsekwencji dla ochrony przyrody w lasach. Perspektywą dla zrównoważonego rozwoju w sektorze leśno-drzewnym jest koncepcja zielonej gospodarki (biogospodarki). Koncepcja ta wyjątkowo trafnie odpowiada celom i metodom gospodarowania zasobami leśnymi, nadaje odpowiednią rangę ich wielorakim wartościom i funkcjom. Zgodna jest z przestrzenno-czasową skalą gospodarowania na prawie 1/3 powierzchni kraju w długich okresach czasu. Koncepcja zielonej gospodarki, jako uszczegółowienie i operacjonalizacja zrównoważonego rozwoju, stwarza realną szansę odwrócenia dotychczasowych trendów i przekształcenia wysokoemisyjnej gospodarki węglowej w bezpieczną środowiskowo gospodarkę niskoemisyjną. Wzrost popytu na czystą energię, zielone zawody i rozwiązania w zakresie zmian klimatycznych będą tworzyły nowe możliwości dla integracji istniejących produktów przemysłu leśnego z rozwijającą się bioekonomią. Taki kierunek rozwoju jest historyczną szansą dla całego sektora leśno-drzewnego oraz innych dziedzin gospodarki i usług bazujących na lasach i drewnie.

ORGANIZACJA, REKOMENDACJA 27: Są podstawy do określenia sektora leśno-drzewnego jako sektora o dużym potencjale rozwojowym. Należy oczekiwać, że zapotrzebowanie na produkty i usługi tego sektora będzie rosło szybciej niż dochód narodowy. Zorientowanie na przyszłość powinno przejawiać się aktywnością w obszarze innowacji, a także zdolnością do podejmowania ryzyka. Istnieje potrzeba większej aktywności PGLLP oraz szerokiego spopularyzowania działalności Polskiej Platformy Technologicznej Sektora Leśno-Drzewnego (PPTSLD). Platforma stanowić może szansę realizowania partnerskiej współpracy przemysłów opartych na drewnie z lasami wszystkich własności, głównie lasami państwowymi. Całkowity sukces sektora leśno-drzewnego będzie osiągnięty wówczas, gdy dojdzie do ścisłej współpracy zarówno w działalności operacyjnej, jak i strategicznej „producentów” i „użytkowników” drewna.

WARTOŚĆ, REKOMENDACJA 15: Narodowy Program Leśny jest kontynuacją wysiłków środowisk zawodowych związanych z lasami, przemysłem drzewnym i ochroną przyrody w lasach w kierunku zintegrowania działań, poszerzenia i lepszego wykorzystania zasobów oraz zachowania charakteru własności publicznej lasów skarbu państwa. Jednym z celów NPL jest wskazanie kierunków zmian, które prowadziłyby do dostosowania całego sektora leśno-drzewnego oraz ochrony przyrody w lasach do aktualnych i przyszłych wyzwań cywilizacyjnych w powiązaniu z rozwojem innych sektorów i strategii branżowych. Celem generalnym jest zwiększenie udziału lasów w rozwoju całej polskiej gospodarki oraz wykorzystanie biotycznego potencjału adaptacyjnego leśnictwa do przekształceń w kierunku bezpiecznej środowiskowo biogospodarki XXI wieku.

PRAWO I ORGANIZACJA

WARTOŚĆ, REKOMENDACJA 13: Las jest dobrem narodowym. Potrzebna jest mobilizacja wszystkich sił politycznych oraz społeczna zgoda na konstytucyjne uznanie lasów w Polsce za dziedzictwo narodowe, które, będąc trwałą własnością publiczną, nie podlega prywatyzacji. Zarządzanie lasami publicznymi nie powinno być związane z wynikami wyborów, lecz politycznie niezależne, strategicznie spójne i zrównoważone z punktu widzenia użytkowania i ochrony oraz poddane nadzorowi społecznemu.

KLIMAT, REKOMENDACJA 23: Powinna powstać spójna polityka/koncepcja rozwoju sektora leśno-drzewnego i zarządzania ochroną przyrody w lasach. Rozdzielenie tych obszarów w sensie organizacji, zarządzania i nadzoru (nie chodzi o stosunki własnościowe) i nadanie im różnej dynamiki, stworzyło sytuacje konfliktowe na tle dostępności do surowca i kompetencji w zarządzaniu obszarami chronionymi. Należy dokonać przeglądu regulacji prawnych i instrumentów finansowych z tego obszaru, uproszczyć je i zharmonizować.

WARTOŚĆ, REKOMENDACJA 3: Zarządzanie lasami powinno uwzględniać wielość poglądów i interesy wielu grup społecznych, uznających za ważne różne i odmienne niekiedy aspekty wartości lasów. Grupy te powinny brać udział w

określaniu ram prawnych zarządzania, użytkowania i ochrony przyrody w lasach. Prawo powinno zapewnić realną partycypację grup społecznych w procesie decyzyjnym na poziomie rządowym, regionalnym i lokalnym. Gospodarka leśna to ciągle, bieżące budowanie kompromisu między „potrzebami” przyrody a interesami człowieka. Zarządzanie Lasami Państwowymi to ciągle, bieżąca budowa kompromisu między różnymi grupami użytkowników lasów publicznych.

DZIEDZICTWO, REKOMENDACJA 22: Doświadczenia historyczne pokazują, że las wymaga instytucjonalno-prawnej ochrony, bez której w czasach kryzysowych, wojennych i powojennych lub z chęci szybkiego zysku może być eksploatowany sposób rabunkowy. Z drugiej strony należy dążyć do tego, żeby przez instytucjonalno-prawną ochronę nie stworzyć bariery pomiędzy lasem a społeczeństwem.

WARTOŚĆ, REKOMENDACJA 30: Skodyfikowany system wartości to przepisy prawa. Obowiązujące prawo leśne doświadcza wielu kolizji z prawem ochrony środowiska, prawem ochrony przyrody, prawem łowieckim, prawem geodezyjnym i kartograficznym, prawem administracyjnym. Z uwagi na liczne rozbieżności obowiązującego prawa „okololeśnego” i prawne kontrowersje oraz niejasne interpretacje, które zostały wskazane w trakcie obrad panelu WARTOŚĆ (zwłaszcza: braku współczesnego paradygmatu wartościowania lasu, niedoskonałości w zakresie wyceny lasu i szacowania strat i odszkodowań leśnych, niejednolite traktowanie różnych kategorii własności lasu, brak prawa leśnego w programach nauczania zawodowego), niezbędna jest całościowa regulacja prawna problematyki leśnej. Oznacza to potrzebę pogłębionej analizy prawnej całego obszaru gospodarki leśnej i jej związków z gospodarczym, przyrodniczym i społecznym otoczeniem. Istnieje potrzeba zorganizowania oddzielnego panelu ekspertów PRAWO, którego zakres i program byłyby kontynuacją i ostatecznym finałem panelu WARTOŚĆ.

WARTOŚĆ, REKOMENDACJA 12: W świetle zagrożeń klimatycznych, presji społecznej, zarówno na użytkowanie, jak i na ochronę lasów, niezastępowalnych infrastrukturalnych i cywilizacyjnych funkcji lasów, przy jednoczesnym dążeniu do realizacji konstytucyjnej zasady równoważenia gospodarki w skali kraju, zarządzanie wszystkimi lasami państwowymi niezależnie od stopnia ich ochronności czy użytkowania, powinno być zintegrowane i podlegać jednemu zarządcy.

OCHRONA, REKOMENDACJA 19: W poszukiwaniu przyszłych rozwiązań harmonizacji ochrony przyrody w lasach z gospodarką leśną, uznając konieczność zarówno zwiększania obszarów chronionych, jak i intensyfikacji użytkowania lasów zgodnie z potrzebami sektora leśno-drzewnego i zrównoważonego rozwoju, należy wziąć pod uwagę przekazanie zarządu oraz nadzoru nad wszystkimi lasami w Polsce jednej instytucji. Jednolity zarząd objąłby zarówno formy ochrony przyrody leśnej (np. parki narodowe), jak i lasy państwowe gospodarcze, ochronne i chronione. Jednolitym nadzorem merytorycznym powinny być objęte lasy prywatne, drzewa i drzewostany poza lasem (plantacje i uprawy intensywne), zadrzewienia. Efektem takiego rozwiązania mogłaby być lepsza organizacja przestrzeni przyrodniczej i możliwość lepszego zaspokojenia potrzeb wszystkich grup interesu, zarówno oczekujących restrykcyjnej ochrony przyrody, jak i potrzebujących drewna i innych materialnych pożytków z lasu. Zmniejszenie eksploatacji na rzecz ochrony w jednym miejscu rekompensowane by było intensyfikacją użytkowania w innym. W efekcie takiego rozwiązania, w skali kraju, zarówno powierzchnia chroniona, jak i użytkowanie lasów w ramach kontrolowanych przyrostów mogłyby się zwiększać.

ORGANIZACJA, REKOMENDACJA 13: Należy dążyć do przejścia przez PGLLP i prowadzenia planowania i realizacji zadań z zakresu ochrony przyrody na zarządzanym terenie wraz z pokrywaniem kosztów tej ochrony, konsultując lub uzgadniając jej zakres z administracją ochrony przyrody.

Ustanowienie jednego gospodarza nad lasami państwowymi produkcyjnymi i chronionymi (np. w parkach narodowych) umożliwi lepsze zaspokajanie potrzeb społecznych poprzez realizację konstytucyjnej zasady równoważenia rozwoju: zwiększanie użytkowania w jednym miejscu oraz wzmożoną ochronę w innym. Tym samym nadwyżki finansowe wypracowane przez PGL Lasy Państwowe mogłyby pozostać w PGLLP i być przeznaczone na ochronę przyrody w lasach, co odciążyłoby częściowo budżet państwa od finansowania ochrony przyrody.

WARTOŚĆ, REKOMENDACJA 27: W relacjach gospodarki leśnej z ochroną przyrody i gospodarki leśnej z gospodarką łowiecką istnieje dualizm prawny. Ma to wiele negatywnych skutków w zakresie planowania, kompetencji, odpowiedzialności, procesów decyzyjnych, finansowania, stosowania instrumentów zagospodarowania i ochrony. W relacji do ochrony przyrody sytuację pogarsza fakt, że organy administracji leśnej, w przeciwieństwie do administracji ochrony przyrody, nie są administracją publiczną i nie mają zdolności władczych, chociaż dysponują kompetencjami, narzędziami i zdolnościami finansowymi. Sytuacja ta wymaga pilnej interwencji ustawodawcy.

ORGANIZACJA, REKOMENDACJA 20: W ramach obecnej formy organizacyjno-prawnej Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe powinno podjąć, tak szybko, jak to jest możliwe, wszechstronne działania ukierunkowane na doskonalenie większości swoich systemów funkcjonalnych. Rozwój systemów funkcjonalnych Lasów Państwowych powinien odbywać się przede wszystkim w oparciu o własne środki, związane z funduszem leśnym. Do czynników

warunkujących i stojących na przeszkodzie pełnego rozwoju, należy zaliczyć: (1) istotne mankamenty podstaw prawnych funkcjonowania Lasów Państwowych, (2) niedostateczne wspieranie rozwoju zakładów usług leśnych oraz (3) brak polityki i strategii rozwoju leśnictwa określonej przez administrację publiczną. Wartą rozważenia jest propozycja powstania izby leśno-drzewnej.

ORGANIZACJA, REKOMENDACJA 11: W najbliższych latach należy podjąć energiczne działania w szczególności w następujących obszarach:

- stanowienia prawa leśnego obejmującego m.in. zagadnienia prawno-organizacyjne i ekonomiczne w odniesieniu zarówno do struktur administracji leśnej, jak i terenowej administracji państwowej;
- systemowego zagospodarowywania nadwyżek finansowych zarówno w wymiarze wewnętrznym, jak i zewnętrznym;
- zagadnień prawnych w odniesieniu do ochrony przyrody w lasach;
- regulacji systemu nadzoru państwa i nadzoru społecznego nad gospodarką leśną;
- łagodzenia deficytu na rynku drzewnym (tzn. produkcji drewna poza lasem w plantacjach i zadrzewieniach);
- stymulowania rozwoju technologicznego w sektorze usług leśnych, zawodowej edukacji formalnej i leśnej edukacji społeczeństwa;
- promocji drewna jako wielowartościowego surowca i promocji gospodarki leśnej jako narzędzia kształtowania środowiska życia ze szczególnym uwzględnieniem zmian klimatu;
- rozwoju badań naukowych i promotorskiej roli leśnictwa w zakresie budowania i rozwijania koncepcji biogospodarki.

Pozycja lidera leśnictwa w Polsce nakłada na Lasy Państwowe, w ramach pełnienia funkcji publicznej, współodpowiedzialność za rozwój całego polskiego leśnictwa, zwłaszcza zobowiązuje do pełnienia nadzoru i do wspierania prywatnej gospodarki leśnej.

ORGANIZACJA, REKOMENDACJA 9: Uregulowania wymaga status administracji leśnej w relacji do administracji państwowej i samorządowej na szczeblu województw, starostw i gmin, a zwłaszcza niezbędne jest zrównanie pod tym względem administracji PGLLP z administracją ochrony środowiska (GDOŚ) lub pozbawienie kompetencji tej ostatniej w odniesieniu do lasów pod zarządem PGLLP.

WARTOŚĆ, REKOMENDACJA 19: Funkcjonowanie dominującej leśnej własności państwowej (PGL LP) w otoczeniu gospodarki rynkowej, w tym prywatnego przemysłu drzewnego, w warunkach społecznego nacisku zarówno na produkcję drewna, jak i na poszerzanie obszarów chronionych, generuje wiele problemów związanych z dostępnością i dystrybucją dóbr i usług, rekompensat i zachęt finansowych, z polityką podatkową, problemów wynikających z respektowania praw własności, z przenikania się wartości wspólnej z prywatną w lasach różnej własności, itp. Chodzi tu głównie o nakładanie się kompetencji, odpowiedzialności, decyzyjności i władczości na styku gospodarki leśnej, ochrony przyrody, łowiectwa, zalesień, zadrzewień, itp.

Narodowy Program Leśny powinien stwarzać perspektywy nie tyle kolejnych nowelizacji prawa, co warunki do formułowania nowych, perspektywicznych regulacji prawnych. W ich obrębie powinny być tworzone nowe definicje, opisy, normy i zasady prawne.

WARTOŚĆ, REKOMENDACJA 5: Istnieje potrzeba dalszego uspołeczniania procedur zarządzania lasami. Społeczny udział/nadzór w zarządzaniu lasami publicznymi przyniesie pozytywne skutki, jeśli istnieje będzie powszechna, społeczna świadomość wzajemnych powiązań lasów, produktów i usług leśnych oraz ochrony przyrody w lasach z jakością społecznego i indywidualnego życia w różnych skalach i na różnych poziomach organizacji. Efektem takiego podejścia byłoby uświadomienie, że dopuszczone prawem wycinanie drzew i pozyskiwanie drewna z lasu służy ochronie środowiska i ochronie przyrody. Idee ekologiczne są często pojmowane dogmatycznie, a ich propagowanie sprowadza się do indoktrynacji i bezkompromisowej walki ze „złem”, fałszywie często utożsamianym z wycinaniem drzew.

ORGANIZACJA, REKOMENDACJA 17: W celu podniesienia jakości struktury zarządzania i nadzoru nad lasami w Polsce wydaje się wskazane zreformowanie niektórych obecnie funkcjonujących rozwiązań. Należy zaliczyć do nich w szczególności:

(1) Przepisy prawne dotyczące państwowego sektora leśnego w Polsce są niedostatecznie sprecyzowane, zwłaszcza w zakresie uprawnień majątkowych względem gruntów pozostających w zarządzie Lasów Państwowych a należących do Skarbu Państwa.

(2) W związku z regulacjami kodeksu cywilnego uregulowania w ustawie o lasach wymagają kwestie współwłasności gruntów z udziałem osób fizycznych i jednostek samorządu terytorialnego (brak wydzielen geodezyjnych lasów we współwłasności Skarbu Państwa z osobami fizycznymi).

(3) Należy podjąć działania na rzecz tworzenia wspólnych form organizacyjnych w lasach niepaństwowych i utworzenie struktury organizacyjnej leśnictwa niepaństwowego/prywatnego. Wiązałoby się to z ustanowieniem w polskim systemie prawnym władzy leśnej w postaci urzędu Głównego Leśnika Kraju, sprawującego nadzór nad lasami wszystkich form własności.

(4) Celowym jest wprowadzenie do ustawy o lasach rozdziału o funkcjonowaniu zrzeszeń leśnych.

(5) Problemem ciągle nierozwiązanym jest określenie kierunków przyszłych działań w polskim leśnictwie na rzecz pochłaniania i tym samym redukcji koncentracji gazów cieplarnianych w atmosferze i przyczyniania się gospodarki leśnej do ochrony klimatu.

ORGANIZACJA, REKOMENDACJA 19: Należy wzmocnić nadzór społeczny/obywatelski poprzez bardziej skuteczne egzekwowanie istniejących regulacji, określających kompetencje odnośnych instytucji, środki i możliwości w tym zakresie.

Niezależnie od powyższego potrzeba nowego spojrzenia na kwestię form nadzoru społecznego nad PGLLP. Należy stworzyć kompleksowy, spójny i klarowny model, który umożliwi osiągnięcie wielokierunkowych celów gospodarczych, przyrodniczych i społecznych gospodarki leśnej w lasach państwowych i który będzie funkcjonował w dłuższej perspektywie czasowej.

Rozważyć należy utworzenie organów nadzorczo-kontrolnych niezależnych od PGLLP w postaci stanowiska głównego leśnika kraju w Ministerstwie Środowiska oraz rady Lasów Państwowych (RLP), która będzie organem PGLLP, z jednoczesnym precyzyjnym określeniem zakresu ich kompetencji.

Rekomendować należy następujące rozwiązania:

- Główny Leśnik Kraju (GLK) powinien być w randze sekretarza stanu;
- GLK powinien z urzędu przewodniczyć radzie Lasów Państwowych (RLP);
- w skład RLP powinni wejść: minister gospodarki, minister finansów, minister skarbu, minister rozwoju regionalnego, rolnictwa i rozwoju wsi, oraz przedstawiciele BULiGL, PTL, SITLiD, PROP, stowarzyszeń przedsiębiorców leśnych, uczelni akademickich i ośrodków naukowych, przedstawiciele przemysłu drzewnego (PIGPD) i inni.

Do kompetencji RLP powinno należeć m.in.: zatwierdzanie sprawozdania finansowo-gospodarczego PGLLP, opiniowanie statutu PGLLP, zatwierdzanie raportu o stanie lasów, rozstrzyganie konkursów na najważniejsze stanowiska i funkcje w strukturze PGLLP.

ORGANIZACJA, REKOMENDACJA 5: Niejasność w relacjach między PGLLP a Skarbem Państwa jest fundamentalna i pilnie są potrzebne regulacje usuwające niedookreślenia i swobodę interpretacyjną. Potrzebny jest postulowany w rekomendacji 30 panelu WARTOŚĆ specjalny panel ekspertów PRAWO, który zająłby się całokształtem formalno-prawnych regulacji sektora leśno-drzewnego i ochrony przyrody w lasach. Oznacza to potrzebę pogłębionej analizy prawnej całego obszaru gospodarki leśnej i jej związków z gospodarczym, przyrodniczym i społecznym otoczeniem. Niezbędne jest podjęcie prac nad nową ustawą Kodeks Leśny/Prawo Leśne. Powyższe zadania należy powierzyć specjalnie powołanemu zespołowi ekspertów.

ORGANIZACJA, REKOMENDACJA 2: Problematyka leśna w polskim prawie jest rozproszona w bardzo licznych regulacjach. Powoduje to niejednoznaczność interpretacji prawa oraz wprowadza chaos kompetencyjny. Wiele regulacji dotyczących lasów, gospodarki leśnej i ochrony przyrody w lasach oraz regulacje pokrewne powinny być scalone i skoordynowane poprzez umieszczenie w jednym akcie prawnym w formie np. Kodeksu Leśnego czy nowej, postulowanej również w innych panelach ekspertów, ustawie Prawo Leśne.

ORGANIZACJA, REKOMENDACJA 3: Konsekwencją obowiązującej, rozbudowanej, niedostatecznie jasno zdefiniowanej, podstawy formalno-prawnej funkcjonowania PGLLP, jest chaos interpretacyjny w zakresie usytuowania tej organizacji w strukturach państwa, określenia relacji właścicielskich i zarządczych ze Skarbem Państwa i władzami samorządowymi, jak również z administracją państwową/publiczną, w tym z administracją ochrony środowiska.

WARTOŚĆ: REKOMENDACJA 28: Regulacje dotyczące lasów i gospodarki leśnej powinny być oparte na spójnej ogólnej koncepcji prawnej, która brałaby pod uwagę wylaniające się dylematy. (1) Czy prawo leśne ma być częścią szerszej prawnej ochrony środowiska i pozostawać w ścisłym powiązaniu z prawem ochrony przyrody czy też stanowić samodzielne regulacje, skoro większość narzędzi ochrony (poza ochroną techniczną) tkwi w lasach i w gospodarce leśnej? (2) Czy regulacjom prawnym powinny być poddane narzędzia czy przedmiot ochrony? (3) Czy należy utrzymać zasadę jedności leśnictwa bez względu na formę własności lasów, zgodnie z ustawą o lasach z 1991 roku? (4) Jeśli użytkowanie przyrody ma być formą ochrony czynnej, to czy ochrony przyrody nie ograniczyć do ochrony konserwatorskiej? Czy uzasadnione jest łączenie ochrony gruntów leśnych z ochroną gruntów rolnych? Jak regulować dostępność lasów prywatnych, tzn. jak godzić prawo własności z dostępnością do dobra wspólnego? Istniejące rozwiązania prawne nie zabezpieczają lasów skarbu państwa przed przekształceniami własnościowymi. Istnieje pilna potrzeba objęcia lasów konstytucyjną ochroną. Udział gospodarki leśnej w rozwoju gospodarczym kraju nie jest dostatecznie prawnie uregulowany. Niezbędne jest z jednej strony określenie prawnych ram wkładu finansowego, pochodzącego z nadwyżek wypracowanych przez Lasy Państwowe w rozwój gospodarki kraju i ochrony przyrody w Polsce, z drugiej zaś – określenie zobowiązań państwa wobec Lasów Państwowych jako inwestora w dobra publiczne i w tworzenie ogólnospołecznych wartości.

WARTOŚĆ: REKOMENDACJA 29: Natura przepisów leśnych powinna być troista: powinny to być normy prawne regulujące oddziaływanie człowieka na lasy w celu: (1) wielokierunkowego użytkowania lasów; (2) przeciwdziałania negatywnym skutkom dla człowieka; (3) przeciwdziałania niekorzystnym przeobrażeniom dla przyrody. Komplementarne i uporządkowane zarządzanie lasami wymaga przygotowania projektu takiego aktu prawnego, który ureguluje całościowo problematykę gospodarki leśnej i jej powiązania przede wszystkim z ochroną środowiska, ochroną przyrody i łowiectwem. Istnieją wszelkie przesłanki merytoryczne i formalne, aby przyszedł akt legislacyjny nazwać ustawą „Prawo leśne” (podobnie jak „Prawo wodne”, „Prawo geologiczne”, lasy bowiem, tak jak woda i zasoby geologiczne, stanowią infrastrukturę niezbędną do życia). Chodzi o pogodzenie ochrony środowiska z rozwojem gospodarczym i wyjście poza aspekt konserwatorski. Zaliczenie lasów do strategicznych zasobów naturalnych kraju (ustawa z 2001 roku) należy wzmocnić poprzez zapis konstytucyjny, traktując lasy jako dobro wspólne o samoistnej wartości. Jedynie zapis konstytucyjny może oddalić groźbę prywatyzacji lasów publicznych i chronić skutecznie ich narodowy charakter.

DZIEDZICTWO: REKOMENDACJA 15: Wielofunkcyjność lasu oznacza dopuszczenie do użytkowania wielu zróżnicowanych użytkowników, którzy w drodze dialogu społecznego, powinni znaleźć swoje miejsce i wzajemne zrozumienie swoich potrzeb. Udostępnienie to powinno brać pod uwagę różne formy użytkowania lasu przez różne grupy interesariuszy w sposób, który unikałby jednoczesnego korzystania z wykluczających się funkcji lasu na tym samym obszarze i w tym samym czasie.

Korporacyjny styl zarządzania i zhierarchizowana struktura organizacyjna PGL LP, zbudowana na zasadzie stabilizowania instytucji i jej trwałości, potrzebuje lepszego przystosowania do istoty/natury przedmiotu zarządzania oraz wymagań społeczeństwa otwartego. Dlatego zarządzanie lasami państwowymi Skarbu Państwa powinno być niezależną politycznie służbą społecznie nadzorowaną i obejmować ochronę przyrody w lasach (parki narodowe). Przy jednolitym zarządzaniu lasami gospodarczymi i chronionymi możliwe jest stałe, finansowe wzmocnienie niedoinwestowanej ochrony przyrody, w tym parków narodowych.

ORGANIZACJA: REKOMENDACJA 8: Pozostawanie PGL Lasy Państwowe w dotychczasowej formule prawno-organizacyjnej naraża interes społeczny na koniunkturalne, doraźne ingerencje gospodarcze i polityczne. Konieczne jest poszukiwanie innej formuły prawno-organizacyjnej PGLLP niż obecna lub jej doskonalenie, tak aby służyła lepszemu przystosowaniu tej organizacji do zachodzących zmian i do zaspokajania społecznych oczekiwań. Chodzi przede wszystkim o zapewnienie tej organizacji niezależności politycznej i samodzielności prawnej, przy zachowaniu odpowiedniego, typowo właścicielskiego, nadzoru państwa nad jej działalnością. Poszukiwaną formułą mogłaby być szczególnie, trwale jednoosobowa spółka skarbu państwa, utworzona ustawowo na bazie PGLLP, niepodlegająca upadłości, działająca na podstawie nowego prawa leśnego. Skarb państwa powinien trwale zachować całość kapitału zakładowego, a odpowiednio sformułowany zakaz prywatyzacji Lasów Państwowych powinien wynikać nie tylko z przepisów ustawowych, ale i ze – znowelizowanej w tym celu – Konstytucji. Podkreślane w „Strategii” „wychodzenie naprzeciw oczekiwaniom interesariuszy” mogłoby znaleźć wyraz w ustawowym określeniu zasad kształtowania składu rady nadzorczej spółki użyteczności publicznej.

Członkowie zarządu, a także szefowie oddziałów terenowych (dotychczasowych dyrekcji regionalnych), byliby powoływani na podstawie wyników konkursu na odpowiednio długie kadencje, celem wyłączenia ich z wpływu bieżącej polityki.

Powyższe problemy powinny stać się przedmiotem obrad specjalnego panelu ekspertów PRAWO oraz rozstrzygnięte przez specjalnie powołany leśny legislacyjny zespół ekspertów (patrz rekomendacja 5).

ORGANIZACJA, REKOMENDACJA 6: Lasy Państwowe prowadzą głównie wewnętrzny dialog korporacyjny, a na dzisiejszym etapie rozwoju demokracji, jak i w przyszłości, chodzi o dialog obywatelski. Oznacza to potrzebę zmiany stylu społecznego dialogu PGLLP: przejście od dialogu krótkookresowego (np. tzw. konsultacje społeczne planu urządzania lasu) do długookresowego; od ochronnego (chroniącego instytucję) do prorozwojowego, z ryzykiem dzielenia się władzą; od lobbingsowego (najlepsze leśnictwo w Europie...) do negocjacyjnego; od antagonizującego (dialog z NGO, z przemysłem przerobu drewna) do partnerskiego; od wertykalnego (wg hierarchii władzy) do horyzontalnego (równość interesów), od redystrybucyjnego do mobilizującego zasoby; od politycznego do społecznego (obywatelskiego).

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 1: Status prawny zarządcy lasów państwowych własności Skarbu Państwa (PGLLP) nie jest precyzyjnie uregulowany i stabilny, jest nieadekwatny do zadań gospodarczych/rynkowych i funkcji środowiskowych/społecznych. Należy stworzyć formalno-prawne warunki, zapewniające gwarancję samodzielności oraz system stabilnych i precyzyjnie określonych regul finansowych. Lasy Państwowe nie mogą podlegać doraźnym politycznym modyfikacjom, a przyszłe rozwiązania instytucjonalne powinny dążyć do zapewnienia apolityczności (politycznej autonomii) zarządcy lasów państwowych własności Skarbu Państwa. Wielofunkcyjna i zrównoważona gospodarka leśna to gospodarka wielorelacyjna z udziałem kluczowych interesariuszy, prowadzona pod społecznym nadzorem, na obszarze wszystkich lasów państwowych (gospodarczych, ochronnych i chronionych). Należy dążyć do stworzenia struktury organizacyjnej, która byłaby jednocześnie: (1) rodzajem wyodrębnionej i wyspecjalizowanej służby państwowej, (2) rodzajem agencji państwowej wypełniającej powierzone zadania administracyjne oraz (3) specjalistycznym przedsiębiorstwem publicznym. Warunkiem takiego rozwiązania są konstytucyjne gwarancje zachowania społecznej własności lasów państwowych własności Skarbu Państwa. Należy powołać zespół ds. doskonalenia statusu prawno-organizacyjnego PGLLP.

WSPÓLDZIAŁANIE, REKOMENDACJA 10: Strategiczne zarządzanie rozwojem gospodarki leśnej w regionie nie jest pod względem merytorycznym i metodycznym tożsame ze strategicznym zarządzaniem wielkimi korporacjami. Obok strategii rozwoju PGLLP należy stworzyć strategię rozwoju gospodarki leśnej w Polsce oraz strategię rozwoju regionalnego określonych obszarów funkcjonalno-przestrzennych o uzgodnionym priorytecie funkcji. Gospodarka leśna winna włączyć się w rozwój społeczno-gospodarczy przede wszystkim w regionach o dużej lesistości, dużym zagęszczeniu ludności zamieszkującej obszary wiejskie i niewielkim udziale obszarów objętych ochroną prawną. Znaczenie rozwijania funkcji gospodarczych przez gospodarkę leśną wzrasta na obszarach, na których lokalny rynek pracy jest zaburzony w wyniku słabo rozwiniętej przedsiębiorczości. Wstępem do regionalizacji gospodarki leśnej mogłaby być syntetyczna ocena rozmieszczenia w przestrzeni regionu lasów pełniących różne funkcje, które wynikają ze społecznych, gospodarczych i ekologicznych uwarunkowań. Regionalizacja gospodarki leśnej powinna wiązać się z procesem terytorializacji polityki leśnej.

ROZWÓJ, REKOMENDACJA 36: Głównym powodem trudności i problemów w zarządzaniu lasami w obszarach zurbanizowanych są złe lub niedoprecyzowane przepisy prawa w odniesieniu do tych lasów w zakresie leśnictwa, zagospodarowania przestrzennego, geodezji, budownictwa, ochrony gruntów leśnych, łowiectwa oraz brak odpowiednich przepisów karnych. Potrzebne są zwłaszcza regulacje w obszarach: struktury własności lasów miejskich, zmian sposobu użytkowania i zmian ewidencji tych lasów/gruntów, zasad kompensacji dla właścicieli lasów za usługi publiczne, zasad wykupu gruntów leśnych.

Harmonijny rozwój lasów i gospodarki leśnej w obszarach zurbanizowanych wymaga niezwłocznej nowelizacji Ustawy o lasach oraz Ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych, poczynając od skodyfikowania nowej definicji lasu, przez regulację struktury własności, nadzoru i kontroli, gospodarowania zwierzyną, po jasne określenie kompetencji starosty, ustalenie roli, zakresu, trybu sporządzania, konsultowania i zatwierdzania planów urządzania lasu i uproszczonych planów urządzania lasu.

WSPÓLDZIAŁANIE, REKOMENDACJA 20: Należy stworzyć warunki prawne i finansowe dla jednostek PGLLP, umożliwiające tworzenie przez nie nowych podmiotów prawa handlowego, stowarzyszeń i współdziałanie z różnymi sektorami i instytucjami na rzecz realizacji zadań statutowych PGLLP. Wspólnym przedsięwzięciem mogłaby być np. rada edukacyjna przy dyrektorze regionalnym LP.

DZIEDZICTWO, REKOMENDACJA 14: Potrzebne jest uregulowanie prawne powszechnie udostępniające, w ustalonych granicach, zarówno lasy państwowe, jak i lasy innych własności, dla celów rekreacyjnych, turystycznych, naukowych i innych wspólnych celów społecznych.

Opracował: prof. dr hab. Kazimierz Rykowski